T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DÖVİZ KURLARI VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ: REKABET GÜCÜ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

REMZİ CAN YILMAZ
2501150273

TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR. MURAT ÇETİN

İSTANBUL, 2018

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **REMZİ CAN YILMAZ** Numarası : **2501150273**

Danışman : **YRD. DOÇ. DR. MURAT ÇETİN**

Anabilim/Bilim Dalı : **İKTİSAT POLİTİKASI**

Tez Savunma Tarihi : **25.01.2018** Tez Savunma Saati : **11:30**

Tez Başlığı : **DÖVİZ KURLARI VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ: REKABET GÜCÜ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE ÖRNEĞİ.**

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CEM SAATÇİOĞLU	GELMEDİ	
2- YRD. DOÇ. DR. MURAT ÇETİN		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. AHMET OĞUZ DEMİR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD. DOÇ. DR. ELİFE AKİŞ		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. ÜMİT BOZOKLU		

ÖZ

Tezin Adı: Döviz Kurları ve Dış Ticaret İlişkisi: Rekabet Gücü Çerçevesinde Türkiye Örneği

Yazan: Remzi Can YILMAZ

Geçmişten günümüze tüm ekonomilerin başlıca hedeflerinden biri olan dış ticaret dengesini sağlamak sayısız araştırmaya konu olmaktadır. Bu hedefe ulaşmada rekabet gücünü arttırmak büyük önem arz etmektedir. Ülkeler, zaman zaman, bu hedef uğruna rekabet gücünün belirleyicilerinden olan döviz kuru ve döviz kuru politikalarını araç olarak benimsemiştir. Döviz kuru ayarlamalarının dış ticaret dengesini sağlama uğraşında etkili olup olmadığı birçok araştırmacı tarafından irdelenmiş ancak ampirik çalışmalar ele alındığında bu hususta bir sonuç uzlaşısına varıldığını söylemek kolay olmamaktadır. Söz konusu belirsizlik bu çalışmaya ilham kaynağı olmuş ve çalışmada Türkiye'nin dış ticaretinin döviz kuru bileşeninden etkilenip etkilenmediği detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testleri kullanılarak yapılmıştır. Sonuç olarak döviz kurunun dış ticaret dengesini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Döviz Kuru, Dış Ticaret, Rekabet Gücü, Johansen Eşbütünleşme Sınaması, Granger Nedensellik Sınaması

ABSTRACT

Title of the Thesis: Relationship of Exchange Rates and Foreign Trade: Study of Turkey in Accordance with Competitiveness

Author: Remzi Can YILMAZ

It is the subject of countless researches to provide foreign trade balance which has been one of the main objectives from past to present. It is very important to increase competitive power in achieving this goal. Countries, from time to time, have adopted exchange rate and exhange rate policies, which are the determinants of competition power, as a means for this purpose. Many researchers have investigated whether exchange rate adjustments are effective in securing trade balance, but when empirical stuies are considered, it is not easy to conclude that a consensus has been reached on this issue. This uncertainty has been a source of inspiration for this study and it has been examined in detail whether Turkey's foreign trade is affected by the exchange rate component of the study. The research was conducted using Johansen Cointegration and Granger Causality Tests. As a result, it has been revealed that the exchange rate influences the foreign trade balance.

Keywords: Exchange Rate, Foreign Trade, Competition Power, Johansen Cointegration Test, Granger Causality Test

ÖNSÖZ

Dış ticaret fazlasını son olarak 1946 yılında vermiş olan Türkiye ekonomisinin en büyük uğraşlarından biri dış ticaret bilançosunu dengelemek olmuştur. Bunun sorunun yegane çözümü olarak rekabet gücünün arttırılması kabul görmektedir. Rekabet gücü belirleyicilerinden bir tanesinin döviz kuru olmasından dolayı bu yolda çeşitli döviz kuru politikaları benimsenmiş ve uygulanmıştır. Türkiye 1980'li yılların başında 24 Ocak 1980 Kararları ile ithal ikameci sanayileşme politikasını terk etmiş ve ihracata dayalı sanayileşme politikasını uygulamaya koymuştur. Söz konusu yeni sanayileşme politikasının temelini uluslararası rekabet oluşturmaktaydı ve korumacılık politikası büyük oranda sona ermişti. Bu sürecin bir diğer büyük gelişmesi ise Türkiye'nin 1996 yılında dahil olduğu Gümrük Birliği olmuştur. Bu gelişmelerin yanısıra benimsenen döviz kuru rejimi de kademeli olarak sabit döviz kurundan esnek döviz kuruna dönüşmüştür.

Genel çerçeveden bakıldığında Türkiye'nin dış ticaret açıklarını giderme yani dış ticaret bilançosunu düzeltme hususunda başarılı olduğunu söylemek güçtür. Konu bu açıdan ele alındığında akla gelen ilk soru döviz kurlarının ve dolayısıyla döviz kuru politikalarının dış ticareti etkileyip etkilemediğidir. İşbu çalışmada rekabet gücü ve rekabet gücünün başlıca belirleyicilerinden biri olan döviz kuru kavramı detaylıca işlenmiş ve uygun ekonometrik çalışmayla döviz kurunun dış ticaret ve dolayısıyla rekabet gücü üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

İSTANBUL, 2018

Remzi Can YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xii**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xiii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
REKABET GÜCÜ KAVRAMI

1.1. Rekabet ve Rekabet Gücü Kavramları **3**
1.1.1. Porter'ın Elmas Modeli 6
1.1.1.1. Faktör Donanımı 7
1.1.1.2. Talep Koşulları 8
1.1.1.3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler 8
1.1.1.4. Rekabet Koşulları 9
1.1.1.5. Hükümet ve Şans 9
1.1.2. Çifte Elmas Yaklaşımı 9
1.2. Rekabet Gücünün Temel Belirleyicileri **10**
1.2.1. Beşeri Sermaye ve Eğitim 10
1.2.2. Verimlilik ve Yenilik Üretme 10
1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar 11
1.2.4. Makroekonomik İstikrar ve Politikaları 13
1.2.5. Döviz Kurları 13
1.3. Uluslararası Rekabet Gücü **17**
1.4. Sektörlerin Rekabet Gücü **19**

1.4.1. Pazara Giriş 19
1.4.2. İkame Ürün Riski 20
1.4.3. Alıcıların Pazarlık Gücü 21
1.4.4. Tedarikçilerin Pazarlık Gücü 21
1.5. Küresel Rekabet Raporu ve Türkiye Analizi 22
1.6. Küresel Rekabette Türkiye'nin Pozisyonu 27
1.6.1. Çeşitlilik Endeksi 28
1.6.2. Sıradanlık Endeksi 28
1.6.3. Yüksek Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi 29
1.6.4. Düşük Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi 32
1.6.5. Orta Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi 32

İKİNCİ BÖLÜM
DÖVİZ, DÖVİZ KURU VE DÖVİZ KURU REJİMLERİ

2.1.Döviz ve Döviz Kuru Kavramı 34
2.1.1. Döviz Kuru Tanımlamaları 35
2.1.1.1 Nominal ve Reel Döviz Kuru 35
2.1.1.2. Çapraz ve Efektif Döviz Kuru 38
2.2. Döviz Kuru Rejimleri 40
2.2.1. Sabit Döviz Kuru Rejimi 40
2.2.2. Esnek Döviz Kuru Rejimi 41
2.2.3. Alternatif Döviz Kuru Rejimleri 44
2.2.3.1. Müdaheleli Dalgalanma 44
2.2.3.2. Yönetimli Dalgalanma 45
2.2.3.3. Sürünen Pariteler 45
.2.3.4. Geleneksel Sabit Döviz Kuru Düzenlemeleri 45
2.2.3.5. Para Kurulu Düzenlemeleri 46
2.2.3.6. Ayrı Bir Ulusal Para Birimine Sahip Olmayan Ülkeler veya Tam Dolarizasyon 46
2.2.4. İmkansız Üçlü 47
2.3. Döviz Kuru Hareketlerini Açıklamaya Yönelik Teoriler 48

2.3.1. Dış Ticaret Yaklaşımı 49
2.3.2. Satınalma Gücü Paritesi Yaklaşımı 49
2.3.2.1. Mutlak Satınalma Gücü Paritesi 50
2.3.2.2. Göreceli Satınalma Gücü Paritesi 51
2.3.3. Parasalcı Döviz Kuru Yaklaşımı 52
2.3.4. Portföy Dengesi Teorisi 53
2.4. Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemleri 55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

3.1. IS-LM Modeli 58
3.2. Dışa Açık ve Dışa Kapalı Ekonomi Modelleri 59
3.2.1. Dışa Kapalı Ekonomik Model 59
3.2.2. Dışa Açık Ekonomik Model 60
3.3. Dışa Açık Ekonomilerde Para ve Maliye Politikalarının Analizi 60
3.3.1. Sabit Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikası 61
3.3.1.1. Tam Sermaye Hareketliliği Durumu 61
3.3.1.2. Sınırlı Sermaye Hareketliliği Durumu 62
3.3.2. Esnek Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikası 63
3.4. Dış Denkleştirme Uygulamaları ve Makroekonomik Etkileri 64
3.4.1. Harcama Değiştirici Politikalar 64
3.4.1.1. Para Politikası 64
3.4.1.2. Maliye Politikası 65
3.4.2. Harcama Kaydırıcı Politikalar 65
3.4.2.1. Dış Ticaret Kısıtlamaları 66
3.4.2.2. Döviz Kontrolü 66
3.4.2.3. Döviz Kuru Ayarlamaları 66
3.4.3. Devalüasyon 66
3.4.3.1. Devalüasyon ve Esneklik 67
3.4.3.2. Toplam Harcama Yaklaşımı 68
3.4.3.3. Parasalcı Yaklaşımla Devalüasyon ve Denkleştirme Politikaları 68

3.4.3.4. J Eğrisi Etkisi 69
3.4.3.5. Devalüasyonun Diğer Etkileri 71
3.4.3.5.1. Yurtiçi Gelir ve Fiyatlar Üzerindeki Etkisi 71
3.4.3.5.2. Kaynak Dağılımı 71
3.4.3.5.3. Yabancı Sermaye ve İşçi Dövizleri Üzerine Etki 71
3.4.3.5.4. Bütçe ve Dış Borç Etkisi 72
3.4.3.5.5. Dış Ticaret Hadlerine ve Ortaklarına Etkisi 72
3.4.3.5.6. Spekülasyon Etkisi 72
3.4.4. Revalüasyon 72
3.5. Döviz Kurları ve Makroekonomik Göstergelerin Etkileşimi 73
3.5.1. Döviz Kurları ve Faiz Oranı İlişkisi 73
3.5.2. Döviz Kurları ve Enflasyon 75
3.5.3. Döviz Kurları ve Ekonomik Büyüme 77
3.5.4. Döviz Kurları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 79
3.5.5. Döviz Kurları ve Dış Ticaret İlişkisi 81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARI VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ: EKONOMETRİK ÇALIŞMA

4.1. Ampirik Çalışmalar 87
4.2. Veri 92
4.3. Metodoloji 92
4.4. Modelin Kurulması ve Testler 93
4.4.1. Birinci Model 93
4.4.2. İkinci Model 98

SONUÇ 104
KAYNAKÇA 108

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ulusal Rekabet Gücü Belirleyicileri 6

Tablo 2: Türkiye'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesi 16

Tablo 3: Kalkınmışlık Belirleyicileri ve Belirleyicilerin Ağırlıkları 23

Tablo 4: Türkiye'nin Rekabetçilik Endeksi Bileşenleri 24

Tablo 5: Türkiye'nin İnovasyon Sıralaması 26

Tablo 6: Yüksek, Orta ve Düşük Düzey Teknoloji Alan ve Ürünleri.....30

Tablo 7: Türkiye'de Nominal ve Reel Döviz Kurları 38

Tablo 8: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Belirleyicileri 80

Tablo 9: Türkiye'nin İthalat Bileşenleri 84

Tablo 10: ADF Birim Kök Testi 93

Tablo 11: Uygun Gecikme Uzunluğunun Seçilmesi 94

Tablo 12: Kısıtlanmamış Eşbütünleştirici İz Aşama Testi 94

Tablo 13: Kısıtlanmamış Eşbütünleştici Maks Aşama Testi 94

Tablo 14: Zayıf Dışsallık Sınaması 95

Tablo 15: Normalleştirilmiş Eşbütünleşim Katsayılar 96

Tablo 16: Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları 96

Tablo 17: Granger Nedensellik Testi Sonuçları 97

Tablo 18: Uygun Gecikme Uzunluğunun Seçilmesi 98

Tablo 19: Kısıtlanmamış Eşbütünleştirici İz Aşama Testi 99

Tablo 20: Kısıtlanmamış Eşbütünleştici Maks Aşama Testi 99

Tablo 21: Zayıf Dışsallık Sınaması 100

Tablo 22: Normalleştirilmiş Eşbütünleşim Katsayılar 100

Tablo 23: Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları 101

Tablo 24: Granger Nedensellik Testi Sonuçları 102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İmkansız Üçlü 48

Şekil 2: IS-LM Grafiği 59

Şekil 3: IS-LM-BP Grafiği 61

Şekil 4: J-Eğrisi Etkisi 70

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Çeşitlilik Endeksi 28

Grafik 2: Sıradanlık Endeksi 29

Grafik 3: İhracatta Yüksek Düzey Teknolojili Ürün Payı 31

Grafik 4: İhracatta Düşük Düzey Teknolojili Ürün Payı 32

Grafik 5: İhracatta Orta Düzey Teknolojili Ürün Payı 33

Grafik 6: Gelişmiş Ülkeler Birim İş Gücü Maliyeti Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru 39

Grafik 7: Merkez Bankası Döviz Rezervleri 57

Grafik 8: Mevduat Faiz Oranı ve Döviz Kuru 75

Grafik 9: TÜFE ve Döviz Kuru 76

Grafik 10: Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme 78

Grafik 11: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Döviz Kuru 79

Grafik 12: Dış Ticaret Dengesi ve Döviz Kuru 81

Grafik 13: İhracat ve Döviz Kuru 81

Grafik 14: İthalat ve Döviz Kuru 82

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ADF : Augmented Dickey-Fuller Birim Kök Testi

APİ : Açık Piyasa İşlemleri

AR-GE : Araştırma - Geliştirme

BEC **:** Standart Uluslararası Ticaret Sınıflamasına Dayalı Geniş Ekonomik Gruplara Göre Sınıflama

CÜ : Cumhuriyet Üniversitesi

ÇUS : Çok Uluslu Şirket

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

EKEV : Erzincan Eğitim ve Kültür Vakfı

EVDS : Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

G8 : Sekizler Grubu

GYSH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

IMF : Uluslararası Para Fonu

İ.İ.B.F. : İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

İTO : İstanbul Ticaret Odası

KBGSYİH : Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

MIT : Massachusetts Institute of Technology

OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

PCT : Patent İşbirliği Antlaşması

PP : Philips-Perron Birim Kök Testi

REF : Rekabet Forumu

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

SGP : Satınalma Gücü Paritesi

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TİSK : Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu

TL : Türk Lirası

TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD : Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

UNCTAD : Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UCLA : University of California Los Angeles

USD : Amerikan Doları

VAR : Vektör Otoregresyon

Vol. : Cilt

WEF : Dünya Ekonomik Forumu

WTO : Dünya Ticaret Örgütü

ZKÜ : Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

GİRİŞ

Rekabet gücü kavramının önemi, ekonomileri yakınlaştıran ve birbirlerine olan bağlılıklarını daha üst bir düzeye taşıyan küreselleşme süreci ile birlikte artmıştır. Ekonomiler küreselleşme ile birlikte daha sıkı bir rekabet içine girmişler ve farklılaşmaya yönelmiştir. Bu yolda kazanan ulusların, yüksek katma değerli ürünler üreten uluslar oldukları açıkça ortadadır. Ülkelerin, bundan ötürü, yarış içinde oldukları alan yenilik ortaya koymaktır. Yenilik üretme yeteneği ve söz konusu yenilikleri tüketicinin ihtiyaçları doğrultusunda kullanılması asıl meseledir.

Bir ulusun rekabet gücünü belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada hedeflenen, söz konusu faktörlerin başlıcalarından olan döviz kurunun dış ticaret bilançosu bir diğer deyişle rekabet gücü üzerindeki etkisinin bulunmasıdır. Ekonomiler dış ticaret bilançolarının dengeli olmasını sağlamak amacıyla çeşitli döviz kuru politikaları uygulamıştır. Söz konusu döviz kuru ayarlamaları günümüzde de çeşitli şekillerde yapılmaya devam edilmektedir. Ülkelerin dövizle gerçekleştirdikleri dış ticaret faaliyetlerinin döviz kurundaki değişimlerden etkilenmemeleri ise mümkün değildir. Türkiye ekonomisi kuruluşundan 1980'li yıllara gelene kadar sabit döviz kuru politikalarını benimsemiştir. 1980'li yıllarla birlikte gelen dünya çapında finansal liberalizasyon hareketleri ise ekonomilerin bütünleşmesine ve bu zamana kadar süregelmiş olan siyasi ülke bloklaşmasının niteliğini ticariye çevirmiştir. Bu sürecin döviz kuru politikaları üzerindeki en büyük etkisi sabit döviz kuru sistemlerinin yerlerini esnek döviz kuru sistemlerine bırakmasıdır.

Türkiye ekonomisinin 1947 ve sonrasındaki yıllardaki dış ticaret bilançosu ele alındığında ise ne sabit döviz kuru ne de esnek döviz kuru politikalarının dış ticaret bilançosu dengesini sağlayamadığını, aksine dış ticaret açıklarının gerçekleştiği gözlemlenmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranının ise belirli bir bant içinde hareket ettiği görülmektedir. Bu durum tahmin edileceği üzere ekonomik istikrar sağlama amacını da tehdit etmektedir. Bu amaçlarla uygulanan döviz kuru politikaları ve döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalarda

sağlanamayan uzlaşı işbu çalışmaya ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışma dört bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde rekabet gücü kavramı, yaklaşımlar ve ekonomilerin rekabet güçlerinin neler baz alınarak tespit edildiği açıklanmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin ulusal rekabet gücü incelenmiştir. Türkiye'nin küresel rekabet sıralamasındaki yerinin üzerinde durulmuş, etkileşim içinde olduğu ekonomilerle belirli alanlarda karşılaştırmalar tablolarla gösterilmiş ve reformlarla ıslah edilebilecek alanlar belirtilmiştir.

Çalışmanın amacına yönelik olarak ikinci bölümde rekabet gücünün temel belirleyicilerinden biri olan döviz kuru kavramı üzerinde yoğunlaşılmıştır. Bunun yanısıra döviz kuru tanımlamaları, döviz kuru rejimleri, döviz kuru hareketlerini açıklamaya yönelik başlıca teoriler ve Türkiye'de uygulanan döviz kuru sistemleri ayrıntılı bir biçimde ortaya koyulmuştur.

Üçüncü bölümde döviz kuruyla birlikte açık ve kapalı makroekonomik modeller incelenmiş, dış denkleştirme uygulamaları üzerinde durulmuş ve döviz kurlarının başlıca makroekonomik göstergelerle olan ilişkileri grafiklerle incelenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise döviz kuru ve dış ticaret arasındaki ilişki ekonometrik olarak incelenmiştir. Döviz kurundaki artışın ihracatı arttırması durumunda rekabet gücü artmış olarak kabul edilmektedir. Döviz kurunun ithalat ve ihracat üzerindeki etkileri iki ayrı model kurularak araştırılmıştır. İlk modelde döviz kurunun sermaye, ara ve tüketim malları ithalatı üzerindeki etkileri; ikinci modelde ise döviz kurunun aynı mal türlerinin ihracatı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Söz konusu mal türleri BEC sınıflaması ürün grubuna dahildirler. Çalışmada kullanılan zaman serileri 1990-2016 dönemi aralığını kapsamaktadır ve serilerin frekansları çeyrekliktir. Dolar kuru EVDS'den, ihracat ve ithalat bileşenlerinin değerleri ise TÜİK'ten alınmıştır. Her iki modelde de serilerin durağanlıkları birim kök testleriyle incelenmiş ardından Johansen Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

REKABET GÜCÜ KAVRAMI

1.1. Rekabet ve Rekabet Gücü Kavramları

Rekabet kavramı mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarışı ifade etmektedir (Rekabet Kurumu, 2014: 164).

Rekabet gücü ise ülke bazında; bir ülkenin arz ettiği mal ve hizmetlerde başka bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerle nitelik, fiyat, dizayn, teslim imkanları gibi unsurlarda rekabet etme yeteneğidir.

Rekabet gücü genel olarak mikro ve makro olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Mikro düzeyde yaklaşımda lokal firmaların arasındaki rekabet incelenirken makro yaklaşımda söz konusu ülkenin uluslararası rekabetteki yeri ele alınır (Scott & Lodge, 1985: 20). Mikro yaklaşımda bir şirketin rekabet gücü ele alınır. Bir firmanın rekabet gücünün artması şu anlama gelir: söz konusu şirket artık daha düşük maliyetle ve daha yüksek kalitede mal üretebilmektedir. Verimlilik artışı ve inovasyon bu yarışta öne çıkan en önemli iki faktördür. Bu durum, şüphesiz, firmanın üretim yaptığı piyasadaki gücünü arttıracaktır.

Makro düzeyde rekabet gücü ise adından da anlaşılacağı üzerine bir ülkenin uluslararası rekabetteki gücüdür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ulusal rekabet gücü kavramı ile işletmeler ve endüstriler düzeyindeki rekabet gücü kavramlarının birbirinden farklı olmasıdır. Ülkelerin rekabet gücünün belirleyicileri üretim faktörleriyle yani emek, sermaye ve doğal kaynakla sınırlı kalmamakta, işletmelerin ve endüstrilerin kaynak ve becerileri, söz konusu ülkenin teknoloji seviyesi, fiziksel ve kurumsal altyapı kalitesi, teknoloji ve yenilik üretme kapasitesi, beşeri sermayenin niteliği gibi faktörlerdir (Yentürk, 1991:257).

Firma boyutunda rekabetin başlıca bileşenleri kalite, maliyet ve fiyat üçlüsüdür. Yani firma boyutunda rekabet gücü, yüksek kaliteli ve düşük maliyetli üretim yapabilme becerisidir. Maliyet bileşeni ise işgücü maliyeti, hammadde ve yarı

mamül girdi maliyetleri, sermaye maliyeti, vergi maliyeti, ithalat maliyeti, sosyal güvenlik maliyeti gibi alt başlıklardan oluşmaktadır (Tewari & Goebel, 2002).

Endüstri boyutunda rekabet gücü ise bir sanayinin rakip sanayilerle eşit veya daha yüksek bir verimlilik seviyesi ile uluslararası piyasaların taleplerine uyan mal ve hizmet üretebilme ve söz konusu üretimi daha düşük maliyetlerle gerçekleştirebilmesine olanak sağlayan yenilik üretme yeteneğiyle belirlenmektedir (Adıgüzel, 2011:3).

İşletme ve endüstri bazında rekabet gücü; girdi maliyetleri ve kalitesi, işgücünün niteliği, finansman niteliği, yönetim ve organizasyon yeteneği, inovasyon kapasitesi, teknoloji seviyesi gibi mikro faktörler ile makroekonomik durum, eğitimin ve sağlığın niteliği, emek ve sermaye piyasalarının gelişmişliği, hukuki yapı gibi makro faktörlerden meydana gelmektedir.

Ulusal rekabet gücü ise işletmelerin rekabet güçlerinin ortalamalarının dışında ülkedeki kurumsal yapıyla, üretim yapısıyla, teknolojik altyapıyla, yenilik üretme kapasitesiyle, işgücünün niteliğiyle, eğitim kalitesiyle yakından ilişkilidir. İşletmelerinin rekabet güçlerinin toplamı dışında yukarıda sayılanlar ülkenin yapısal rekabet gücünü oluşturmaktadır (Yentürk, 1991:248). Bir ülkenin rekabet gücü, ülkenin serbest piyasa şartlarında, uluslararası piyasaların ihtiyaçlarını karşılayan mal ve hizmet üretmesi ve bununla beraber uzun vadede halkının reel gelir düzeyini yükseltmesi yeteneğidir (Aktan & Vural, 2004: 60).

Paul Krugman ise mikro ve makro rekabet gücü tanımlarının arasındaki üç temel farka değinmiştir. Eğer bir firma çalışanlarına, mal tedarik ettiği üreticilere veya hissedarlarına ödeme yapamazsa kapanmaya mahkum olacaktır yani başarısız firma piyasadan çekilecektir. Ancak bir ülke için böyle bir şey söz konusu olamaz. Bir ekonomi daha önce de görüldüğü gibi moratoryum (bir ülkenin yaşadığı ekonomik problemlerden dolayı borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesi) ilan edebilir ancak bu durumda borçlar moratoryum ilan eden ekonominin ödeyebileceği şekilde yeniden yapılandırılır. Bu durumda borçlar konsolide edilir yani vadeleri uzatılır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin 20 Aralık 1881 tarihinde yayımladığı Muharrem Kararnamesi daha öncesinde ilan etmiş olduğu moratoryumun bir sonucudur. Bu

kararname ile alacaklılar alacaklarının belirli bir kısmının tahsilinden vazgeçmiş ancak kalanının ödenmesi için Duyun-u Umumiye (Borçlar İdaresi) kurulmuştur. Devletin yürüttüğü iktisadi faaliyetlerin kontrolü Duyun-u Umumiye ile birlikte Osmanlı Devleti'nden yabancı alacaklıların eline geçmiştir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir.

Diğer yandan bir firmanın başarısı bir başka firmanın başarısızlığı iken bir ekonominin başarısı diğer ekonomiler için başarısızlık değil yeni fırsatlar anlamına gelmektedir. Son olarak bir firmanın amacı kar maksimizasyonu iken bir ülke ekonomisinin yegane amacı refah artışı yani halkın yaşam standartlarının yükseltilmesidir. Mikro ve makro tanımların iç içe geçmesini eleştiren Krugman rekabet gücü kavramının işletme boyutundan ulusal boyuta geçişini verimlilik kavramından uzaklaşılması olarak değerlendirmiş ve bu yönde eleştiri getirmiştir (Krugman: 1994: 31-32).

Makro düzeyde rekabet gücü artışının amacı halkın yaşam standartlarını yükseltmektir. Reel gelirin yükselmesinin sonucu söz konusu yaşam standartlarının da yükseleceği varsayılır (Scott & Lodge, 1985: 3). Bir ülkede refah artışının kaynağı üretim artışıdır. Üretim yeteneğine sahip olmak refah artışını beraberinde getirir demek ise yanlış bir ifade olacaktır. Refah artışının sağlanması için üretim yeteneğinin yanında üretilen mal ve hizmetlere içeriden ve dışarıdan talep olması gerekmektedir. Söz konusu mal ve hizmetlerin pazarlanıp satılmaları gerekmektedir (Adıgüzel, 2011:1). Kısacası rekabet gücü halkın yaşam standardını arttırma, istihdam yaratma ve söz konusu ekonominin uluslararası sorumluluklarını yerine getirebilme becerisidir.

Krugman bu doğrultuda devlet etkisinin rekabet gücü yaratılmasında görmezden gelinemeyeceğini belirtmiştir. Stratejik ticaret politikası olarak adlandırılan, devletlerin, aksak rekabet koşullarından faydalanılması amacıyla piyasa hakimiyetine sahip firmaların lehine ticarette belirli politikalar izlemelerini ve diğer ülkerin aleyhine tüketici rantlarının kayda değer bir kısmını kendi ekonomilerine getirmelerini tavsiye etmektedir. Bunlara ek olarak gümrük tarifelerinin yerli işletmelere iç piyasada avantaj sağlayacağını ancak ihracat sübvansiyonlarının dış

piyasalarda avantaj sağlayacağının üstünde durarak ihracat sübvansiyonlarını stratejik ticaret politikasının en büyük aracı olarak önermektedir (Krugman, 1994).

Şunu belirtmek gerekir ki ulusal rekabet gücünü belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloyla bunlar ortaya koyulacaktır.

Tablo 1: Ulusal Rekabet Gücünün Belirleyicileri

Altyapı ve Ulaşılabilirlik	İnsan Kaynakları	Üretken Çevre
a) Temel Altyapı - Otoyol - Demiryolu - Hava - Mülkiyet b) Teknolojik Altyapı - Bilgi ve İletişim Teknolojileri - Telekom - İnternet c) Bilgi Altyapısı - Eğitim Tesisleri d) Yaşanan Yerin Kalitesi - Konut - Doğal Çevre - Kültürel Çevre - Güvenlik	a) Demografik Eğilimler - Kalifiye İşçilerin Göçü - Çeşitlilik b) Kalifiye İşgücü - Bilgi Yoğun Mesleki Yetenekler	a) Girişimcilik Kültürü - Pazara Giriş İçin Az Engel - Risk Alma Kültürü b) Sektörel Yoğunlaşmalar - Denge / Bağımlılık - İstihdam Yoğunlaşması - Yüksek Katma Değerli Aktiviteler c) Uluslararasılaşma - İhracat / Küresel Satışlar - Yatırım - İşletme Kültürü - Doğrudan Yabancı Yatırımın Yapısı - Yenilik - Patentler - AR-GE Düzeyi - Araştırma Kurumları ve Üniversiteler - İşletmelerin Bu Kurumlarla Bağlantıları - Yayılma Etkileri d) Yönetim ve Kurumsal Kapasite e) Sermayenin Elde Edilebilirliği f) Uzmanlaşma g) Rekabetin Yapısı

Kaynak: Gardiner, B, 2003, Regional Competitiveness Indicators For Europe – Audit, Database Construction and Analysis, Regional Studies Association International Conference Pisa, 12-15 April, 2003.

Çeviren Neşe Kumral, Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar, Ege Üniversitesi, 2008.

1.1.2. Porter'ın Elmas Modeli

Porter, bir ülkenin işletmelerinin küresel piyasalarda başarıya ulaşmasının temelinde firma başarısının yanında ulusal düzeydeki rekabet gücünün de etkili olduğunu savunmaktadır. Elmas Modeli'ne göre bir ulusun (ve dolayısıyla işletmelerinin) rekabet gücü;

- Faktör Donanımı

- Talep Şartları

- İlgili ve Destekleyici Endüstriler

- Strateji, Yapı ve Rekabet

dörtlüsünden ve dışsal iki faktör olan devlet faktörü ve şans faktörü ile belirlenmektedir (Porter, 1990).

1.1.2.1. Faktör Donanımı

Bilindiği üzere üretim, sermaye, teknoloji, doğal kaynak, emek ve altyapıdan oluşan üretim faktörleriyle gerçekleştirilir. Her ülkenin faktör donanımı ise farklıdır. Rekabet gücünün elde edilmesinde ülkenin faktör donanımı önemli bir yer tutmaktadır (Best, 2001: 8).

Porter üretim faktörlerini ikiye ayırmaktadır. Bunlar temek üretim faktörleri ve gelişmiş üretim faktörleri olmak üzere ikiye ayrılır. Temel üretim faktörleri doğal kaynaklar, coğrafi konum, niteliksiz ve yarı nitelikli iş gücü, borç olarak edinilen sermayeden meydana gelirken; gelişmiş üretim faktörleri modern sayısal data iletişim altyapısı, yüksek eğitim almış işgücü, bilim adamları ve ileri düzey üniversite araştırma enstitülerinden meydana gelmektedir (Porter, 1990:73-74).

Gelişmiş faktörler büyük oranda temel faktörlerden oluşmaktadır. Gelişmiş faktörlerin oluşumu temel faktörlerin olması gereken düzeyde, verimlilikte ve kalitede olmasına bağlıdır. Gelişmiş faktörlerin elde edilmesi özel ve sosyal

yatırımlarla gerçekleşmektedir. Ulusal rekabet gücünü yüksek ve sürdürülebilir kılan söz konusu gelişmiş faktörlerdir (Porter, 1990:70).

1.1.2.2. Talep Koşulları

Yurtiçi talebin yerel işletmelere, alıcıların ihtiyaçları bazında yabancı rakiplerine nispeten daha hızlı ve erken bilgi verdikleri endüstriler rekabet gücünü kazanırlar (Kotler, 2000:124). Yurtiçi talep, lokasyon avantajından dolayı alıcıların tercihlerini ve ihtiyaçlarını kavramayı daha hızlı kıldığından, kalitatif özelliklerinin istenen şekilde olması durumunda rekabet gücünü arttırabilmektedir (Fagerberg, 1995: 243).

Bunun yanısıra yurtiçi talebin büyümesinin büyüklüğü ve niteliği bir sektörün rekabetçiliğini arttırabilir. Piyasadaki alıcı sayısının artması, alıcı sayısının daha az olduğu duruma göre yerel işletmelere dinamizm katmaktadır. Artan yurtiçi talep sektördeki firmalar arasında bir yenilik rekabetini de getirecektir (Öz, 1999:4).

Unutulmamalıdır ki rekabet üstünlüğü yenilikten ve değişimden gelir. Rekabet üstünlük durmak bilmeyen bir ilerleme sayesinde kazanılır. Rekabetçi üstünlüklerin çoğunluğu zaman içinde taklit edilecek ve söz konusu üstünlük ortadan kalkacaktır. Joseph Schumpeter'in literatüre katmış olduğu yaratıcı yıkım, rekabet üstünlüğünün kazanılması ve devam ettirilmesi için gereklidir. Halihazırda bulunan üstünlükler yeni üstünlüklerin keşfiyle sürklase edilmelidir. Bir firma bunu yapmazsa onun yerine rakip bir firma yapacaktır (Porter, 1998: 35-50).

1.1.2.3. İlgili ve Destekleyici Endüstriler

Bir endüstrinin rekabet gücünün belirleyicilerinden biri de üretim yapan endüstrilere girdi tedarik eden ve küresel rekabet gücünü elinde tutan yan veya destekleyici sanayilerinin mevcudiyetidir. Söz konusu işletmeler arasında yakın çalışma ilişkisi mevcut olduğunda işletmeler enformasyona, yeni düşüncelere ve üretici işletmelerin yeniliklerine hızlıca ulaşır. Etkileşimleri yeni teknolojiler üretmede, imalatta, dağıtımda veya pazarlamada olabilir. Bu durumda küresel rekabet gücü de artacaktır (Aktan &Yaşar, 2004:60).

1.1.2.4. Rekabet Koşulları

Önceki kısımda öneminin üzerinde durulan yurtiçi rekabet, küresel başarı elde edilmesinde büyük rol oynamaktadır. İşletmelerin kendilerini ve ürrettikleri mal ve hizmetleri yenilemeleri ve geliştirmeleri için bir baskı ortamı oluşturur (Aktan & Yaşar, 2004:61).

Örneğin ABD'de Dell, IBM, Hewlett-Packard, Apple gibi şirketler arasındaki yerel rekabet, küresel alandaki başarılarını da arttırmaktadır. Lokal rekabet fiyat düşüşü, kalite artışı, yeni mal ve hizmetler üretimi gibi sonuçlara yol açmaktadır. Güçlü lokal rakip şirketler birbirleri üzerinde büyük etkilere sahiptir. Rekabet rekabetçiliği arttırıp, yabancı piyasalara satışa yol açar (Porter, 1990:119).

1.1.2.5. Hükümet ve Şans

Devletler ekonomide aktif rol üstlenmemeli, ulusal avantajların belirleyiciliğini vurgulamalıdır. Ekonomilerin gelişme aşamalarında hükümetlerin belirleyici rolleri gelişmede büyük bir role sahiptir. Sübvansiyonlar, gümrük duvarları ve korumacılık rekabetçiliği arttırıcı yönde kullanılmalıdır (Aktan & Coşkun, 2004).

Porter şansı da belirleyicilere dahil etmesine rağmen şans ile yapılabilecek çok az şeyin olduğunu da kabul etmektedir. Şans faktörü işletmelerin kontrollerinin dışındadır. Çalışmasında bunlara örnek olarak yeni icatlar, petrol ve savaşları göstermiştir (Porter, 1990:671).

1.1.3. Çifte Elmas Yaklaşımı

Dunning ise Porter'ın Elmas Modeli'nin çok uluslu şirketleri (ÇUS) göz ardı ettiğini belirtmiştir. Ortaya koyduğu Çifte Elmas Modeli ile çok uluslu şirketlerin ve doğrudan yabancı yatırımların rekabetçilik konusundaki önemini vurgulamıştır (Dunning, 1993: 24-32).

Dunning Kanada örneğini ele almıştır. ABD ile oluşturulan serbest ticaret bölgesi sonrası Kanada'nın hükümetinin uygulamış olduğu koruyucu politikalar

işlevsiz hale gelmiştir. Kanadalı firmalar ABD şirketleriyle rekabet içine girmiştir. Müşterileri portföyünün genişlemesi ile talep yapısı değişmiş, aynı zamanda küresel pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için uygulanan ve uygulanacak olan politikalarda bu iki elmasın göz önünde bulundurulması gerekmiştir (Rugman & D'Cruz, 1993: 32).

1.2. Rekabet Gücünün Temel Belirleyicileri

1.2.1. Beşeri Sermaye ve Eğitim

Dünya genelinde uluslararası rekabet gücü üstünlüğüne sahip olan ekonomiler genel olarak teknoloji üretebilen ve geliştirebilen ekonomilerdir. Teknoloji veya bilginin bu denli öneme sahip olması bilginin elde edilmesi, dağıtılması ve kullanılması için yatırımların arttırılmasını gerektirmektedir. Böyle bir durumda bireylerin niteliklerinin geliştirilmesi yapılması gereken en önemli şeylerden biridir. Beşeri sermaye yatırımları uzun vadede küresel rekabet gücünü arttırıcı bir etki yaratır (Altay & Pazarlıoğlu, 2007:98). Bunun yanısıra genel eğitim düzeyindeki artışın ekonomik büyümeyi ve kişi başına düşen milli geliri arttırdığı da kabul edilmiş bir olgudur.

Uluslararası rekabet gücü için ekonomilerin ve mikro bazda işletmelerin kendine has teknolojilere sahip olmaları gerekmektedir. Bunun için AR-GE çalışmaları desteklenmelidir. Bu bağlamda sanayi-üniversite-devlet üçlüsü arasında türlü ortaklıklar kurulması elzemdir (Oral, 1993:11).

Beşeri sermaye, eğitim ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Beşeri sermayenin gelişmesi için sağlam nitelikli ve uzun süreli bir eğitim ve öğretim uygulaması rekabet gücünün geliştirilmesi için atılması gereken en önemli adımlardan biridir.

1.2.2. Verimlilik ve Yenilik Üretme

Verimlilik en geniş tanımıyla ortaya konan çıktının minimum maliyetle üretilmesidir. Porter'ın görüşüne göre bir ülkenin ana hedefi halkının refahını sağlamak ve söz konusu rehafı yükselterek sürdürmektir. Bu rekabetçilikle değil produktiviteyle sağlanacaktır. Prodüktivite birim emek veya sermaye başına ortaya konan çıktı değeridir. Söz konusu çıktı değer, ürünlerin kaliteleri, nitelikleri ve

üretimdeki verimliliklerine bağlıdır. Küresel rekabette önemli olan ulusal prodüktivitedir. Refahı arttırmak yüksek prodüktiviteye ve daha da önemlisi bunu zaman içinde arttırmaya bağlıdır. İşletmeler sürekli olarak ürünlerinin kalitesini yükseltmeli, onlara ek özellikler katmalı, ürün teknolojisini daha yüksek bir seviyeye çekmeli veya üretim verimliliğini arttırmalıdır. Bir ekonomi tümüyle yeni ve gelişmiş sanayi sektörlerinde başarılı bir şekilde rekabet etme becerisini kazanmalıdır. Ancak bu şekilde sektörlerde gelişen prodüktivite sonucu serbest kalan işgücü massedilebilecektir. Porter'a göre amaç yüksek ücret düzeyini sağlamak ve küresel pazarlarda yüksek fiyatlar elde edebilme yeteneğini sağlamaktır (Göker, 1993: 119).

Hirsch ve Bijaoui hazırladıkları çalışmada İsrail'in rekabet gücü üstünlüğüne sahip olduğu sektörleri ele almışlardır. Söz konusu sektörlerin içerisinde gıda, elektronik, kimya, plastik, madenler ve makine teçhizat gibi bileşenler yer almaktadır. Araştırma konusu bu sektörlerde faktör yoğunluğunun ve Ar-Ge uygulamalarından hangisinin etkili olduğudur. Elde edilen bulgulara göre söz konusu sektörlerde Ar-Ge uygulamaları ve rekabet gücü arasında yüksek bir korelasyon mevcuttur (Atik, 2005:12).

Buna ek olarak Gruber, Mehta ve Vernon ABD üzerinde benzer bir çalışma yapmışlardır. Rekabet gücü yüksek olan sektörleri ele alan araştırmacılar ihracat ve Ar-Ge uygulamaları arasında yüksek korelasyon tespit etmişlerdir. Buradan çıkan sonuç Ar-Ge faaliyetlerinin yeniliklerin keşfine yol açtığı ve devamında verimlilik ile rekabet gücünü arttırdığıdır (Gruber & Mehta & Vernon, 1966:20-37).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki farklardan biri de gelişmiş ülkelerdeki Ar-Ge çalışmalarının küresel rekabet gücüne sahip olan özel sektör tarafından yapılmasıdır. Gelişmekte olan ekonomilerde ise söz konusu faaliyetler özel sektörün kaynak yetersizliği sebebiyle kamu kesimi ve üniversiteler tarafından destek görmektedir (Atik, 2005:74).

1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Bir ekonomiye yönelik sermaye yatırımları ikiye ayrılır. Bunlardan biri doğrudan yabancı sermaye yatırımları; bir diğeri ise dolaylı yabancı sermaye yatırımları veya bir diğer adıyla portföy yatırımlarıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir ülkede yerleşik olmayan kişilerin veya şirketlerin ilgili ülkeye gelip fabrika, üretim tesisleri kurması, şube açması veya mevcut bir şirketi tamamen veya kısmen satın almasıyla tanımlanır. Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin önemli bir özelliği beraberinde teknoloji ve işletmecilik bilgisi de getirmesidir. Buna ek olarak bu yatırımlar yatırımcıya denetim ve kontrol yetkisi de kazandırır (Wang, 2009: 68). Portföy yatırımları ise yatırımcıların kar elde etme amacıyla bir ekonomiye giriş yapıp hisse senedi, tahvil, bono gibi sermaye piyasası araçlarına yatırım yapmasıdır. Tercih edilen finansal enstrümanlar genellikle likiditesi yüksek varlıklardır. Likiditesi yüksek demek nakde çevirmenin kolay olduğu anlamına gelir. En likit varlıklar kağıt para, çek gibi varlıklardır. Portföy yatırımları kısa vadelidir (vadesi bir yıla kadar olan) ve sıcak para olarak da adlandırılır. Portföy yatırımları ekonomiyi herhangi bir gelişme sonucu terk edebileceği için bu yatırımların fazlalığı söz konusu ekonomiyi kırılgan kılar.

Doğrudan yabancı yatırımlar gelişmekte olan ülkelere borca yol açmayan bir sermaye, gelişmiş teknolojilere erişme olanağı ve uluslararası pazarlama ağı yaratmak için koşullar sağlamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları giriş yaptıkları ekonomilere teknoloji ve Know-how transferlerini de beraberlerinde getirir. Temel olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkenin teknoloji seviyesini yükseltir, sermaye açıklarını kapatır ve söz konusu ülkenin ihracat kapasitesini arttırır (Charalambos & Ramirez, 2007: 20).

1.2.4. Makroekonomik İstikrar ve Politikaları

Makroekonomik istikrar ve uygulanan politikalar bir ekonominin ulusal rekabet gücüne doğrudan etkide bulunur. Örneğin yüksek enflasyon ortamında yatırımcıların belirli bir kısmı, piyasada istikrarsızlık olduğundan dolayı yapmayı planladıkları yatırımları erteleyecekler veya sermayelerini spekülatif işlemlere yönlendireceklerdir (Çapoğlu, 1993:21-29).

Makroekonomik politikaların temel amaçları enflasyonla mücadele, döviz kuru istikrarı, yatırımların uyarılması, mali politikaların yönetimi, işsizlik oranını ve yabancı kaynaklı krizleri bertaraf etmektir (Kotler, 2000:251).

Makroekonomik politikaların ilk ayağını fiyat istikrarı oluşturmaktadır. Yukarıda açıklandığı gibi yüksek bir enflasyon oranı ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. İkinci ayak ise maliye politikalarıdır. Sağlık, eğitim, altyapı ve araştırma geliştirme yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye etkisi pozitif olsa da yüksek bütçe açıkları vermemek adına söz konusu yatırımlar dikkat gözetilerek yapılmalıdır. Ayrıca unutulmamalıdır ki hükümet harcamaları bir dışlama etkisi de meydana getirmektedir. Üçüncü ayağı dış ticaret politikaları meydana getirmektedir. Dış ticaret liberalizasyonu ile birlikte ekonomiler arasındaki fiyat farklılıkları azalmakta ve gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi artmaktadır (İzmen, 2005:32).

Bir OECD çalışması makroekonomik politikaların önemini vurgulamaktadır. Yirmibir OECD ülkesi ele alınarak yapılan araştırmada ortaya çıkan sonuç enflasyon oranındaki bir puanlık düşüş yatırımlar üzerindeki etkisiyle birlikte uzun dönem kişi başına düşen çıktı miktarında %0,4-0,5 gibi bir artış meydana getirecektir. Bu örnek başlı başına makroekonomik politikaların önemini ortaya koymaktadır (Sykes, 2004:1 ve 32).

1.2.5. Döviz Kurları

Döviz kurları dış ticarete konu olan malların ve hizmetlerin fiyatlarını etkileyerek rekabet gücünü etkilerler. Döviz kurlarının politikalar aracılığıyla

yükseltilmesi ihracata konu olan malların ve hizmetlerin fiyatlarını yabancı ekonomiler için ucuzlatmaktadır. Bu şekilde rekabet gücü kazanımı yaşanmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi devalüasyonun bir rekabet gücü kazanma aracı olarak görülmesinin sebebi ulusal paranın değerinin olması gerekenden daha yüksek belirlenmiş olmasıdır. Böyle bir durumda ithalata konu olan malların fiyatları nispeten ucuz olmakta, üreticilerin üretim maliyetleri de düşük kılınmaktadır.

Ülke içindeki enflasyon oranının dış ekonomilerinkinden daha yüksek olması durumunda reel döviz kurları nominal döviz kurundan daha düşük gerçekleşecektir. Bu durum aynı zamanda aşırı değerli ulusal para anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda rekabet gücü azalmış olarak kabul edilir. Tersi durumda yani yurtiçi enflasyon oranının yurtdışı enflasyon oranından düşük olması durumunda reel döviz kuru nominal döviz kurundan yüksek belirlenecektir. Bu senaryoda ise ulusal ekonominin rekabet gücü artmış olarak kabul edilmektedir.

Uygulanmış olan bir devalüasyon sonucu ihracata konu olan ürünlerin fiyatları nispeten ucuzlayacak; ithalata konu olan bir diğer deyişle yabancı ürünlerin fiyatları yurtiçinde artacaktır. Bu senaryoda gerçekleşen reel değil nominal rekabet gücü artışıdır. İşletmeler döviz kurlarının düşük tutulacağı beklentisinde içinde olacaklarından verimlilik artışına gerekli önemi vermeyecekler ve yenilik arayışlarına hız vermeyecektir.

Döviz kuru politikalarının dış ticaret bilançosunu etkilediği görüşüne karşılık olarak iktisatçılar bazı argümanlar ortaya koymuşlardır. Bunların da üzerlerinde durulması gerekmektedir. Söz konusu araştırmacılara göre döviz kuru politikalarının etkileri sınırlı ve sürdürülemez niteliktedir. Devalüasyonu rekabet gücünün bir parçası olarak kabul eden gelişmekte olan ekonomiler, ulusal paralarının değerini gerektirdiğinden daha yüksek belirlemektedir. Bunun üç sebebi vardır:

- Ekonomiden sorumlu yöneticilerin ekonomiyi iyi yönetememeleri

- Prestij kaybı yaşanmaması için olması gerekenden yüksek tutulan ulusal para değeri

- Üreticilerin üretim maliyetlerini azaltmak ve karlarını arttırmak için ulusal paranın değerinin yüksek kalmasını istemeleridir (Atik, 2005: 57-58).

Bu durum ithal edilen girdilerin maliyetini düşürmektedir. Söz konusu gelişmekte olan ülkeler paralarının değerlerini düşürerek rekabet gücü arttırmaya çalışmaktadır. Devalüasyon sonucunda ihracata konu olan mal ve hizmetlerin fiyatları yurtiçinde artmakta; yabancı piyasalarda ise düşmektedir. Bunun sonucunda firmalar ulusal paranın değerinin yeniden düşürüleceği beklentisine gireceklerinden rekabet gücünü nominal değil reel yolla arttıracak olan yeniliklere yönelmelerini geciktirecektir (Aktan & Vural, 2004: 32-33). Bu durum aynı zamanda milli geliri dolayısıyla refah seviyesini de düşürecektir. Rekabet gücünün reel olarak arttırılması ise ödemeler bilançosunu düzeltmede ve ekonomik istikrarı sağlamada rol alan en önemli faktörlerden biridir.

Önceleri uygulanmakta olan sabit döviz kuru rejimleri, döviz kurunu kontrol altına almayı amaçlayan politikalar zamanla terk edilmiş ve yerlerini dalgalı döviz kuru rejimine bırakmıştır. Ancak günümüze kadar incelendiğinde dalgalı döviz kuru rejiminin de Türkiye'nin dış ticaret dengesini ve ihracatın ithalatı karşılama oranını etkili bir biçimde değiştirdiğini söylemek pek kolay olmamaktadır. Bu durum tablo üzerinden incelenecektir:

Tablo 2: Türkiye'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesi

Yıllar	İhracat (Bin ABD $)	İthalat (Bin ABD $)	Dış Ticaret Dengesi	İhracat/İthalat (%)
1990	12 959 288	22 302 126	-9 342 838	58,1
1991	13 593 462	21 047 014	-7 453 552	64,6
1992	14 714 629	22 871 055	-8 156 426	64,3
1993	15 345 067	29 428 370	-14 083 303	52,1
1994	18 105 872	23 270 019	-5 164 147	77,8
1995	21 637 041	35 709 011	-14 071 970	60,6
1996	23 224 465	43 626 642	-20 402 178	53,2
1997	26 261 072	48 558 721	-22 297 649	54,1
1998	26 973 952	45 921 392	-18 947 440	58,7
1999	26 587 225	40 671 272	-14 084 047	65,4
2000	27 774 906	54 502 821	-26 727 914	51,0
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867	75,7
2002	36 059 089	51 553 797	-15 494 708	69,9
2003	47 252 836	69 339 692	-22 086 856	68,1
2004	63 167 153	97 539 766	-34 372 613	64,8
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743	62,9
2006	85 534 676	139 576 174	-54 041 498	61,3
2007	107 271 750	170 062 715	-62 790 965	63,1
2008	132 027 196	201 963 574	-69 936 378	65,4
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809	72,5
2010	113 883 219	185 544 332	- 71 661 113	61,4
2011	134 906 869	240 841 676	- 105 934 807	56,0
2012	152 461 737	236 545 141	- 84 083 404	64,5
2013	151 802 637	251 661 250	- 99 858 613	60,3
2014	157 610 158	242 177 117	- 84 566 959	65,1
2015	143 838 871	207 234 359	- 63 395 487	69,4
2016	142 529 584	198 618 235	- 56 088 651	71,8

Kaynak: www.tuik.gov.tr, Temel İstatistikler.

1990 yılından 2001 yılına kadar kontrollü dalgalı döviz rejimi ve sabit döviz kuru rejimi, ardından günümüze kadar müdaheleli esnek döviz kuru rejimi benimsenmiştir. Sürdürülebilir bir sistem olmayan sabit döviz kuru rejimi 2001 krizinin patlak vermesi ile son bulmuştur. Dış ticaret bilançosu sürekli açık vermekte ve ihracatın ithalatı karşılama oranı bu yıllara göre en yüksek değeri olan 77,8'i görerek düşüşe geçmiştir. Esnek döviz kuru rejimi de dış ticaret bilançosu açıklarını giderici bir etki yaratmamıştır. 2001 yılında 10 milyar dolar olarak gerçekleşen dış ticaret açığı 2011 yılına gelindiğinde 105 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kriz dönemi göz ardı edilirse dış ticaret açığı 2012 senesine kadar her yıl artarak yükselmiştir. 2002 yılında %69,9 olarak gerçekleşen ihracatın ithalatı karşılama oranı 2011 yılında %56 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılından 2016 yılına gelindiğinde ise hem ihracat hem ithalat hem de dış ticaret açığının önemli ölçüde azaldığı, ihracatın

ithalatı karşılama oranının ise %71,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bunların yanısıra dış ticaret hacmi de küçülme göstermektedir.

1.3. Uluslararası Rekabet Gücü

Rekabet gücü kavramı en genel tanımıyla homojen ürünleri daha düşük maliyetle ve daha yüksek kaliteyle üretebilme gücüdür. Rekabet gücüne sahip bir firma rakiplerine göre daha fazla büyüyebilme ve kar etme potansiyeline sahip firma anlamına gelir. Belirli bir endüstrinin rekabet gücünü ise o endüstriyi oluşturan firmaların rekabet güçlerinin toplamı oluşturur (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012: 5).

Rekabet gücü tartışmaları klasik ekolün dış ticaret görüşlerine dek uzanmaktadır. Klasik ekole göre bir ulusun rekabet gücünü belirleyen faktör doğal kaynak donanımı ve verimliliktir. Eğer ki bir ülke bir malın üretiminde diğer ülkelere göre verimlilik ve maliyet avantajını elinde tutuyorsa söz konusu malda diğer ekonomilere karşı rekabet gücünü elinde tutuyor demektir (Carbaugh, 2005: 29). Adam Smith uzmanlaşma ve iş bölümünün üzerinde durmuş ve bu ikisinin verimliliği arttırdığını belirtmiştir. Ortaya koyduğu ‘’Mutlak Üstünlükler Teorisi’’ (1776) ile uzmanlaşmanın ticarete taraf olanların refahını arttıracağını belirtmiştir. Bu teoriye göre ülkeler üretiminde mutlak olarak düşük maliyetle ürettikleri ürünleri üretip ihraç etmelidir. Klasik ekolün bir diğer temsilcisi David Ricardo ise ‘’Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi’’ni (1817) ortaya koymuştur. Bu teoriye göre ise ülkeler üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğü sahip oldukları malları üretip ihraç etmelidir. Unutulmaması gereken nokta her iki yaklaşımda da maliyet kalemi olarak yalnızca emeğin kabul edilmesidir. Klasik ekolün teorisi işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımda olduğu günümüz dünyasında rekabet gücünü tanımlamakta açık bir şekilde yetersiz kalmaktadır.

Eli Heckscher ve Bertil Ohlin’in ortaya sürdüğü ‘’Faktör Donatımı Teorisi’’ ise rekabet gücünü faktör fiyatlarındaki farklılıklara bağlar. İki iktisatçıya göre sermaye-yoğun ülke sermaye-yoğun ürünleri, emek-yoğun ekonomiler ise emek-yoğun ürünleri ihraç etmelidir. Ancak bu teori de günümüzde işlerliğini yitirmiştir. Bunun sebepleri teorinin varsayımlarının arasında tüm girdilerin aynı nitelikte olması

(yani nitelikli ve niteliksiz işgücünün bir tutulması) ve ülkelerin benzer teknolojilere sahip olmasıdır (yani teknolojik gelişme göz ardı edilmektedir) (Charbaugh, 2005:63-64).

Keesing ve Kenen işgücü faktörünün homojenliğini reddetmiş ve ‘’Nitelikli İşgücü Teorisi’’ni ortaya atmışlardır. Bu teoriye göre daha yoğun nitelikli işgücüne sahip ekonomiler bu faktörün kullanımını gerektiren mallarda, niteliksiz işgücünün daha fazla olduğu ekonomiler ise bu gücü gerektiren mallarda uzmanlaşmalıdır (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012: 7).

Posner’ın ortaya koyduğu ‘’Teknoloji Açığı Teorisi’’ ise yeni bir ürün veya üretim yöntemini icat eden bir ülkenin, söz konusu mal veya hizmeti ihraç etmesiyle elde ettiği rekabet gücü üstünlüğünü ele alır. Zaman içinde söz konusu ürün ve teknoloji üretim maliyetlerinin daha düşük olduğu diğer ülkelerde taklit edilecek, bunun sonucunda bu malın ihracatçısı da taklit eden ülke olacaktır. Buluşu gerçekleştiren ülke ise bu durumla baş edemeyecek ve icat ettiği ürünün ithalatçısı olacaktır (Posner, 1961:323-341).

Vernon ‘’Ürün Dönemleri Teorisi’’ ile birlikte zaman içinde teknolojinin ve üretim tekniklerinin taklit edilmesiyle niteliksiz işgücünün yoğun olduğu ekonomilerin daha düşük maliyetlerle aynı üretimi yapabileceklerini ortaya koymuştur. Buna göre bir ürünün ömrü üç parçaya ayrılır. İlk kısımda yeni ürün icat edilir ve keşifte bulunulan ülkede üretimi yapılır, ihraç edilir. İkinci aşamada ise ürün başka ülkelerde de üretilmeye başlanacaktır. Üçüncü aşamada ise üretim, üretim maliyetlerinin en düşük olduğu ülkede yapılacaktır. Bunun sonucunda ilk ihraç eden ilke ithalatçı durumuna gelecektir (Salvatore, 1990: 58).

İsveçli iktisatçı Staffan Burenstam Linder ise 1961’de ‘’Linder Teorisi’’ni ortaya atmıştır. Bu teoriye göre tüketicilerin tercihleri gelir seviyelerine göre şekillenmektedir. Bu durumda birbirine yakın gelir seviyelerine sahip olan ülkelerin aralarında yaptığı ticaret de bu oranda yüksek olacaktır. Çünkü üretim talebe göre belirlenir ve her iki ekonomide de gelir seviyesiyle orantılı olarak talep edilen ve dolayısıyla üretilen mallar benzerdir. Bu talep yönlü teori gelir seviyesinin belirlediği tüketici tercihlerine odaklanmaktadır (Appleyard & Field, 2014:186).

İşletmelerin ve içerisinde yer aldıkları endüstrilerin bulundukları ülke ve coğrafi konum, hukuki, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve teknolojik yapıları itibariyle işletmelerin rekabet gücünü belirlemektedir. Söz konusu ülkenin hukuki yapısı, vergi mevzuatı, teknoloji düzeyi, altyapısı, beşeri sermayesi, emek ücretleri, eğitim sisteminin gelişmişliği, kurumların ve devletin etkisi, ulusal parasının değeri ve bunun gibi makroekonomik bileşenler ülke içerisinde faaliyet gösteren işletmelerin rekabet gücünü doğrudan etkilemektedir (Adıgüzel, 2011:13).

Kester ve Luehrman ise rekabet gücünün ulusal değil mikro bazda belirlendiğini savunmuşlardır. Onlara göre piyasalarda faaliyet gösteren ve rekabet içinde bulunanlar devletler değil firmalardır. Yatırım, fiyat politikaları ve örgüt yapısı firmaların yöneticileri tarafından hayata geçirilmektedir. Söz konusu firmaların kamu veya özel olmaları ise önem arz etmemektedir. Ancak hükümetlerin etkin veya edilgen politikaları firmaların rekabet gücünün en önemli belirleyicilerinden biridir (Kester & Luehrman, 1989:15-27).

1.4. Sektörlerin Rekabet Gücü

Porter ise ‘’Rekabet Stratejisi’’ adlı eseriyle bir sektördeki rekabet durumunu beş temel faktöre dayandırmıştır. Bunlar pazara giriş, ikame ürün riski, alıcıların pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü ve mevcut rakipler arasındaki rekabettir (Porter, 2000:3).

1.4.1. Pazara Giriş

Bir sektöre giriş yapacak bir işletme, pazara girişiyle birlikte söz konusu sektördeki firmaların üretim maliyetlerinin artmasına yol açabilir veya mevcut fiyatların düşmesine yol açabilir. Bu durum kar marjının azalması anlamına gelmektedir. Bu durumda yeni bir firmanın sektöre girişi, sektördeki rakip firmalar için bir tehdit anlamına gelmektedir (Porter, 2000:8). Ancak yeni firmaların sektöre girişlerinde belli başlı engeller yer almaktadır. Bunların başlıcaları anlatılacaktır. Engellerin ilki ölçek ekonomileridir. Ölçek ekonomisi bir malın üretiminin arttıkça birim maliyetinin azalması durumudur. Küçük ölçekli üretim yapmayı amaçlayan bir

firma söz konusu sektördeki maliyet avantajından faydalanamayabilir ve maliyet yükünü kaldıramayabilir. Bu birinci engeldir.

İkinci engel ise ürün farklılaştırmasıdır. Sektörde yer edinmiş olan bir firma, markasının tanınılırlığına ve kendi müşterilerine sahip olacaktır. Bu durum sektöre giriş yapmayı planlayan bir işletme üzerinde caydırıcı bir etkiye sahip olabilir.

Bir diğer engel ise ölçekten bağımsız maliyet dezavantajlarıdır. Sektörde halihazırda bulunan büyük bir işletme, yeni firmaların sektöre girişlerini caydırıcı maliyet avantajlarına sahip olabilir. Bunlar devlet destekleri, hammadde erişiminin kolay olması, deneyim gibi avantajlardır.

Hükümet politikaları ise başka bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Lisans alma zorlukları, standartlar gibi engeller sektöre girişlere engel olabilmektedir (Porter, 2000: 8-16).

Sektördeki firmaların birbirleriyle olan rekabeti de yeni bir firma için bir giriş engeli teşkil edebilmektedir. Sektördeki rakip firmalar arasında büyük çaplı bir fiyat, reklam, satış sonrası hizmet, garanti rekabeti mevcutsa, giriş yapmayı düşünen firma sektöre girmekten vazgeçebilmektedir (Porter, 2000:21).

1.4.2. İkame Ürün Riski

İkame ürünler sektördeki fiyat düzeyine belirli bir tavan koyabilmektedir. Firmanın giriş yapmayı değerlendirdiği sektörde herhangi bir rekabet olmasa da firmanın üretmeyi planladığı ürüne sektör dışından bir rekabet ortaya çıkabilmektedir. Bu da ikame ürünle meydana gelmektedir. Söz konusu ikame ürünün asıl ürünle aynı ihtiyacı tatmin etme derecesi sektöre girmede caydırıcı bir etki yaratabilir. Bu durumda sektör dışından bir işletmeyle veya işletme kümesiyle aynı sektördeymişlercesine rekabete girilebilir. Bu da bir diğer sektörel rekabet gücü belirleyicisidir (Porter, 2000:29).

1.4.3. Alıcıların Pazarlık Gücü

Bir sektördeki alıcıları kendi ürünlerini almaya ikna etmeye çalışan firmalar büyük bir rekabet içindedir. Alıcıların amacı bir mal veya hizmetin yüksek kalitelisini ve uygun fiyatlısını almaktır. Alıcıların gücünün büyüklüğü arttıkça sektördeki rekabet de kızışacaktır. Alıcının gücünün yüksek olmasını sağlayan faktörler ise satılan mal ve hizmetlerin farklılaşmamış, standart olmaları, alıcıların büyük miktarda ürün satın almaları, diğer tedarikçilere geçiş maliyetinin düşüklüğü, alıcıların ürün hakkındaki bilgilerinin eksiksiz olmasıdır. Bu durumda söz konusu piyasadaki rekabet de büyük boyutlu olacaktır (Güleş & Bülbül, 2004:51-52).

1.4.4. Tedarikçilerin Pazarlık Gücü

Tedarikçilerin pazarlık gücünün yüksek olması firmalarla olan ilişkilerinde kendi kararlarını kabul ettirebilecekleri ihtimalinin daha yüksek olması anlamına gelmektedir. Bu durum işletmelerin kendi kararlarını uygulamada tam hakimiyete sahip olamayacakları demektir. Böyle bir durumda tedarikçiler sektördeki girdi fiyat ve kalitesini kendi çıkarları doğrultusunda belirleyebilir.

Tedarikçinin pazarlık gücünün yüksek olması tedarikçilerin ürünlerinin farklılaştırılmış olmasına, diğer tedarikçilere geçiş maliyetinin yüksek olmasına, tedarikçi sayısının az olmasına, tedarikçinin ürünlerinin ikame ürünlerle rekabet içinde olmamasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bununla beraber tedarikçiler sektörün rekabet gücünün belirleyicileridir (Porter, 2000:34-39). Porter'da rekabetçiliğin ulusal düzeyde değil işletmeler bazında yaratıldığını savunmaktadır.

Gelişmiş ve rekabet gücü yüksek ekonomiler incelendiği zaman genellikle aynı bulgular elde edilmektedir. Söz konusu gelişmiş ekonomiler, verimlilik seviyeleri yüksek olmakla birlikte katma değeri yüksek mallar üretmekte ve dünyaya ihraç etmektedir. İhraç ettikleri ürünlerin içinde ileri teknoloji ürünleri önemli bir yer tutmaktadır. Rekabet gücü nispeten zayıf olan ekonomiler ele alındığında ise ileri teknoloji ürünlerinin ihracatı yerine düşük ve orta teknoloji ürünleri ihracatın yer aldığı gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

1.5. Küresel Rekabet Raporu ve Türkiye Analizi

Burada Dünya Ekonomi Forumu'nun 2016-2017 dönemini ele alarak yayınladığı ''Küresel Rekabet Raporu''nun ve Türkiye incelemesinin üzerinde durulacaktır. Bu raporun en önemli özelliği bir ülkenin rekabet gücünü, üretimini yaptığı mal ve hizmetlerin dünya ticaretindeki pazar payını baz alarak değil, söz konusu ülkenin kurumlarını, politikalarını ve üretim faktörlerinin tümünü içeren verimlilik seviyesini ele alarak tahmin etmesidir.

Bu rapor ekonomileri üçe ayırmaktadır. Bunların ilki ve en az gelişmiş olanı faktör temelli ekonomiler, ikincisi verimlilik temelli ekonomiler ve üçüncüsü ise inovasyon temelli ekonomilerdir.

Üretim Faktörleri Temelli Ekonomiler (1. Grup Ülkeler):

		1) Kurumsal Yapı
Temel Gereksinimler	→	2) Altyapı
		3) Makroekonomik Çevre
		4) Sağlık ve Temel Eğitim

Verimlilik Temelli Ekonomiler (2. Grup Ülkeler)

		1)Yükseköğretim ve Mesleki Eğitim
Verimlilik Arttırıcı Faktörler	→	2) Mal Piyasasının Etkinliği
		3) Emek Piyasasının Etkinliği
		4)Finansal Piyasanın Gelişmişliği
		5) Teknolojik Altyapı
		6) Piyasanın Büyüklüğü

İnovasyon Temelli Ekonomiler (3. Grup Ülkeler)

İnovasyon ve Çeşitlilik Faktörleri → 1) İş Dünyasının Çeşitliliği

2) İnovasyon

Burada önemli olan bir başka nokta ekonomilerin birinci gruptan üçüncü gruba doğru geçtikçe ekonomik kalkınmayı gerçekleştirdiklerinin kabulüdür. Eğer birinci grupta kabül edilen bir ekonomi zaman içinde ikinci gruba geçmişse, bu durum söz konusu ekonominin gelişmekte olduğunu göstermektedir (WEF, 2016, Küresel Rekabet Raporu 2016-2017: 5).

Tablo 3: Kalkınmışlık Belirleyicileri ve Belirleyicilerin Ağırlıkları

	1. Grup Ekonomiler	1. Gruptan 2. Gruba Geçiş Yapan Ekonomiler	2. Grup Ekonomiler	2. Gruptan 3. Gruba Geçiş Yapan Ekonomiler	3. Grup Ekonomiler
KBGSYİH (ABD Doları)	< 2.000	2.000-2.999	3.000-8.999	9.000-17.000	> 17.000
Temel Gereksinimlerin Ağırlığı	60%	40-60%	40%	20-40%	20%
Verimlilik Arttırıcıların Ağırlığı	35%	35-50%	50%	50%	50%
İnovasyon ve Çeşitlilik Faktörlerinin Ağırlığı	5%	5-10%	10%	10-30%	30%

Kaynak: WEF, 2016, Küresel Rekabet Raporu 2016-2017: 38

Tablo 4: Türkiye'nin Rekabetçilik Endeksi Bileşenleri

Rekabetçilik Endeksi Bileşeni	Türkiye'nin Sıralaması (2016) (138 Ülke Arasında)	Türkiye'nin Sıralaması (2015) (140 Ülke Arasında)	Türkiye'nin Sıralaması (2014) (144 Ülke Arasında)
İş Dünyasının Yetkinliği	65	58	50
Mali Piyasaların Gelişmişliği	82	64	58
Makroekonomik Ortam	54	68	58
Sağlık ve İlköğretim	79	73	69
Altyapı	48	53	51
Pazar Büyüklüğü	17	16	16
İnovasyon	71	60	56
Teknolojik Hazırlık	67	64	55
Mal Piyasalarının Etkinliği	52	45	43
Yüksek Öğretim ve İşbaşında Eğitim	50	55	50
Kurumsal Yapılanma	74	75	64

Kaynak: WEF, 2016, Küresel Rekabet Raporu 2016-2017.

Söz konusu rapor 138 ülkeyi kapsamaktadır. Türkiye'nin sırası ise 2010 yılında 61 iken 2011 yılında iki sıra ilerleyerek 59 olmuştur. İlerleyen yıllarda sırasıyla 43, 44, 45, 51 ve son olarak 2016 yılında 55 olmuştur. Türkiye bu rapora göre verimlilik temelli bir ekonomiden, inovasyon temelli ekonomiye geçiş sürecindedir. Türkiye'nin en iyi performansı pazar büyüklüğü kalemindedir. 138 ülke içindeki sıralaması 17'dir. Tabloda inovasyon, mali piyasaların gelişmişliği, kurumsal yapılanma, sağlık ve ilköğretim ve mal piyasalarının etkinliği kalemlerinde büyük çaplı düşüşler gözlemlenmektedir. Makroekonomik ortam kaleminin ardından yüksek öğretim ve işbaşında eğitim ve altyapı kalemlerinde ise iyileşmeler meydana gelmiştir.

Raporda ek olarak, Türkiye'nin son yılda 4 sıra gerilemesine rağmen dayanıklı bir ekonomiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Komşu ülkelerdeki dengesiz jeopolitik koşulların ve mülteci akınının (Suriyeli mültecilerin yüzde 56'sı Türkiye'de kayıtlı bulunmaktadır) bu düşüşte pay sahibi olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'nin geliştirmesi gereken alanlarına da değinilmektedir. Nitelikli işgücü elde etmek için eğitimin kalitesinin yükseltilmesi ve işbaşında eğitime yatırım yapılması tavsiye edilmektedir. Buna ek olarak işgücü piyasasının esnekliğinin acil bir şekilde yapısal reformlarla ıslah edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Daha dinamik bir iş ortamı için mal piyasalarında etkinliğin arttırılması gerektiği belirtilmiştir. Yurtiçi rekabetin geliştirilmesi gerektiği ve işgücünün kalifikasyonlarının arttırılması ile inovatif bir ekosistem yaratılması gerekliliği ek olarak belirtilmektedir. Ancak ve ancak söz konusu yatırımlarla inovatif ekosistem geliştirilmesi ile Türkiye küresel arenada yukarı doğru hareket edebilecektir. Bilimsel araştırma enstitüleri kalitesinde ise Türkiye 138 ülke içinde 103. sıraya gerilemiştir. Son olarak kamu kuruluşlarının verimlilik ve şeffaflık düzeylerinin arttırılması için reformlar yapılması salık verilmiştir (WEF, 2016, Küresel Rekabet Raporu 2016-2017: 346).

Tablo 5: Türkiye'nin İnovasyon Sıralaması

	Puan (1-7 aralığında)	Sıralama (138 ülke)
İnovasyon Faktörü	3.3	71
İnovasyon Kapasitesi	4.1	75
Bilimsel Araştırma Kurumlarının Kalitesi	3.3	103
Firmaların Ar-Ge Harcamaları	3.3	70
Ar-Ge Çalışmalarında Üniversite ve Sanayi İşbirliği	3.5	63
Yüksek Teknolojili Ürünlerinin Kamu Kesimi Tarafından Satın Alınması	3.4	62
Bilim Adamı ve Mühendis Mevcudiyeti	4.3	49
PCT (Patent İşbirliği Antlaşması) Başvuruları (Milyon Kişi Başına)	9.2	42

Kaynak: WEF, 2016, Küresel Rekabet Raporu 2016-2017: 347.

Tablolar incelendiğinde inovasyon faktörünün ağırlığının, ekonomik gelişme artışına paralel bir biçimde arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum iktisadi kalkınmanın en önemli unsurlarından birinin inovasyon olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin inovasyon sıralamasına göz atıldığında ise 138 ülke arasında 71. sırada yer aldığı görülmektedir.

Rapor incelendiğinde küresel rekabet gücünü arttırmanın verimlilik düzeyini yükseltmeyle olabileceği sonucuna varılmaktadır. Daha az girdi ve zamanla daha yüksek üretim düzeyi ve katma değer yaratmayı inovasyon faktörü sağlayabilir. Burada üzerinde durulması gereken nokta; yenilik kavramının inovasyon kavramını

tam anlamıyla açıklamamasıdır. İnovasyon büyük çapta, radikal bir yeniliğin (buluşun) ticarileştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle verimlilik düzeyini arttırmanın inovasyonla sağlanacağı söylenebilir olmaktadır. Günümüz küresel rekabetinde teknoloji ve yenilik üretme süreçleri gittikçe öne çıkmaktadır. Yenilik yaratma kapasitesini arttırmak ve söz konusu yeni teknolojilerin kullanımı, rekabet gücünü arttırmak isteyen bir ülkenin ana hedefi olmalıdır. Türkiye'nin de görüldüğü üzere bu yolda atması gereken birçok adımı bulunmaktadır (Eşiyok, 2001:2).

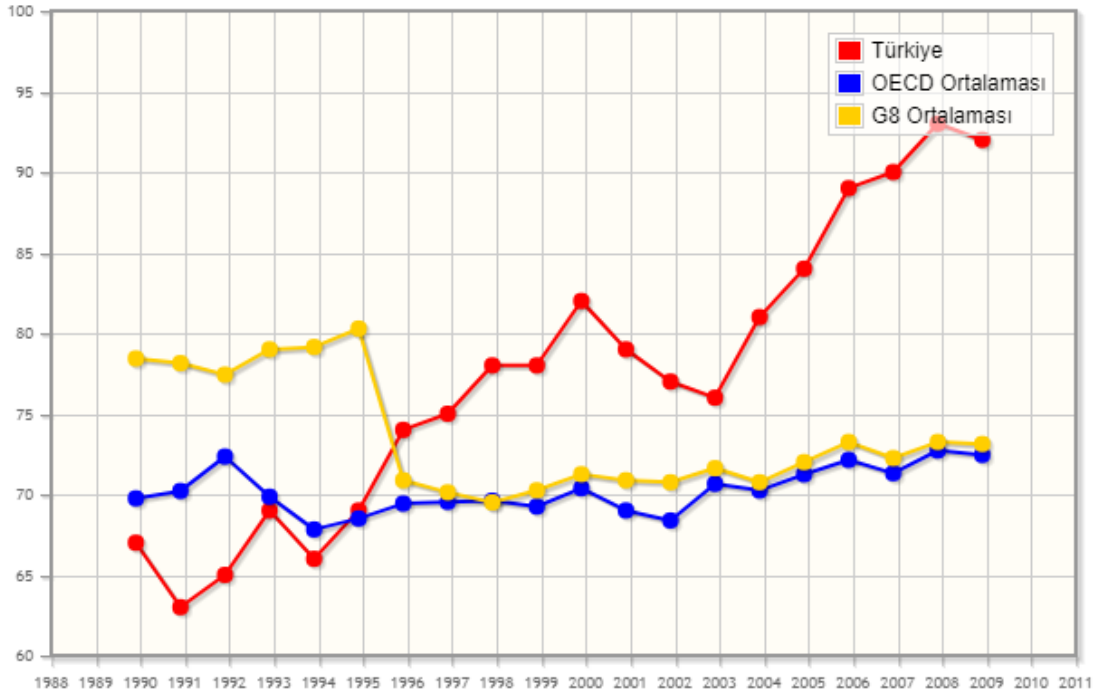
1.6. Küresel Rekabette Türkiye'nin Pozisyonu

Bu kısımda Türkiye'nin dış ticaret performansı etkileşim içinde bulunduğu diğer ekonomiler ile belirlenmiş endeksler kullanılarak kıyaslanacaktır. Gözlem yılları olarak önce sabit döviz kuru uygulamasının, ardından esnek döviz kuru uygulamasının benimsenmiş olduğu bir sene aralığı seçilmiştir. Endeksler sırasıyla çeşitlilik, sıradanlık , yüksek düzey teknolojiye dayalı ihracat payı, düşük düzey teknolojiye dayalı ihracat payı, orta düzey teknolojiye dayalı ihracat payı endeksleridir. Performans kıyaslaması yapılan ülkeler OECD yani ''Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'' ülkeleri ve ''Sekizler Grubu'' veya G8 ülkeleridir.

1.6.1. Çeşitlilik Endeksi

Çeşitlilik endeksi bir ülkenin ihracatına konu olan mal ve hizmetlerin ne denli çeşitli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oranın yüksek olması, söz konusu ekonominin üretimini yaptığı malların ve hizmetlerin rekabetçi olduklarını göstermektedir.

Grafik 1: Çeşitlilik Endeksi



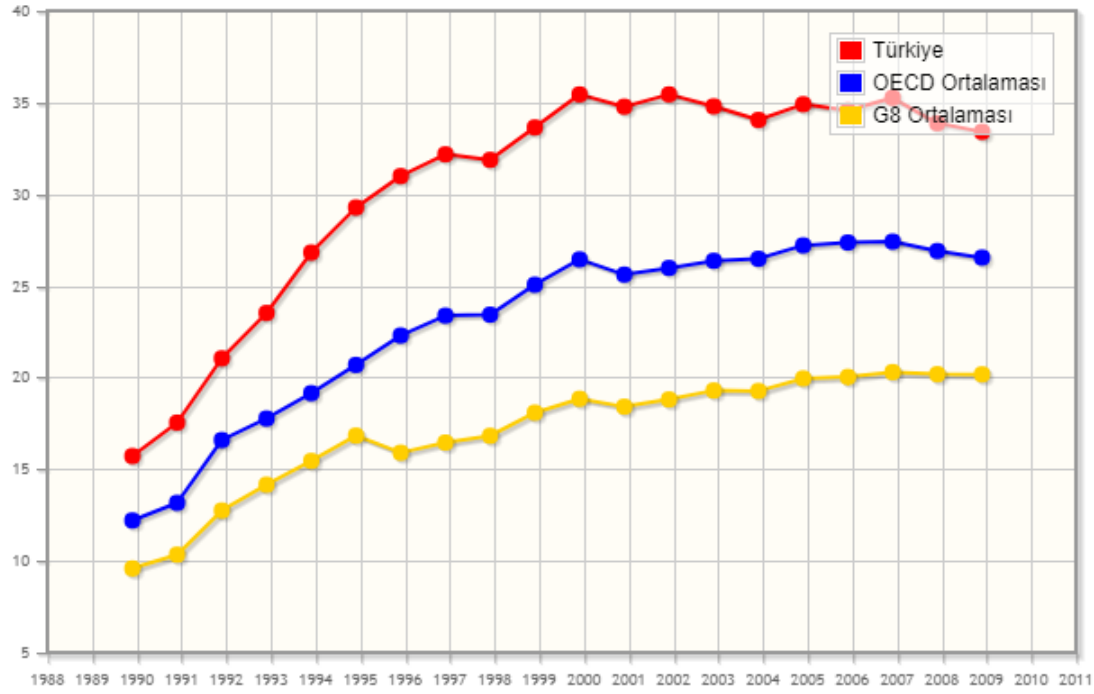
Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, REF, (Çevrimiçi) https://ref.sabanciuniv.edu/tr, 16.11.2017.

Tablo incelendiğinde Türkiye'nin çeşitlilik konusunda göreli olarak iyi bir pozisyonda olduğunu göze çarpmaktadır.

1.6.2. Sıradanlık Endeksi

Sıradanlık endeksi bir ekonominin ihraç ettiği mal ve hizmetlerin ender olup olmadığını veya söz konusu mal ve hizmetlerin diğer ekonomiler tarafından rekabetçi şekilde üretilip üretilmediğini ortaya koyar. Söz konusu oran yükseldikçe ekonominin ürettiği mal ve hizmetlerin sıradanlıkları da artmaktadır.

Grafik 2: Sıradanlık Endeksi



Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, REF, (Çevrimiçi), https://ref.sabanciuniv.edu/tr, 16.11.2017

Sıradanlık endeksine göre ise Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler etkileşimde bulunduğu diğer ekonomiler tarafından rekabetçi bir biçimde üretilmektedir.

1.6.3. Yüksek Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi

Bu oran 0 ile 1 arasında değer alır ve 1'e doğru yaklaşılması incelenen ekonominin ihracatındaki yüksek teknolojili ürün payının arttığı anlamına gelmektedir.

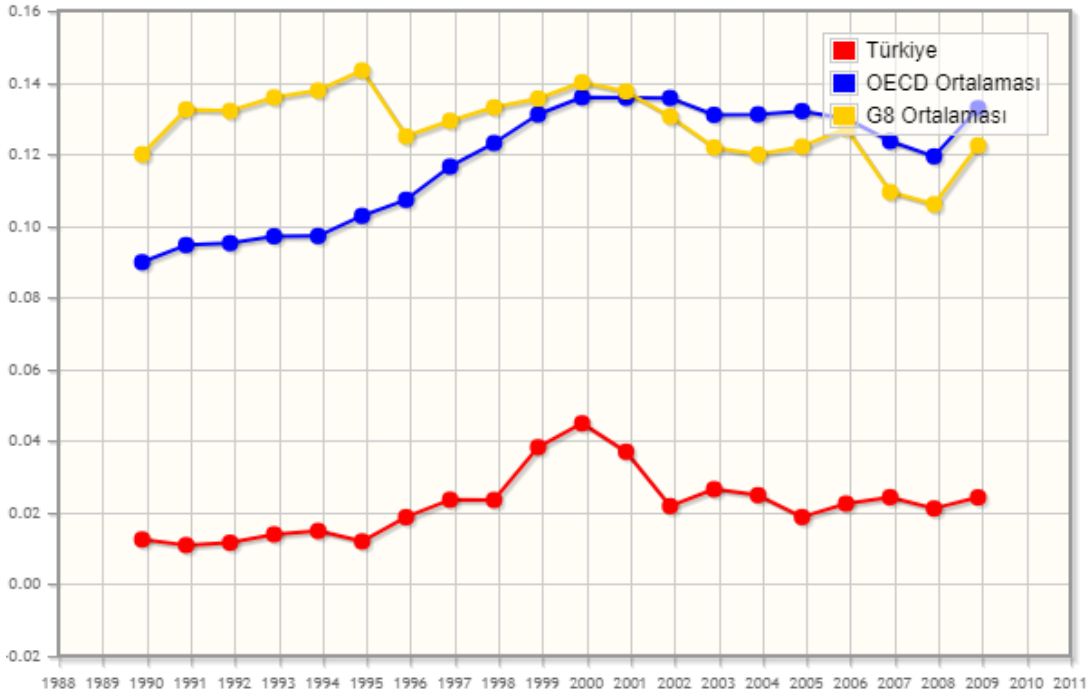
Söz konusu endeksin grafiğine geçmeden önce yüksek, orta ve düşük teknolojili ürün sınıflamasının ortaya koyulması gerekmektedir:

Tablo 6: Yüksek, Orta ve Düşük Düzey Teknoloji Alan ve Ürünleri

Faaliyet Adı
Yüksek Teknoloji
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
Hava taşıtları ve uzay araçları ile bunlarla ilgili makinelerin imalatı
Orta-Yüksek Teknoloji
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
Silah ve mühimmat imalatı
Elektrikli teçhizat imalatı
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
Motorlu karataşıtı, treyler ve yarı treyler imalatı
Diğer ulaşım araçlarının imalatı
Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
Orta-Düşük Teknoloji
Kayıtlı medyanın çoğaltılması
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünlerinin imalatı
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerinin imalatı
Ana metal sanayii
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı
Gemilerin ve yüzen yapıların inşası
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı
Düşük Teknoloji
Gıda ürünlerinin imalatı
İçeceklerin imalatı
Tütün ürünleri imalatı
Tekstil ürünlerinin imalatı
Giyim eşyalarının imalatı
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
Mobilya imalatı
Diğer imalatlar

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (https://tobb.org.tr)

Grafik 3: İhracatta Yüksek Düzey Teknolojili Ürün Payı



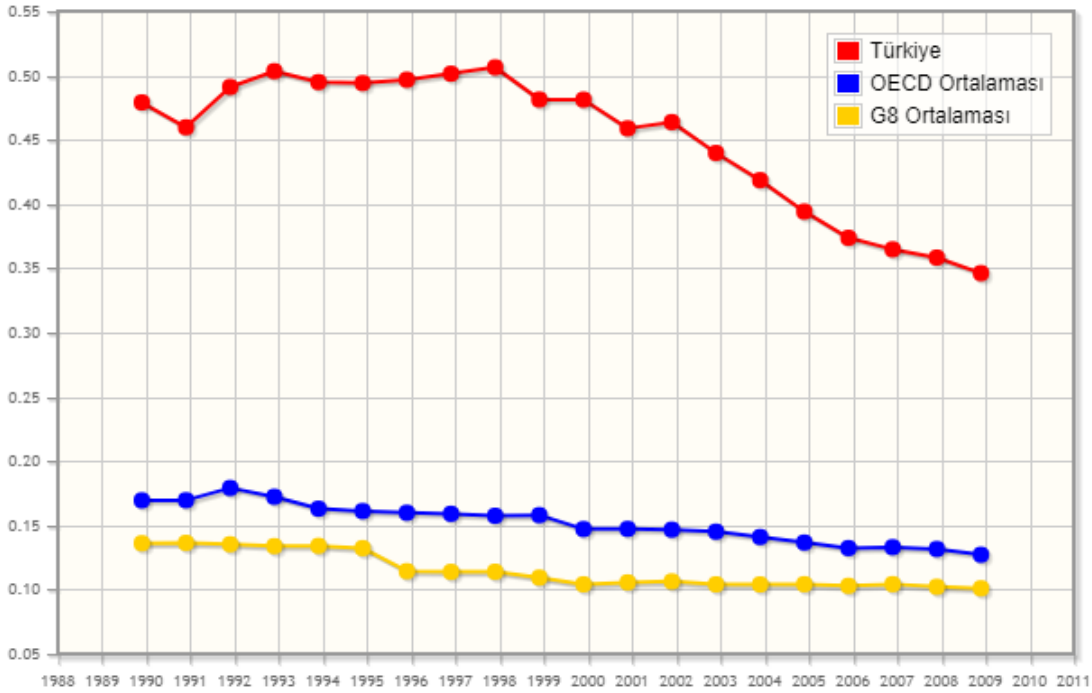
Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, REF, (Çevrimiçi), https://ref.sabanciuniv.edu/tr, 16.11.2017.

Grafiğe göz gezdirildiğinde Türkiye'nin ihracatındaki yüksek teknolojili ürünlerin payının diğer ekonomilerle kıyaslandığında oldukça düşük olduğu söylenebilmektedir.

1.6.4. Düşük Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi

Bu endeks de 0 ile 1 arasında değer alır ve değerin 1'e yaklaşması ekonominin ihracatındaki düşük teknolojili ürün payının arttığı anlamına gelmektedir.

Grafik 4: İhracatta Düşük Düzey Teknolojili Ürün Payı



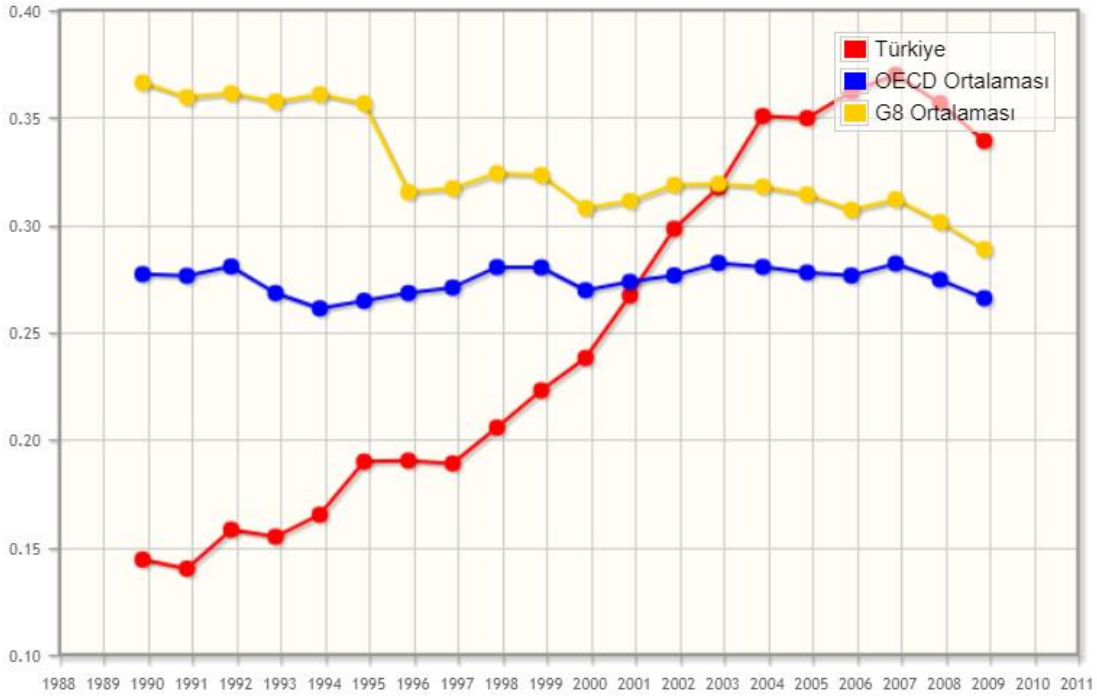
Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, REF, (Çevirimiçi) https://ref.sabanciuniv.edu/tr , 16.11.2017.

Grafikten çıkarılacak sonuç Türkiye'nin ihracatını yaptığı ürünlerin önemli bir kısmının düşük teknolojili ürünler olduğudur. Bu konuda diğer ekonomilerin ortalamalarına göz atıldığında ise ihracatlarındaki düşük teknolojili ürün payının göreli olarak düşük olduğu görülmektedir.

1.6.5. Orta Düzey Teknolojiye Dayalı İhracat Payı Endeksi

Bu endeks de yukarıdaki iki endeksle aynı şekilde 0 ile 1 arasında değer alır ve 1'e yaklaşıldıkça yani değer büyüdükçe söz konusu ekonominin ihracatındaki orta düzey teknolojili ürünlerin payı artmaktadır.

Grafik 5: İhracatta Orta Düzey Teknolojili Ürün Payı



Kaynak: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, REF, (Çevrimiçi) https://ref.sabanciuniv.edu/tr , 16.11.2017.

Bu grafikte ise Türkiye'nin zaman zaman kırılmalar yaşamasına rağmen yıllar boyunda ihracatındaki orta teknolojili ürünlerin payını önemli ölçüde arttırdığı görülmektedir. Bu artış, zaman zaman fireler verse de 1990'lı yıllarının başından itibaren geçerlidir.

Bir ülkenin ulusal rekabet gücünü, söz konusu ekonominin dünya ticaretinden aldığı payla ölçen bir çok akademisyen bulunmaktadır. Bu görüşe göre ticari rekabet gücü döviz kurları, faiz oranları ve bütçe açıklarıyla ilişkilidir. Rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan yaklaşımlardan birisi, satınalma gücü paritesinden yola çıkarak döviz kurları ve fiyatlar arasında yapılan kıyaslamalardır. Reel döviz kuru endeksi rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan önemli bir araçtır. İşbu çalışmanın devamında döviz kuru ve dış ticaret ilişkisi ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DÖVİZ, DÖVİZ KURU VE DÖVİZ KURU REJİMLERİ

2.1. Döviz ve Döviz Kuru Kavramı

Döviz, en geniş tanımıyla yabancı ülke paralarına verilen isimdir. Döviz kavramı aynı zamanda uluslararası ödemelerde kullanılan ödeme araçlarının tümü olarak da açıklanabilmektedir. Ülke sınırları dışında geçerli çek, poliçe, emre yazılı senet, hazine bonosu ve devlet ve özel sektör tahvilleri de bu araçların içindedir.

Döviz kuru ise dövizin ulusal para cinsinden fiyatına verilen isimdir. Döviz kuru iki ulusal para arasındaki değişim oranıdır. Döviz kuru ya da döviz fiyatı döviz piyasasında oluşur (Samuelson & Nordhaus, 2010:548).

Döviz kurunun yükselmesi ulusal para biriminin söz konusu yabancı para karşısında değer kaybetmesi (depreciation) anlamına gelir. Tam tersi bir durumda, yani ulusal para biriminin yabancı para karşısında değer kazanması (appreciation) ise döviz kurunun düştüğü anlamına gelir. İlk durum aynı miktarda ulusal parayla daha az yabancı para alınması anlamına gelir. İkinci durum ise aynı miktarda ulusal parayla daha fazla yabancı para alınması anlamına gelmektedir. Döviz kurundaki değişimlerin dış ticaret üzerindeki etkisi kabaca incelenirse; bir ülkenin ulusal para birimindeki değer kaybı sonucu o ülkenin ihracatının artması beklenir. Bunun sebebi ulusal paranın değer kaybının yabancıların ithalatını ucuzlatmasıdır. Artık aynı miktarda yabancı parayla daha fazla mal ve hizmet ithalatı yapabilecek durumdadırlar. Ulusal paranın değer kaybı aynı zamanda ithal edilen ürünlerin fiyatlarını arttırarak üretici kesimin maliyetlerini arttırır. Ülke parasının yabancı paralar karşısında değer kazanması ise ihracatı azaltıcı, ithalatı arttırıcı bir sonuç doğurabilir. Yabancılar için ithalat yapmak eskisine göre pahalı hale gelir. Ülke içindeki kesim ise yabancı ürünleri eskisine oranla daha ucuza elde edebilecek duruma gelir (Krugman & Obstfeld, 1997, 333).

Günümüzde döviz kuru kavramı iki şekilde ifade edilmektedir. Bunlar sırasıyla dolaysız kotasyon (direct quotation) ve dolaylı kotasyondur (indirect

quotation). Dolaysız veya doğrudan kotasyon bir birim yabancı paranın ulusal para karşılığı olarak ifade edilmesidir (1$=3.40TL)

Dolaylı kotasyon ise adından anlaşılacağı üzer doğrudan kotasyonun tam tersidir. Bir birim ulusal paranın söz konusu yabancı para karşılığı şeklinde yazılması esasına dayanır (1TL=0.29$). Günümüzde ülkelerin çoğu doğrudan kotasyon yöntemini kullanmaktadır. Bu sebepten ötürü bu çalışmada da doğrudan kotasyon yöntemi esas alınacaktır.

2.1.1. Döviz Kuru Tanımlamaları

2.1.1.1 Nominal ve Reel Döviz Kuru

Nominal döviz kuru; dövizin ulusal para karşılığını gösteren ve üzerinde herhangi bir düzeltme yapılmamış olan kurdur. Günlük hayatta sıkça karşılaşılan kurlar nominal döviz kurlarıdır.

Reel döviz kuru ise aynı parayla ölçülmüş yurtdışı fiyatların yurtiçi fiyatlara oranıdır. İki ülke arasındaki fiyat düzeyi değişmelerine göre ayarlanan döviz kurudur. Bir diğer deyişle nominal kurların belirli bir zaman içinde dış enflasyon oranı ile yurtiçi enflasyon oranına göre düzeltilmesiyle oluşturulur. Reel döviz kuru kavramı bir ekonominin dış ticaretteki rekabet gücünü ölçer.

$$R = \frac{E\ x\ Pf}{Pd}$$

Yukarıdaki eşitlikte R: Reel döviz kurunu, E: Nominal döviz kurunu, Pf: Yurtdışı fiyat düzeyini ve Pd: Yurtiçi fiyat düzeyini ifade eder. Hesaplama sonucu R'nin 1 çıkması sonucunda elde edilecek sonuç şudur: bir birim ulusal paranın hem yurtiçi hem yurtdışı satın alım gücü aynıdır. Örneğin eğer Türkiye'nin reel döviz kuru 1'in üzerine çıkarsa bu, yurtdışındaki malların Türkiye'deki mallardan daha pahalı olduğu anlamına gelecektir (Dunn Jr. & Mutti, 2000: 341-343).

Reel döviz kurunun yükselmesi teoride ihracatı arttırıcı bir etki yaratır. Bunun sebebi yurtiçinde üretilen malların, yurtdışındakiler için ucuzlamasıdır. Yani yabancı ekonomiler için ithalat yapmak daha ucuz bir hale gelir. Reel döviz kuru yükselen bir

ekonomide ihracat (X) artarken, ithalatın (M) azalması beklenir. Reel döviz kurunun yükselişi (X - M) net ihracatı arttırır. R, 1'den büyük olduğu sürece, yurtiçinde üretilen mallara olan göreli talebin artması beklenir.

Tersi gerçekleştiğinde, yani reel döviz kurunun düşmesi durumunda bu sefer ihracatın azalması, ithalatın artması beklenir. Bunun sebebi reel döviz kuru düşen ülkenin ulusal parasının uluslararası mal ve hizmet piyasalarında alım gücünün artmasıdır. Bu durum ithalatı arttırıcı bir etki meydana getirir. Reel döviz kurundaki değişiklikler, ihracat üzerindeki etkisi açısından incelenecek olursa yabancıların ulusal paralarının değer kaybı sonucu, aynı miktarda mal ve hizmet ithalatı yapmaları için daha fazla ulusal para gerekecektir. Bu durum ulusal ekonominin ihracatını azaltıcı bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Yurtdışı malların yurtiçi mallara göre nispeten ucuzladığı bu durum senaryosunda ulusal ekonominin ihracatı da buna göre azalış gösterecektir. Reel döviz kuru yükselen ülke ekonomilerinde hanehalklarının belli başlı mal ve hizmet alımlarında ithalat yerine yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlere yönelmesi beklenir. Bu durum ihracatçılar ve ihraç ettiği ürünler için bir rekabet gücü artışı anlamına gelir. Reel döviz kurundaki bir düşüş ise ulusal mal ve hizmetlerin yurtdışına oranla daha pahalı hale gelmesine, ticari rekabet gücünün kaybına yol açar (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2007: 340).

Aşırı değerli reel kurun büyük sakıncaları olduğu kabul edilir. Bunlar sırasıyla (Hossain, Chowdhury, 1998, 210-211):

1. İhracatı zorlaştırır.
2. Tarımı olumsuz etkiler.
3. İthalatı teşvik eder.
4. Enflasyonun önüne geçmede etkisizdir.
5. Ödemeler dengesinin ''Sermaye ve Finans Hesabı'' kalemini istikrarsızlaştırır, borç krizlerini tetikler.

Bunlara ek olarak aşırı değerli ulusal para, iktisadi faaliyetlerin ağırlığını uluslararası ticarete konu olmayan alanlara yönlendirir. Yatırımların bu şekilde alan değiştirmesiyle birlikte ülkenin ticari rekabet gücü azalır.

Aşırı değerli ulusal para ithal girdi fiyatlarını düşürerek maliyet enflasyonunu düşürür. Ancak öteki yandan harcamaların uyarır, bileşenlerini değiştirir ve ithal mallara kaydırır. Harcamaların uyarılması tasarruf oranının azalması anlamına geldiği için ekonomi yatırım harcamalarını gerçekleştirebilmek için yabancı sermaye girişini (portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları) teşvik etmeye yönelik politikalar benimsemek zorunda kalacak (faiz arttırımı vb.), ulusal para bu süreçte daha da değerlenecektir (Paya, 2013: 478-479).

Başka bir sakınca ise 1980'li yıllarda ABD'de gözlenen histeresis etkisidir. Histeresis etkisi bir durumun ani değişikliklerle değiştirilememesi, bunun gerekçesinin ise söz konusu durumun geçmişteki durumuna bağlı olmasıdır. Arz yanlı iktisatçıların uygulamaya koyduğu sıkı para politikası faiz oranlarını yükseltmiş, ülkeye sermaye girişi artmış ve doların değeri ve ithalat yükselmiş ancak dolar değer kaybettiği zaman ithalatta düşüş gözlenmemiştir. Bu durum histeresis etkisiyle açıklanmıştır. Yabancı firmalar ve yerli ithalatçılar büyük yatırımlarla pazara yerleşmiş, yatırımların bir kısmının batık maliyet niteliği taşıdığı anlaşılmış ancak şirketler bu durumu anlamalarına rağmen piyasadan çıkış yapmamışlardır (A. Dixit: Hysteresis, Import Penetration and Exchange Rate Pass-Through, Quartly Journal of Economics 1989, May).

Tablo 7: Türkiye'de Nominal ve Reel Döviz Kurları

Yıllar	Aylık Ortalama Nominal Dolar Kuru (TL/$)	Reel Kur Endeksi (1982 Ocak=100)	Yüzde Değişme (Aylık Ortalama)
1982 Ocak	135.55	100.00	
1982	160.24	95.84	
1983	224.03	89,62	-6.48
1984	364.85	82.84	-7.57
1985	518.34	83.20	0.44
1986	659.39	78.62	-5.50
1987	855.69	77.23	-1.77
1988	1.420.76	77.73	0.64
1989	2.120.78	81.84	5.29
1990	2.607.62	94.48	15.45
1991	4.169.85	91.28	-3.39
1992	6.888.69	87.25	-4.41
1993	10.985.96	86.57	-0.79
1994	29.704.33	66.87	-22.75
1995	45.704.43	76.39	14 .25
1996	81.137.15	75.05	-1.75
1997	151.428.52	74.53	-0.70
1998	260.039.59	75.08	0.74
1999	417.580.86	71.15	-5.23
2000	623.418.94	72.00	1.19
2001	1.220.463.29	59.73	

Kaynak: TC. Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten 2002-II, ss. 50-51.

Yukarıdaki tabloda reel kur endeksinin bir düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durumun yukarıda anlatılan sebeplerden ötürü ulusal ekonominin ihracatını azaltıcı, ithalatını ise arttırıcı bir etki yaratması beklenir.

2.1.1.2. Çapraz ve Efektif Döviz Kuru

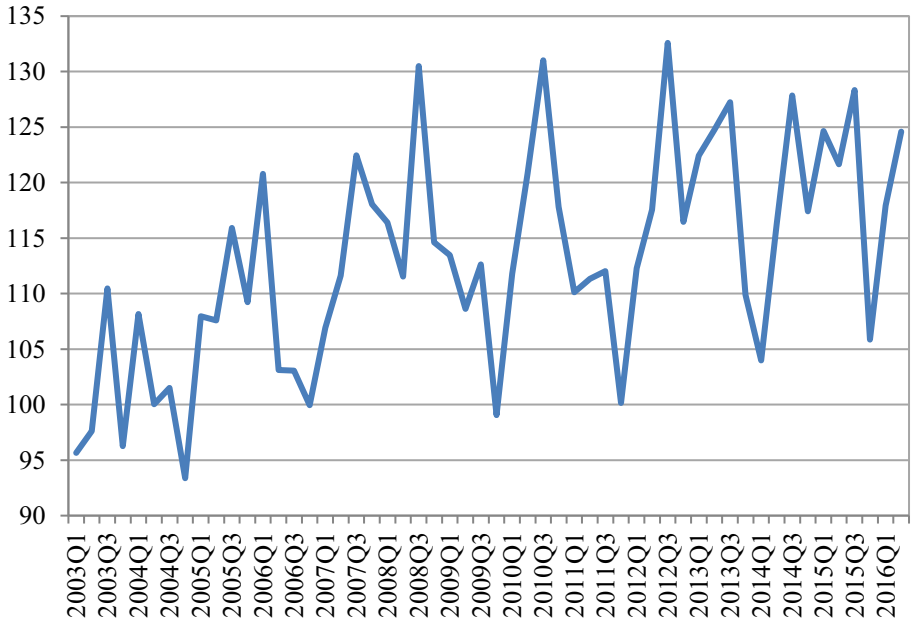
Ulusal para birimini içermeyen döviz kuru gösterimleri yani iki yabancı paranın birbirlerine karşı olan değeri (1€ = 1.05$) çapraz kur olarak tanımlanır. Uluslararası piyasalarda ise ABD Doları içermeyen kur gösterimleri çapraz kur olarak tanımlanır (Uzunoğlu, 2003: 63).

Efektif döviz kuru, ulusal paranın, ülkenin başlıca ticaret ortaklarının ulusal paralarıyla olan kur değerlerinin ağırlıklı ortalamasına eşittir. Buradaki ağırlık kavramı ticarete konu olan ülkelerle yapılan ticaretin oranıdır. Bu yolla kurlar ülke

ekonomisi için anlam kazanır (Seyidoğlu, 2003: 304). Burada ayırt etmek gerekir ki söz konusu hesaplama sonucu elde edilen kur değerleri nominaldir. Bu hesaplamanın satın alım gücünü tam anlamıyla yansıtması için reel değerlerin elde edilmesi gerekmektedir.

Nominal efektif döviz kuru, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli paya sahip ülkelerin para birimlerinden oluşan sepete göre, Türk lirasının ağırlıklı ortalama değeridir. Ağırlıklar ikili ticaret akımları kullanılarak belirlenmektedir. Reel efektif döviz kuru ise nominal efektif döviz kurundaki nispi fiyat etkileri arındırılarak elde edilmektedir (www.tcmb.gov.tr, 24.11.2016).

Grafik 6: Gelişmiş Ülkeler Birim İş Gücü Maliyeti Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)



Kaynak: TCMB EVDS, İstatistikler (www.tcmb.gov.tr).

2.2. Döviz Kuru Rejimleri

Döviz kuru sistemleri sırasıyla sabit ve serbest değişken olmak üzere ikiye ayrılır. Bu iki sistem adlarından da anlaşılacağı üzere birbirlerinin tersi olup, iki aşırı ucu temsil eder. Bunun yanı sıra, ikisinin belirli özelliklerini içeren karma sistemler de bulunmaktadır. Özetle kur sistemleri bu iki aşırı ucun arasında bir yelpaze oluşturur (Miles & Scott, 2005: 572).

2.2.1. Sabit Döviz Kuru Rejimi

Sabit döviz kuru sistemlerini uygulayan ülkeler ulusal paralarını ya büyük bir sanayi ülkenin parasına ya da çeşitli yabancı paralardan oluşan bir para sepetine bağlar. Kimi zaman da karşılaşılan dış ödeme güçlükleri karşısında bu sabit kuru yükseltir (devalüasyon) veya düşürürler (revalüasyon). Sistemin özelliği ayarlanabilir olmasıdır. Bu niteliği de buradan gelir. Sabit döviz kuru sisteminde döviz arz ve talebi gözetilmeksizin döviz kuru hükümetlerce saptanır ve genellikle kurların parite etrafında dar bir bant içerisinde hareket etmesine izin verilir (Ünsal, 2009:117-118).

Yabancı para veya paralar sepeti ile ulusal para arasında belirlenen fiyata parite adı verilir. Para otoriteleri önceden belirlenen döviz kurunu korumak için döviz piyasasına müdahelelerde bulunur ve kurları belirlenen sınırların içinde tutmaya çalışır. Devalüasyon veya revalüasyon kararı ise sırasıyla; döviz kurları uzun vadeli olarak üst destekleme düzeyinde kalma eğilimi gösterdiğinde (ulusal para devalüe edilir, yani parite kuru yükseltilir) veya tersine kurlar alt destekleme sınırına yapışmaya başladığında (ulusal para revalüe edilir, parite kuru düşürülür) alınır.

Burada şunun belirtilmesi büyük önem taşır: Benimsenen kur sistemi, uygulanacak para politikasının bağımsızlığını belirler. Esnek döviz kuru sisteminin aksine sabit döviz kuru rejiminde para politikası hükümet tarafından belirlenen döviz kurunun belirlenen sınırlar içinde tutulması için kullanılır. Eğer para otoritesi piyasadan döviz alımı yapıyorsa bu durum ulusal para arzının artmasına, dolayısıyla da faiz oranının düşmesine yol açar. Tersi bir durumda yani piyasaya döviz satışı yapıldığında ise ulusal para arzı daralır, faiz oranları yükselir (Seyidoğlu, 2013: 9-10).

Sabit döviz kuru rejimini benimseyen bir ekonomide merkez bankası sürekli müdahelelerle döviz kurunu belirlenen bant içinde tutamaz. Bunun sebebi merkez bankalarının sınırlı bir döviz rezervine sahip olmalasıdır. Dış borç alarak rezervleri değiştirebilse de bu durum sonsuza dek sürdürülemeyecektir, eninde sonunda söz konusu rezervler tükenecektir. Bu sonuçtan kaçınmak için devalüasyona başvurulacaktır yani ulusal paranın değeri düşürülecektir. Ödemeler bilançosu sürekli açık veren bir ekonominin devalüasyon yapması kaçınılmazdır; ödemeler bilançosu fazlası veren ekonomiler içinse bu denli büyük bir baskı yoktur.

Devalüasyon işleminin ardından ulusal para değer kaybeder ve devalüasyon yapan ekonominin ihracatçıları rekabet gücü kazanır. Bunun sebebi ihraç mallarının göreli olarak ucuzlamasıdır. Bu doğrultuda ihracat artarken, ithalat da değersizleşen ulusal para yüzünden tersi yönde azalacaktır. Revalüasyonda bu sürecin tam tersi yaşanır.

2.2.2. Esnek Döviz Kuru Rejimi

Karşılaşılan serbest değişken kur sistemi, dalgalı kur sistemi veya esnek kur sistemi üçü de aynı anlama gelir. Bu sistemde merkez bankası veya herhangi bir resmi kuruluş döviz piyasalarına müdahele etmez (döviz alıp satması veya döviz kurlarını belirlemesi), döviz kurları tamamen piyasadaki döviz arz ve talebine göre oluşur. Değişken kur sistemi, serbest piyasa mekanizmasının döviz piyasasına uygulanmış şeklidir (Seyidoğlu, 2013: 13).

Bu sistemde döviz arz ve talep dengesi bozulduğunda döviz kuru bu dengeyi yeniden sağlayacak şekilde hareket edecektir. Örneğin döviz arzının (ihracat) döviz talebinden (ithalat) fazla olduğu durumda ekonomi ödemeler dengesi fazlası verecek ve döviz kuru düşecektir. Düşen döviz kuru nedeniyle ithalat göreli olarak daha ucuz hale gelecek, ihracat da yabancı ekonomiler için pahalı hale gelecektir. Dolayısıyla ödemeler dengesi tekrar dengeye gelecektir. Bu rejimde para otoritesinin sabit döviz kurunda ihtiyaç duyduğu güçlü döviz rezervine ihtiyacı yoktur. İhtiyaç burada minimum düzeydedir (Miles & Scott, 2005: 576-577).

Yukarıda değinilen iki farklı döviz kuru sisteminin hangisinin uygulanması gerektiği uzun yıllardır tartışma konusudur. Genel olarak hükümet yetkilileri, ihracatçılar, ithalatçılar ve sabit döviz kuru sistemini savunurlarken; akademisyen iktisatçılar ve finansçılar serbest döviz kuru sistemini savunmaktadırlar.

Dalgalı kur rejimini savunun görüşler genel olarak piyasa mekanizmasının hükümet kararlarından daha üstün olduğunu belirtmektedir. Dalgalı kur rejimini savunanlar, sabit döviz kurunda para otoritelerinin belirledikleri döviz kurlarının çoğu zaman ulusal parayı aşırı değerlendirdiğini, değişken kur sisteminde ise kurların gerçek denge değerlerini bulduklarını savunurlar. Dalgalı rejimde herhangi bir döviz talebi fazlası durumunda kurların talep artışına yükselmeyle karşılık verdiğini veya tam tersi durumda döviz arzı arttığında piyasa mekanizması sayesinde kurların aşağı yönde hareket ederek döviz piyasasının temizlendiği söylenebilir. Sabit kur sistemlerinde ise bu denkleşme otomatik değildir, hükümet kararlarına bağlıdır (Arslan, 2008: 387).

Daha önce de bahsi geçtiği gibi sabit döviz kuru rejimlerinde merkez bankaları yüksek miktarda döviz rezervine ihtiyaç duyar. Eğer finansal yatırımcılar yakında bir devalüasyon olacağını hissederlerse, bir spekülatif atak başlatabilirler. Bu, söz konusu yatırımcıların, ulusal para ile yazılmış aktifleri yabancı aktiflere çevirecekleri anlamına gelir. Bu durumda merkez bankasının döviz rezervleri tehlikeli düzeye inebilir ve hükümeti bir devalüasyona zorlayabilir. Oysa esnek döviz kurunda denge otomatik olarak sağlandığından kısa ve orta vadede yabancı rezervlere ihtiyaç kalmaz (Frank & Bernanke, 2004: 496-497).

Dalgalı döviz kurunun avantajlarından en önemlilerinden biri kuşkusuz bağımsız para politikası uygulanmasına izin vermesidir. Sabit döviz kuru sisteminde para otoritesi döviz kurunu belirli bir bant içinde tutmak için döviz alım ve satım yoluyla piyasaya müdahelelerde bulunur. Döviz alım ve satımı sırasıyla parasal tabanı büyütür ve küçültür. Bu durumda faiz oranları da sıkça değişkenlik gösterir. Buradan şu sonuca varılmaktadır: Sabit kur rejiminde bağımsız bir para politikasından söz etmek mümkün değildir. Para politikası döviz kurlarına endekslenmiştir (Mankiw, 1992: 363).

Dalgalı kur sistemlerinde döviz kurları arz ve talepteki değişmelere göre sürekli hareket halindeyken, sabit döviz kurunda uzun süreler sonunda büyük değişiklikler yani devalüasyon veya revalüasyon yapılır. Bu durumun ulusal ekonomide bir şok etkisi yaratması mümkündür.

Sabit kur rejimini benimsemiş az gelişmiş veya gelişmekte olan ekonomilerde kamu ve özel sektör borçlarının büyük bir bölümü kısa vadeli olup döviz cinsinden ifade edilmiş olacaktır. Böyle bir ortamda ulusal paranın devalüe edilmesi bu yükümlülüklerin reel değerlerinde büyük bir artış açığa çıkarır ve borç geri ödemelerini zora sokabilir.

Sabit döviz kurunu savunucularının da temel argümanlarından bahsetmek faydalı olacaktır. En temel argüman değişken döviz kuru sisteminin belirsizlik dolayısıyla risk yaratması bunun sonucunda da mali ve ticari akımların azalmasıdır. Bir uçta faiz oranı değişikliği, bir diğer uçta ise döviz kuru değişkenliği vardır (Froyen, 2005: 329-330).

Döviz kuru hedeflemesi tercih edildiğinde dış ticaretteki belirsizlikler azalır. Uluslararası ticaret ile uğraşanlar kurun gelecek dönem seyrini öngörebilme avantajını elde ederler. Kurun hangi oranda artacağı bilindiğinde dış ticaretle meşgul olanlar, ithalat ve ihracat sözleşmelerini belirsizlik endişesi gütmeden imzalarlar. Bu durum dış ticaretin, dolayısıyla ekonomik performansın iyiye gitmesi anlamına gelir (Thórarinn, 2000/1: 36-37).

1970'lerin başında Bretton Woods sistemi terk edildiğinde ortaya beklenmedik bir durum çıkmıştır. Reel ve nominal döviz kurları beklendiğinden çok daha değişken olmuştur. Bunun büyük ölçüde sebebi, uluslararası yatırımcıların rasyonel olmayan istikrarı bozucu spekülatif davranışlarıdır (Mankiw, 1992: 363).

Bu sistem aynı zamanda enflasyonist bir süreç meydana getirir. Kurlar yükseldiğinde ithalat (ham madde ve gıda fiyatları) fiyatları yükselir yani maliyetler artar. Bu durum beraberinde ücret artışlarını da getirir. Kurların düşmesi durumunda ise girdi fiyatlarında bir düşüş meydana gelmez, bu kalemler aşağı doğru yapışkandır.

Sabit döviz kuru lehindeki bir başka argüman, hükümetin sabit kur taahhüdünün para otoritesini disiplin altına almanın bir yolu olduğu ve para arzındaki aşırı artışı (nominal büyüme oranını aşan) önleyebileceği iddiasıdır. Bu rejimin uygulandığı dönemlerde siyasal iktidarların merkez bankası kaynaklarına başvurarak parasal genişlemeye yol açmaları mümkün değildir. Bu durum aynı zamanda kamu harcamalarındaki artışı da önler (Orhan & Erdoğan, 2015: 295).

Esnek döviz kuruna bir diğer karşı görüş ise söz konusu rejimin spekülatif ataklara imkan vermesidir. Ulusal paranın değer kaybetmesi, ileride daha da değer kaybı yaşanacağına ilişkin bir beklenti yaratırsa, bu beklentiye sahip olanlar ulusal parayı derhal satıp döviz alımında bulunurlar. Bu durum ulusal paranın değer kaybını daha da şiddetlendirebilir. Ancak bu durum sabit döviz kuru rejimi için de geçerlidir (Froyen, 2005: 330).

2.2.3. Alternatif Döviz Kuru Rejimleri

İktisat literatüründe iki aşırı uç olan esnek döviz kuru rejimi ile sabit döviz kur rejimi arasında iki rejimden de özellikler taşıyan karma döviz kuru sistemleri bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; serbest dalgalanma (free floating), müdaheleli dalgalanma (floating veya dirty floating), yönetimli dalgalanma (managed floating), sürünen pariteler (crawling peg), geleneksel sabit kur düzenlemeleri (conventional peg), para kurulu düzenlemeleri (currency board) ve ayrı bir ulusal para birimine sahip olmayan ülkelerdir (no seperate legal tender) (MacDonald, 2007:29).

Bir önceki bölümde serbest dalgalanma ve geleneksel sabit döviz kuru rejimleri işlendiği için tanımlamalara müdaheleli dalgalanmadan başlanacaktır.

2.2.3.1. Müdaheleli Dalgalanma

Döviz kuru arz ve talep koşullarına göre belirlenmektedir ancak para otoritesinin kurlar üzerinde gözetimi ve müdahelesi söz konusudur. Buradaki müdahele amacı kurlardaki geçici ve büyük dalgalanmaları önlemektir. Para otoritesinin bu rejimde yabancı rezervlere ihtiyacı vardır ancak belirli bir kur hedefi olmadığı için rezervlerin çok yüksek düzeyde olması gerekmemektedir. Piyasadaki

serbest dalgalanmalara müdahele gerektirdiği için kirli dalgalanma olarak da anılır. Müdaheleli dalgalanma sisteminde merkez bankasının davranışları tam şeffaf olarak kabul edilmez ve bu durum piyasalarda belirsizliğe yol açar (Özbek, 1998: 24).

2.2.3.2. Yönetimli Dalgalanma

Yönetimli dalgalanma sisteminde de sabit bir parite bulunmaz, kurlar döviz piyasasında belirlenir. Ancak merkez bankası müdaheleleriyle döviz kurunu belirli bir yönde etkilemeye veya belirli düzeyde sürdürmeye çalışır. Müdaheleler cari işlem açıkları, yabancı rezervlerin veya dış borçların durumu, enflasyon gibi sebeplerden ötürü olabilir (Seyidoğlu, 2013: 43).

2.2.3.3. Sürünen Pariteler

Bir ülke, ticaret ortaklarından oransal olarak daha yüksek bir enflasyonla yaşıyorsa, döviz kurunu sabit tutmak rekabet gücünde sürekli bir kayıp yaratmak anlamına gelir. Büyüyen açıkları önlemek için birçok ülke sürünen döviz kuru politikasını uygular. Bu rejimde döviz kurunun değeri, yıl içinde birçok kez, yaklaşık olarak ülke ile ticaret ortakları arasındaki enflasyon farkına eşit bir oranda düşürülür (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2007: 562).

Sürünen bant sisteminde her on beş gün veya bir ay gibi düzenli aralıklarla sabit oranlarda veya ya da belirli makroekonomik göstergelerdeki değişmeler gözetilerek ufak ayarlamalar yapılır. Şoklarla veya dalgalanan enflasyon oranlarıyla baş eden gelişmekte olan ekonomiler sürünen parite rejimiyle istikrar bozucu spekülasyonların yaratabileceği zararlardan kaçınabilir. En büyük etkisi yüksek enflasyon oranlarından muzdarip olan ekonomilerde reel kurların aşırı değerlenmesini engellemesidir (Çufadar, 2010: 20-21).

2.2.3.4. Geleneksel Sabit Döviz Kuru Düzenlemeleri

Bu rejimde ülke, ulusal parasını ya büyük bir ülkenin parasına veya bir yabancı paralar sepetine bağlar. Söz konusu para sepeti genellikle ticari ve mal ilişkiler içinde bulunulan ülkelerin ulusal paralarından oluşur ve bu paraların her birine ele alınan ülke ile olan ikili ticaret ilişkileri ölçüsünde ağırlık verilir. Döviz

kurunun, belirlenen parite etrafında en fazla %1 oranında hareket etmesine izin verilir. Bu durum daha önce de üzerinde durulduğu gibi bağımsız bir para politikasının uygulanmasını önemli ölçüde kısıtlar.

Bu sistemin en büyük açığı ise devalüasyonların genellikle yüksek oranlarda yapılmasından dolayı ekonomide şoklara yol açabilmesidir. Aynı zamanda bir ayarlama beklentisi yoğun spekülasyonlara ve spekülatif ataklara yol açabildiğinden ekonomik krize davetiye çıkaran bir döviz kuru sistemidir (Edwards & Savastano, 1999: 7).

2.2.3.5. Para Kurulu Düzenlemeleri

Bu sistemde merkez bankasının yalnızca ülkeye giren yabancı para karşılığında para basma yetkisi vardır. Yani para kurulu yerel paraya yüzde 100 yabancı rezerv desteği sağlar. Para otoritesinin para basma yetkisi yasalarla büyük ölçüde kısıtlanmıştır. Bu uygulamada merkez bankasının para politikası uygulama esnekliği, hiçbir inisiyatifi yoktur. Bunun yanı sıra banka para arzını denetleme ve son kredi mercii olma gibi temel fonksiyonlarını da yerine getirememektedir. Ancak kimi zaman para kurulu düzenlemeleri bu kadar tutucu olmaz, merkez bankasına para politikası uygulamalarında belirli ölçüde esneklik sağlanır. Para kurulu düzenlemeleri genellikle yüksek enflasyonla mücadele amacıyla tercih edilmektedir (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2007: 589).

Bu sistem ulusal paranın seçilmiş olan yabancı bir para ile sabit bir kurdan değişimini taahhüt eder. Burada endekslenen yabancı paraya ‘’rezerv para’’ adı verilir. Para kurulu sisteminde tam konvertibilite önemli bir yer tutmaktadır. Buna göre ulusal para belirlenmiş olan sabit pariteden herhangi bir sınırlamaya maruz kalmaksızın rezerv paraya dönüştürülebilir (Arat, 2003: 19-20).

2.2.3.6. Ayrı Bir Ulusal Para Birimine Sahip Olmayan Ülkeler veya Tam Dolarizasyon

Tam dolarizasyon rejimini genellikle küçük ekonomiler tercih eder. Bu sistemde söz konusu ülke genellikle yakın ekonomik ilişki içinde olduğu bir

ekonominin para birimini resmi kabul eder. Bu sistemde merkez bankasının işlevi çok kısıtlı bir haldedir. Yabancı ekonominin parasını basamayacağı için bağımsız para politikası uygulama fonksiyonunu ve para politikası üzerindeki denetimlerini tamamen terk etmiştir (Kansu, 2006, s. 33).

Ekvator, Panama dolarizasyon rejimini benimsemiş olan ülkelerdendir. Bu sistemin avantajı yerli paranın değer kazanması veya kaybetmesini ortadan kaldırması yani kur riskini elimine etmesidir. Bu durum sabit döviz kuru rejimini benimseyen ülkelerin maruz kaldığı spekülatif atak riskini ortadan kaldırır. Ancak diğer taraftan hükümetlerin senyoraj gelirini ortadan kaldırır (Arat, 2003, s. 18).

2.2.4. İmkansız Üçlü

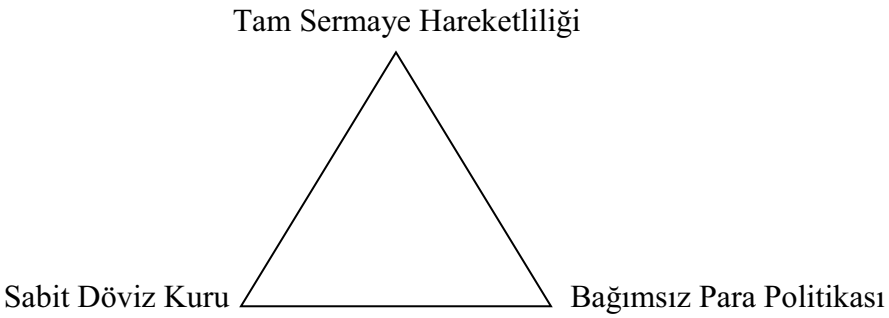
Döviz kuru rejimleri başlığı geride bırakılmadan önce imkansız üçlü kavramına da değinilmesi gerekmektedir. Buradaki üçlü; sınırsız sermaye hareketliliği, sabit döviz kuru rejimi ve bağımsız para politikasıdır. Buna göre hükümetler, tam sermaye hareketliliği, para politikası otonomisi ve döviz kuru istikrarının oluşturduğu üç koşuldan en fazla ikisini gerçekleştirebilir. Eğer bir ekonomide tam sermaye hareketliliği varsa ve sabit döviz kuru rejimi uygulanıyorsa bunların yanında bağımsız para politikasının uygulanması mümkün değildir. Bu durumda para politikası sermaye hareketleri ve döviz kurundaki değişmelere göre şekillenecektir. Serbest sermaye hareketinden vazgeçilirse sabit döviz kuru ve bağımsız para politikası uygulanabilecektir (Fleming, 1962; Mundell, 1963).

Sermaye hareketleri deyimiyle kastedilen şey ekonomik sistemin yabancı paralar karşısındaki durumudur. Sermaye hareketlerinin serbestliği deyimi bir ülkenin, ülkeye gelen yabancı paralara veya ülkeden dışarı çıkan paralara herhangi bir kısıtlama uygulamaması anlamına gelir. Sermaye hareketlerine denetim getirilmesi ise iki şekilde olur: (1) Yabancı paraların giriş ve çıkışı denetim altında tutulur ya da kısıtlanır. (2) Yabancı paranın (özellikle kısa vadeyle gelen sıcak paranın) çıkışında vergi alınır (Tobin vergisi).

Bağımsız para politikası, para politikasının bağımsızlığı merkez bankasının bağımsızlığıyla yakın bir kavram olsa da temelde farklı bir kavramdır. Para

politikasının bağımsızlığı, faiz, zorunlu karşılıklar, APİ gibi para politikası araçlarının sistemin öteki belirleyicilerinden (sermaye hareketleri ve döviz kuru rejimi) ayrı, tek başına kullanılıp kullanılamayacağıyla ilgilidir. Eğer öteki belirleyicilerden ayrı, tek başına kullanılamıyorsa bağımsız bir para politikasından söz etmek mümkün olmaz (Eğilmez, 2013).

Şekil 1: İmkansız Üçlü



Bu durum daha detaylı açıklanacaktır. Sabit döviz kuru sistemi benimsenmişken ve serbest sermaye hareketliliği mevcutken, daha önce de değinildiği gibi para politikası döviz kurunu hükümet tarafından açıklanmış olan hedefte tutmaya çalışacaktır. Ülkeye döviz girişi olduğunda para otoritesi döviz kurunda değişme olmaması için döviz satın alacak, karşılığında piyasaya tl verecektir. Görüldüğü gibi bu iki koşul altında, merkez bankası para politikasını bağımsız bir biçimde kullanamamakta, döviz kurunu belirlenen hedefte tutmaya çalışmaktadır.

2.3. Döviz Kuru Hareketlerini Açıklamaya Yönelik Teoriler

Sabit döviz kuru sistemi ve sermaye dolaşımının sınırlı olması gibi etkenler dolayısıyla ortaya konmuş olan döviz kurları hareketlerini açıklama teorileri serbest döviz kuru ve tam sermaye hareketliliğine geçilmesiyle birlikte bu değişimleri açıklamada yetersiz kalmıştır. Bunların yanısıra tarihte meydana gelmiş ve günümüzde farklı niteliklerde olsa da cereyan eden şoklar eski ve yeni teorilerden sapmalar meydana getirmeye devam etmektedir. 1973 Petrol Krizi, Keynes'in iddia ettiği para talebindeki istikrarsızlıklar, teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan

verimlilik düzeyi değişimleri, ekonomik buhranlar, beklentiler vb. faktörler söz konusu sapmaları oluşturmaktadırlar.

2.3.1. Dış Ticaret Yaklaşımı

Adından da anlaşılacağı üzere, dış ticaret yaklaşımında ülke parasının belirleyicileri söz konusu ülkenin ithalat ve ihracatıdır. İthalatın ihracattan fazla olması (dış ticaret bilançosunun açık vermesi) döviz talebinin fazla olduğunu gösterir ve bu durum ulusal paranın değerini düşürür. Tersi, yani ihracatın ithalattan büyük olması durumunda (bilançonun fazla vermesi) ulusal paranın değeri artar.

Buradan şu sonuca varılabilir: Bir ülkenin ihracat ve ithalatını etkileyen tüm faktörler eş zamanlı olarak ulusal paranın dış değerini de belirler. Teknolojik gelişme, gelir artışı, faiz oranlarının yükselmesi gibi birçok etken sayılabilir.

Türkiye örneğinde de görüldüğü gibi sürekli dış ticaret açıkları veren ülkelerin ulusal paralarının bu teoriye göre değer kaybetmeleri gerekirken, gerçekte çoğu zaman bir değer kaybı yaşanmadığı, hatta değer kazandıkları görülmüştür. Bunun sebebi bu yaklaşımın yabancı sermaye akımlarının etkisinin göz ardı edilmesidir (Seyidoğlu, 2003: 380).

2.3.2. Satınalma Gücü Paritesi Yaklaşımı

Satınalma gücü paritesi veya SGP yaklaşımı tek fiyat kanunu üzerine kurulmuştur ve t zamanda döviz kurunda meydana gelen değişikliklerin belirleyicisinin ülkelerin nispi fiyat seviyelerinde meydana gelen değişmeler olduğunu öne sürer. SGP yaklaşımı fiyatlar genel seviyesi ve döviz kurları arasındaki ilişkiyi kurarak döviz kurunu belirler (Sarno & Taylor, 2002: 51).

Tek fiyat kanunu uluslararası arbitraj uygulamaları sonucu ortaya çıkmıştır. Arbitrajcı risk almadan, belli bir zamanda meydana gelmiş olan fiyat farklılıklarından kar elde etmeyi amaçlar. Bunun için söz konusu malı ucuz olduğu piyasadan alır, pahalı olduğu piyasada satar. Bu işlem fiyatlar her iki piyasada eşitlenene kadar sürer. Arbitrajcı malı ucuz piyasadan aldığı zaman söz konusu piyasada fiyatlar yukarı doğru harekete geçer (talep enflasyonu). Pahalı olduğu

piyasaya getirip satması ise bu piyasada fiyatın düşmesine yol açar (Ünsal, 2005: 543).

Tek fiyat kanunu yalnızca mal piyasasına değil, uluslararası ticarete konu olan tüm varlıklara uyarlanabilir. Döviz piyasalarına uygulanmasını ise satınalma gücü paritesi olarak bilinmektedir. SGP iki şekilde ele alınmıştır. İlki mutlak, ikincisi ise nispi olmak üzeredir (Sarno & Taylor, 2002: 52).

2.3.2.1. Mutlak Satınalma Gücü Paritesi

Bu yaklaşıma göre bir ülkedeki mal sepetinin fiyatının, cari döviz kurlarından diğer ülkelerin paralarına dönüştürüldüğünde dünyanın her yerinde aynı olması gerekmektedir. Bu şöyle de açıklanabilir: bir birim ulusal paranın alım gücü, dünyanın her yerinde aynıdır. Tek fiyat yasası bu yaklaşımda tüm mallar için geçerlidir (Öztürk ve Bayraktar, 2010: 162).

$$E = Pd / Pf$$

$$Pd = E \times Pf$$

Burada E nominal döviz kurunu, Pd iç fiyatları (yurtiçi fiyat endeksi), Pf ise dış fiyatları (yurdışı fiyat endeksi) temsil eder.

Ancak günlük hayatta mutlak yerine göreceli satınalma gücü paritesi kullanılmaktadır. Bunun ilk sebebi karşılaştırılacak iki ülke arasında birbirleriye tam örtüşen fiyat endeksleri bulmanın çok zor olmasıdır. Çeşitli indeksler mevcut olabilir ancak bu endekslerdeki mallar ve onların ağırlıkları farklıdır (Dinçer, 2005: 13).

Bunun yanı sıra endekslere giren tüm mal ve hizmetler dış ticarete konu olmaz. Endekslerdeki bu mal ve hizmetlerin varlığından ötürü bu yaklaşım mal ve hizmet ticaretini dengeleyen kuru göstermeyebilir. Bunlara ek olarak ülkeler arası fiyat eşitlenmesini engelleyebilecek faktörler mevcuttur. Taşıma giderleri, gümrük vergileri, kotalar, tarife dışı engeller, standartlar bunlara örnek gösterilebilir (Seyidoğlu, 2013: 382).

2.3.2.2. Göreceli Satınalma Gücü Paritesi

Bu yaklaşıma göre kurlardaki değişmeler iki ülke arasındaki fiyat artış (enflasyon) oranlarının farkına bağlıdır. Aşağıdaki formülde de görüleceği gibi hesaplamada belli bir yıl baz olarak alınır.

$(E_1 - E_0) / E_0 = Pd – Pf$

Burada E_0 baz senenin döviz kurunu, E_1 bugünün döviz kurunu, $(E_1 - E_0) / E_0$ kurlardaki yüzdelik değişmeyi, Pd yurtiçi enflasyon oranını, Pf ise yurtdışı enflasyon oranını temsil etmektedir. Bu teoriye göre döviz kuru hareketleri söz konusu iki ülkenin fiyat artış oranlarına göre değişir. Göreceli SGP yaklaşımı bugünkü kur ve beklenen enflasyon oranlarını hesaba katarak gelecekteki kur tahminlerini de yapabilir (Çağlayan ve Şak, 2009: 485).

Bir örnekle hesaplama pekiştirilecektir. Baz yıl döviz kuru (2001 yılının başı) 1TL = 2$ olarak kabul edilsin. Enflasyon oranlarının da 2001 yılının sonunda ABD'de %5, Türkiye'de %10 olarak gerçekleşmiş olduğu varsayılıyor olsun. Bu durumda gelecek yılın döviz kuru tahmini şu şekilde gerçekleşecektir:

$(E_1 - 2) / 2 = 0.10 – 0.05$

$= 2.1$

Yani gerçekleşmiş olan enflasyon oranlarından yola çıkıldığında beklenen kur 1 TL = 2.1 $ olur.

Mutlak satınalma gücü paritesi yaklaşımında belirtilen engelleyici faktörler burada da geçerlidir. Fakat göreceli yaklaşımda ufak sapmalar meydana getirirler. Gümrük vergisi faktörü mutlak yaklaşımın sağlıklı sonuç vermesini engellerken burada hesaplamayı işlevsiz kılmaz. Gümrük vergileri malın mutlak fiyatını farklılaştırır. Ancak gümrük vergileri sabitken fiyatlardaki değişmeler ülkelerdeki fiyat artış oranlarını yansıtır ve ülkeler arasında karşılaştırılabilecek durumdadır (MacDonald, 2007: 40-47).

Yapılan araştırmalar sonucu SGP yaklaşımının kısa dönemde etkinliğinin düşük, uzun vadede ise etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, ekonomide meydana gelen şoklara döviz kurlarının anlık tepki vermesidir. Ancak bu şokların fiyatlara olan etkisi kısa vadede ortaya çıkmaz. Fiyatlar bilindiği üzere kısa vadede yapışkandır. Mönü maliyetleri, etkin ücret hipotezi, zımni sözleşmeler teorisi, içeridekiler – dışarıdakiler modeli fiyat yağışkanlığını açıklayan teorilerden birkaçıdır. Özellikle yüksek enflasyon oranlarıyla baş eden ekonomilerde SGP'nin geçerliliği artar. Kısa dönemde ise SGP geçerliliğini yitirir (Kibritçioğlu, 1996, s. 130).

Satınalma gücü paritesi başlığı geçilmeden önce ''The Economist'' dergisinin belirli aralıklarla yayımladığı Big Mac endeksinin üzerinde kısaca durulacaktır. SGP'ye göre döviz kuru üzerinde belirli ayarlamalar yapıldığında herhangi bir malın fiyatı yabancı ülkelerdeki fiyatıyla aynı olmalıdır. Bir diğer deyişle iki farklı para birimi arasındaki döviz kuru söz konusu ülkelerin fiyat düzeylerine dayanmalıdır.

Örneğin The Economist'in 29 Nisan 2000'de yayınladığı endekse göre bir Big Mac ABD'de 2.51 USD iken Japonya'da 294 yene mal oluyordu. Burada kur ayarlaması yapıldığında (294/2.51) bir doların 117 yene tekabül ettiği ortaya çıkmaktadır. Ancak gerçekte durum böyle değildir. O dönemde bir dolar 106 yene eşittir. Satınalma gücü paritesi döviz kurlarının anlaşılmasına yardımcı olsa da tamamen açıklamakta açık bir şekilde yetersizdir (Mankiw, 2003:140).

2.3.3. Parasalcı Döviz Kuru Yaklaşımı

Parasal yaklaşımda döviz kurlarındaki değişmeler ulusal ve yabancı paranın arz ve talebindeki değişmelerle belirlenir. Yani para arz ve talebi arasında dengesizlik meydana getiren gelişmeler döviz kuru değişmelerini belirler. Buradaki mekanizma, herhangi bir malın fiyatının söz konusu malın arz ve talebine bağlı olduğu ve bu yasanın paralar için de geçerli olduğudur. Yani arz edilen (talep edilen) para miktarı talep edilen (arz edilen) para miktarını aşarsa o para döviz piyasasında değer kaybeder (kazanır) (Eren, 1992: 183).

Bu süreci bir örnekle incelenecektir. Para otoritesi para arzını arttırarak parasal tabanı arttırmış olsun. Bu durumda halkın elinde tutmak istediğinden daha fazla miktarda para olur. Hanehalkı söz konusu fazla parayı tüketim ve tasarruf şeklinde değerlendirir. Belli bir kısmını mal ve hizmet alımına harcar. Bu harcama kısmının belli bir miktarı da ithalattır. Bilindiği gibi ithalat gelirin bir fonksiyonudur. Gelirin artmasıyla birlikte ithalat da artar. Fazla paranın diğer kısmı ise yerli ve yabancı menkul kıymet alımında kullanılır. İthalatın ve yabancı menkul kıymetlere olan talebin artmasıyla beraber döviz kuru da bunlara paralel olarak yükselir. Tam tersi durumda (yani para otoritesinin parasal tabanı daraltması durumunda) elde edilen sonuç ulusal paranın değer kazanması yani döviz kurunun düşmesidir.

Yurtiçi gelir artışları veya azalışları, faiz oranındaki ve fiyatlar genel düzeyindeki değişmeler nominal döviz kurunu belirler (Alper, 2010: 57).

Dış ülkelerdeki fiyat artış oranları bu yaklaşımda önemli bir belirleyicidir. Buradaki vurgu, ülkelerin birbirlerine oranla para arz ve talebindeki değişmeler ya da enflasyon oranlarındaki farklılıklardır. Türkiye'de para arzı artarken ABD'de de aynı oranda bir para arzı artışı varsa bu durumda TL ABD Doları'na karşı değer kaybetmez. Göreceli para arzı artışları kuru yükseltir, talep artışları ise kur düşürücü etki yaratır. Para arzı artışlarının enflasyonist etkileri olduğundan para arzı artışının göreceli fazla olduğu yani enflasyon oranının da daha yüksek olduğu ülkelerin ulusal paraları değer kaybeder.

Bekleyişler bir diğer kur belirleyicisidir. Bireyler döviz kurunun yükseleceği beklentisine girerlerse, yabancı menkul kıymet alımı yaparlar. Bu durum ulusal paranın değerini düşürür, yabancı paranın değerini yükseltir. Kurların yükselmesi sonucu fiyatlar genel düzeyi de yükselir. Bu da hanehalkının para talebini arttırır çünkü yükselen fiyat düzeyini karşılayacak miktarda nakde sahip değildirler. Para arzı ve para talebi bu durumda yeniden dengeye gelir (Seyidoğlu, 2013: 199).

2.3.4. Portföy Dengesi Teorisi

Portföy dengesi yaklaşımı döviz kurlarında oluşan dalgalanmaların sebebinin yabancı menkul kıymetlerin arz ve talebindeki değişmeler olduğunu savunur. Parasal

yaklaşımdan farkı yerli ve yabancı menkul kıymetlerin tam ikame edilebilir olmadığını öne sürmesidir. Parasal teoriye göre ABD'nin piyasaya sürdüğü hazine bonosu ile Türkiye'nin çıkardığı bonolar arasında risk açısından bir fark yoktur.

Portföy yaklaşımında yatırımcı sahip olduğu fonlarını portföy oluşturmakta kullanır. Yatırım yapılabilecek tüm finansal varlıklar az veya çok risk içerdiği için oluşturulan portföy riski dağıtma işlevi görür. Bunu yaparken de riski minimize etmeye; kazancını ise maksimize etmeye uğraşır. Unutulmaması gereken nokta şudur: Beklenen getiri oranı yüksek olan finansal enstrümanların risk oranları da yüksek olacaktır. Yatırımcı oluşturduğu sepetin tamamını yüksek getirili enstrümanlardan oluşturursa gelirini maksimize etmiş olur. Ancak böyle bir durumda risk de maksimum düzeydedir (Levi, 2005: 475-479).

Söz konusu finansal varlıkların beklenen getirilerini kur değişmeleri önemli ölçüde belirler. Hükümet tahvil satışı yapmaya karar versin. Bu durumda para arzı azalacak, faiz oranları yükselecektir. Yükselen faiz oranlarıyla beraber ülkeye yabancı sermaye girişi gerçekleşecek, ulusal paraya olan talep artacak ve döviz kuru düşecektir.

İkinci bir örnek, yabancı faiz oranlarında meydana gelen bir artış, yatırımcıların portföylerindeki yabancı menkul kıymet ağırlığını arttırmalarına yol açacaktır. Bu durumda döviz talebi artacak, döviz kuru yükselecek yani ulusal para değer kaybedecektir. Tersi bir durumda, yani yurtiçi faiz oranları yurtdışı faiz oranlarına göre göreli artarsa ülkeye yabancı sermaye girişi olacak, ulusal para talebi artacak ve döviz kuru düşecektir. Yerli yatırımcı da portföyündeki yabancı tahvilleri satar ve yerine ulusal para fonlarının payını arttırır. Görüldüğü üzere menkul kıymet arz ve talebi, döviz kurları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Şunu belirtmek gerekir ki, söz konusu yatırımlarda kur riski, ticari risk ve siyasal risk mevcuttur. Yani yabancı yatırımcının ulusal finansal enstrümanlara yatırım yapması için söz konusu üç riski dengeleyecek bir beklenen gelire sahip olması gerekmektedir. Kimi yatırımcı riskten kaçınırken (yani düşük beklenen gelir hedeflerken) kimi yatırıcı risk almayı sever (beklenen gelir yüksek) (Copeland, 2005: 216-217).

2.4. Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemleri

1960'lı yıllar planlama döneminin de etkisiyle, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin başarılı sonuçlar verdiği bir dönem olmuştur. İthal ikameci politikalar temeli 1930'lardaki devletçi politikalara dayanan bir sanayileşme politikasıdır. İthal edilen bir malın veya mal gruplarının ithalatının kısılarak yurtiçinde üretiminin yapılmasına ithal ikamesi adı verilir. Bu politikanın amacı ekonominin dış kaynaklara olan bağımlılığını azaltmak ve yerli sanayinin ekonomi içindeki payını arttırmaktır. İthal ikameci sanayi politikası devletin ekonomiye yoğun müdahelelerde bulunduğu bir politikadır. Amaç özel kesimin sermaye birikim koşullarının sağlanmasıdır (Yenal, 2001:126).

Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundan başlayarak yıllarca ithal ikameci sanayileşme politikasını izlemiştir. 1960 sonrasında ise planlar ve yasal düzenlemelerle resmileşmiştir. 1963-1967 dönemi ithal ikameci sanayileşmenin ilk aşamasını, 1970'li yıllar ise ithal ikamesinin ara ve sermaye mallarına uygulanmasıyla geçirilen ikinci aşamasını oluşturmuştur (Öniş, 1989:6). Bu yıllar aynı zamanda ithal ikameci politikaların yüksek ticaret hadleri, yoğun kısıtlamalar ve aşırı değerli döviz kuru ile sıkı bir şekilde yürütüldüğü yıllardır.

Ancak söz konusu korumacı politikalar ülkeyi üretmeden tüketir hale getirmiştir. Özel sektör iç piyasaya yönelmiş ve ithalata bağımlılık giderek artmıştır. İthal ikameci politikaların hedefi olan rekabetçi ve ihracata yönelik bir sanayi oluşumu sağlanamamıştır.

1980 öncesi Türkiye'de değişiklik gösteren ekonomik koşullara göre Türk lirasının değerinin belirlenildiği ve ayarlandığı bir sabit kur rejimi uygulamıştır. Söz konusu dönemde altı kez (1946, 1958, 1970, 1977, 1978 ve 1979) devalüasyon uygulanması, bu süreçte temel politika aracının devalüasyon olduğunu ortaya koymaktadır (Taban, 2004: 136).

1980 yılı döviz kuru politikasında bir kilometre taşıdır. 24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte sabit kur sisteminden esnek döviz kuru sistemine geçiş başlamıştır. 1980-1989 döneminde sıklıkla devalüasyonlara başvurulduğu bir sabit

kur rejimi uygulanmıştır. 1 Mayıs 1981'de ise farklı bir uygulama başlatılmıştır. Merkez Bankası alım satım konusu olan tüm dövizlerin fiyatlarını günlük olarak ayarlamaktaydı. Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hakkında 1984 Tarih ve 30 Sayılı Karar'la Türkiye'de yerleşik kişilerin yanlarında döviz bulundurmaları, aralarında her türlü döviz alım satımı yapmaları ve döviz tevdiat hesapları açtırmaları serbest bırakıldı. Bunlara ek olarak 1987 Ocağı'ndan itibaren döviz bürolarına döviz alım satım işlemi yapma yetkisi verilmiştir (Orhan ve Erdoğan, 2015: 355).

1990'ların başında Merkez Bankası'nın döviz piyasasına aşırı müdaheleleri sonucunda Türk lirası aşırı değerlenmiş duruma gelmiştir. Bunun sonucunda 4 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Önlemleri paketi uygulamaya koyulmuştur. Toplam harcamalar kısılacak ve TL devalüe edilecekti. Ancak gidişat değişmemiş, bütçe açıklarının finansmanı için hazine bonosu ihracı (iç borçlanma) artmıştı. İzlenen yüksek faiz politikası bu durumu mümkün kılmıştı. Yüksek faiz oranlarıyla iç borçlanma mümkün kılınıyordu. Bu durumda ülkeye yabancı sermaye girişi de yüksek düzeyde kalıyordu. 1995'te altın borsası kurulmuştur. Böylece altının ithalat ve ihracatı serbestleştirilmiştir. 1989-1999 döneminde kontrollü serbest kur rejimi uygulanmıştır 1999 yılının sonlarında Hükümet yüksek enflasyonu kontrol altına almak için IMF'yle yeni bir destekleme (stand-by) anlaşmasına imza atmıştır. Bu anlaşma para kurulu düzenlemesine dayanmaktaydı. Merkez Bankası para arzını ancak ülkeye döviz girişi meydana geldiğinde arttırabiliyordu. TL'nin 1.00 dolar ve 0.77 Euro'dan oluşan bir para sepeti karşısında yıllık değer kaybının en fazla yüzde 20 olması öngörülmüştü. Bu oran hedeflenen enflasyon oranına eşitti. Bunun üzerindeki değer kayıplarını önlemek için para otoritesi piyasaya müdalede bulunabiliyordu.

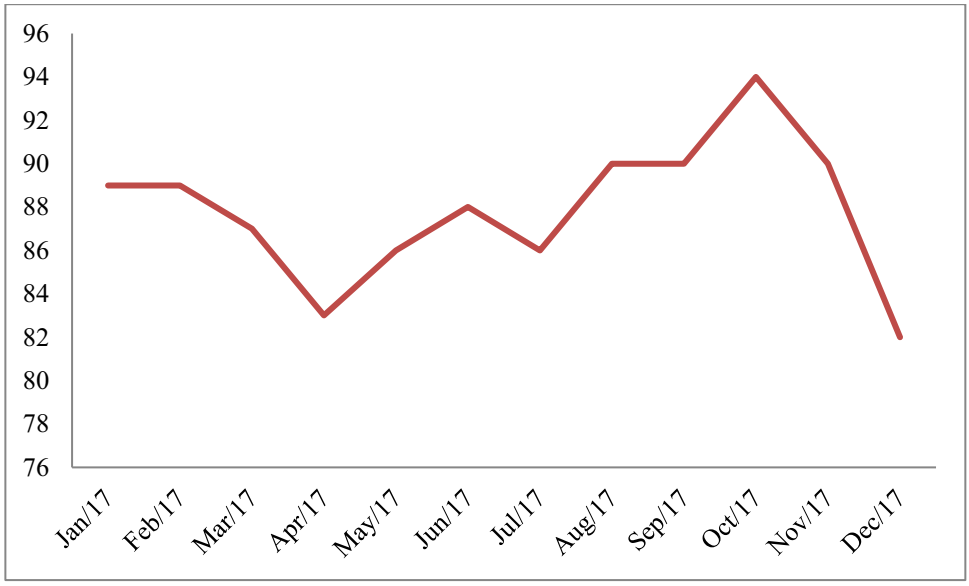
Söz konusu kur politikası dövize karşı spekülasyonu alevlendirmiş ve yabancı yatırımcıların Türkiye'deki fonlarını dövize çevirip ana ülkelerine transfer etme eğilimini hızlandırmıştır. En sonunda Kasım 2000 Krizi patlak vermiş ve Merkez Bankası büyük miktarda rezerv kaybına uğramıştır. Bu süreçte yani 2000-2001 döneminde günlük artışların belirlendiği sabit kur sistemi benimsenmiş idi. IMF kredileriyle bir süre daha gidişat sağlanmış ancak spekülatif atakların durmaması ve ülkeden fon çıkışına karşı koyulamaması nedeniyle Şubat 2001 Krizi ekonomiyi

vurmuştur. TL serbest dalgalanmaya bırakılmış ve TCMB müdahelelerinin kontrol altına alındığı serbest kur sistemi uygulanmaya başlanmıştır ‘’Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’’ uygulamaya konmuştur (Seyidoğlu, 2003:559-560), (Barışık ve Demircioğlu, 2006: 72).

Bu dönemden itibaren dalgalı kur rejimi benimsendiği şekilde uygulanmaya devam etmiştir. Döviz kuru piyasadaki arz ve talep koşullarına göre oluşmaktadır. Bunun istisnası ise volatilitenin göreli arttığı durumlarda para otoritesinin piyasaya döviz alım veya satım olarak müdahalesi olmuştur.

Bunun yanısıra Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin merkez bankaları meydana gelebilecek pozitif veya negatif dalgalanmaları bertaraf etmek üzere döviz rezervi tutmaktadır. Yüksek döviz rezervine sahip merkez bankaları ayrıca ekonomik ajanlara, piyasalara güven aşılamaktadır.

Grafik 7: Merkez Bankası Döviz Rezervleri (Milyar ABD Doları)



Kaynak: T.C. Merkez Bankası, Ödemeler Dengesi ve İlgili İstatistikler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER

3.1. IS-LM Modeli

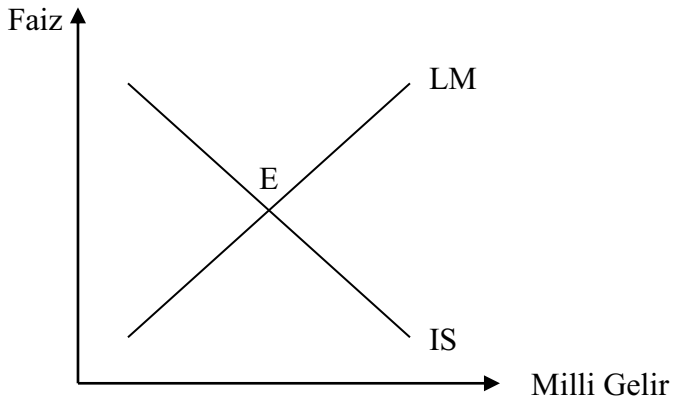
Bu bölümün başında IS-LM modeline kısaca değinilmesi gerekmektedir. Bunun sebebi sabit ve esnek döviz kuru rejimlerinde para ve maliye politikalarının işleyinişin incelenecek olmasıdır. IS-LM analizi ekonominin işleyişi ve makro ekonomik politikaların anlaşılmasına yardımcı olur.

IS eğrisi, talep cephesinde tasarrufları yatırımlara eşitleyen çeşitli faiz oranı ve toplam talep bileşimlerinin geometrik yerini gösterir ve negatif eğimlidir. IS eğrisi üzerinde mal piyasası dengededir. Bilindiği üzere, yatırımlar faiz oranının azalan fonksiyonudur. Tasarruflar ise kullanılabilir gelirin artan fonksiyonudur. Mal piyasasını dengelemek için I = S denkliğinin kurulması gerekmektedir. Faiz oranlarındaki bir artış, yatırımların azalmasına neden olur. Toplam talep azalır. IS eğrisinin eğimi yatırımların faize olan duyarlılığına ve çarpan katsayısının büyüklüğüne bağlıdır. Yatırımların faize olan duyarlılığı arttıkça ve çarpan katsayısı büyüdükçe, IS eğrisi de o kadar yatık olacaktır (Ahiakpor, 2003: 178-180).

LM Eğrisi, para talebinin para arzına eşit olduğu faiz oranı-çıktı düzeyi bileşimlerini gösterir ve pozitif eğimlidir. LM eğrisi üzerinde para piyasası dengededir. Para, işlem, tasarruf ve spekülasyon için talep edilir. Buradan şu sonuca varılmaktadır: Para talebinin bir bölümü gelirin, diğer bölümü de faizin bir fonksiyonudur. Para arzı da para talebi gibi faizin ve gelirin bir fonksiyonudur. Bu ikisini bir arada gösteren LM eğrisi bu yüzden pozitif eğimlidir. Toplam talep arttığında işlem amaçlı para talebi de artar. Bu durumda faiz oranları yükselir. Faiz oranlarının yükselmesiyle birlikte spekülatif para talebi azalır. Buradan açığa çıkan para, artan işlem amaçlı para talebini karşılar. Bu durum para piyasasında faiz oranı ile toplam talep arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterir. Bununla LM eğrisi neden pozitiftir sorusunun yanıtı verilmiş olmaktadır (Dadkhah, 2009: 20-23). LM eğrisinin eğimi para talebinin faiz oranına ve gelire olan duyarlılığına bağlıdır. Para talebinin faiz duyarlılığı arttıkça LM eğrisinin eğimi de artacaktır.

IS eğrisi üzerindeki bütün noktalarda mal piyasası, LM eğrisi üzerindeki noktalarda ise para piyasası dengededir. Bu iki eğrinin kesişimi ekonominin talep cephesindeki denge faiz oranı ve denge gelirini gösterir.

Şekil 2: IS-LM Grafiği



Son olarak söz konusu iki eğriyi kaydıran faktörlerden bahsedilmesi gerekmektedir. IS eğrisini kamu harcamaları, vergiler, otonom tüketim harcamaları, faiz oranıyla ilişkisi olmayan net ihracat ve faizlerle ilişkili olmayan yatırım değişmeleri kaydırır. Bu değişkenlerdeki artışlar eğriyi sağa, azalmalar ise sola kaydırır. LM eğrisini kaydıran faktörler ise nominal para arzında, fiyatlar genel düzeyinde ve para talebinde meydana gelen değişmelerdir. Para arzının artması, fiyat düzeyinin ve para talebinin azalması eğriyi sağa kaydırırken, para arzının azalması, fiyat düzeyinin ve para talebinin artması eğriyi sola kaydırır (Arslan, 2008: 462-463).

3.2. Dışa Açık ve Dışa Kapalı Ekonomi Modelleri

3.2.1. Dışa Kapalı Ekonomik Model

İlk olarak kapalı ekonominin temel özelliklerini ele almak gerekmektedir. Kapalı bir ekonomide toplam talep, tüketim, kamu harcamaları ve yatırım harcamalarının toplamından oluşmaktadır. Yani net ihracat sıfırdır. Para ve maliye politikaları, ödemeler bilançosu ve döviz kurundan bağımsız olarak belirlenir. Kapalı ekonomide dış ticaret yoktur dolayısıyla döviz kuru da yoktur. Yurtiçi arz ve talep belirleyiciyken, dışa açık ekonomide küresel arz ve talep söz konusudur.

$$Y = C + I + G$$

C tüketim harcamasını, I yatırım harcamalarını ve G kamu harcamalarını temsil eder (Snowdon & Vane, 2012: 91).

Dışa kapalı ekonomi modelinde uluslararası ticaret ve döviz kuru olmadığı için bu kısımda IS-LM analizine yer verilmeyecektir.

3.2.2. Dışa Açık Ekonomik Model

Açık ekonomilerin kapalı ekonomilerden farkı uluslararası ticaretin de söz konusu olmasıdır. Toplam talep yalnızca tüketim, yatırım ve hükümet harcamalarından değil, bunlara ek olarak net ihracattan meydana gelir (X-M). İhracatın, dış alem gelir düzeyinin, ülke mallarının fiyatının rakip ülkelerdeki nisbi fiyatlara oranının ve lezzet, malların kalitesi, dağıtım tarihleri gibi diğer değişkenlerin fonksiyonu olduğu kabul edilir. Nisbi fiyat oranı daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi ePd / Pf olarak tanımlanır. Tekrar etmek gerekirse e nominal döviz kurunu, Pd ulusal para cinsinden yerli malların fiyatını ve Pf döviz cinsinden yabancı malların fiyatını göstermektedir. İthalat da ihracatı belirleyen faktörler tarafından belirlenir. Çünkü bir ülkenin ihracatı diğer ülkenin ithalatı demektir. Bu ikisinin ayrıştığı tek nokta gelir değişkenidir. Burada gelir, dış değil yurtiçi geliri ifade eder. Yurtiçi gelir arttıkça toplam talep artacak, bu talebin bir kısmı da ithal mallara olacaktır (Snowdon & Vane: 2012:108).

3.3. Dışa Açık Ekonomilerde Para ve Maliye Politikalarının Analizi

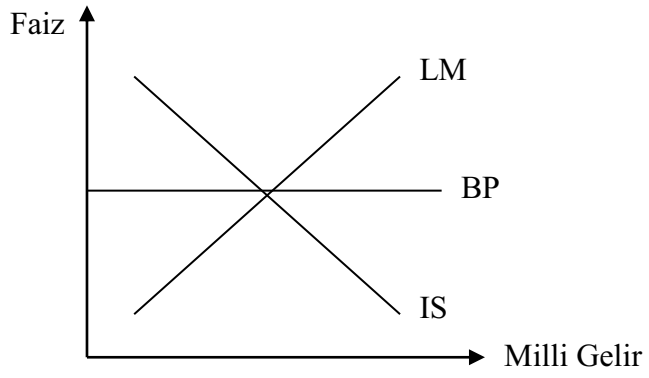
Dışa açık ekonomi analizinde ödemeler bilançosu ve döviz kuru önemli bir yere sahiptir. Bu analizle ilgili olarak benimsenen döviz kuru rejimleri de büyük önem taşır. Bir açık ekonominin gidişatı uygulanan döviz kuru politikalarına bağlıdır. Bu yüzden işbu kısımda bu konu üstünde durulacaktır.

3.3.1. Sabit Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikası

3.3.1.1. Tam Sermaye Hareketliliği Durumu

Bu analizde akılda tutulması gereken para otoritesinin bağımsız bir para politikası izleyememesidir. Yani merkez bankası hem döviz kurunu hem de para arzını belirleyemez, ikisinden birini tercih etmek zorundadır.

Şekil 3: IS-LM-BP Grafiği



Açık ekonomide ekonomik denge bu şekilde gösterilir. Burada BP eğrisinin yatay olması tam sermaye hareketliliğinin geçerli olduğu anlamına gelmektedir. Önceki bölümde üçlü açmaz açıklanırken sermaye hareketliliğinin ne demek olduğu anlatılmıştı. Sabit döviz kurunda merkez bankası ters repo yaparak tahvil satın almış olsun. Bu durumda para arzı artmış olacak ve faiz oranları düşecektir. Yani LM eğrisi sağa kayacaktır. Faiz oranlarının düşmesiyle birlikte hanehalkı daha yüksek getiriye sahip olan yabancı tahvillere yönelecektir. Yabancı varlıklara artan taleple birlikte döviz kuru yükselecek, sabit döviz kuru rejimi benimsenmiş olduğu için para otoritesi önceden belirlenmiş olan döviz kurunu korumaya çalışacaktır. Bunu yapmak için piyasadan TL çekip, döviz satacaktır. LM eğrisi, merkez bankasının yabancı rezervlerindeki bir azalışlar birlikte eski yerine geri dönmüştür. Burada varılan sonuç sabit döviz kurunda para politikasının etkin olmadığıdır (Appleyard & Field, 2014: 660-662).

Sabit döviz kurunda maliye politikasına gelindiğinde ise, hükümet harcamalarını arttırmış olsun. IS eğrisi sağa kayacaktır. Bu durumda faiz oranı yükselmiş olacaktır. Yükselen yurtiçi faiz oranlarıyla birlikte hanehalkı yabancı

aktiflerini yerli aktiflere çevirecektir. Ulusal paraya olan talebin artmasıyla beraber döviz kuru düşecek yani tl değer kazanacaktır. Merkez bankasının döviz kurunu sabit tutma taahhüdü olduğu için dengeyi korumak adına döviz satın alınacak ve tl piyasaya sürülecektir. Yani LM eğrisi, IS eğrisindeki sağa kaymaya sağa kayarak cevap verecektir. Yeni denge aynı faiz oranında ve daha yüksek bir gelir düzeyinde oluşacaktır.

3.3.1.2. Sınırlı Sermaye Hareketliliği Durumu

Burada, daha önce de değinilmiş olan sermaye kontrollerini detaylandırmak önem arz etmektedir. Sermaye kontrollerinin bulunduğu bir ekonomide para otoritesi belirli bir döviz kurundan sadece cari hesap işlemleri için döviz alım satımını kabul eder. İhracatçılar elde ettikleri ihracat gelirini ulusal para karşılığında satabilirler. Aynı şekilde ithalatçılar da ihtiyaç duydukları yabancı parayı resmi kurdan satın alabilirler. Para otoritesi hanehalkına yabancı tahvil veya yabancı hisse senedi almaları için döviz tedarik etmez. Aynı şekilde hanehalkları dışarıdan kredi almaktan da mahrum bırakılır.

Bu durumda LM eğrisi serbest sermaye hareketliliğinde olduğundan daha yavaş kayar ve LM eğrisindeki kayma hemen tersine dönmez. En başta ticaret bilançosu değişir, bu da para arzını değiştirir ve LM eğrisi kayar. Sermaye kontrolleri altında herhangi bir dönemdeki para arzındaki değişme söz konusu dönemin ticaret bilançosuna göre meydana gelir. İhracatçı elde ettiği döviz gelirini ulusal paraya çevirdiğinde para arzı bu miktarda artar. İthalatçılar ihtiyaç duydukları dövizi satın aldıklarında para arzı da bu miktarda azalır. Para arzındaki net değişme ticaret bilançosuna denk olur. Net ihracat pozitif olduğundan tahmin edileceği gibi para arzı artar. Negatif olduğunda ise para arzı azalır. LM eğrisi buna göre hareket eder, yani içseldir. Bu sebeplerden ötürü para politikası zaman içinde sıfırlanır. Bir parasal genişleme durumunda (LM eğrisi sağa kayar) önce faiz oranı düşer, artan taleple birlikte ekonomi genişler ve ticaret bilançosu açık verir. Bunun sebebi artan harcamanın bir kısmının ithalata gitmesidir. İthalat yapmak için döviz alımı yapılır, yani piyasadaki TL miktarı azalır. Para arzı kısılmış olur. Faiz oranları da

yükselmeye başlar ve hasıla eski yerine döner. Bu süreçte ticaret açıklarına eşit miktarda bir yabancı rezerv kaybı da yaşanmış olur (Arslan, 2008: 474-476).

Genişletici maliye politikasında ise sonuç tam sermaye hareketliliğinden farklı olur. Harcamalardaki artış IS eğrisini sağa kaydırır. Artan gelirle birlikte ithalat artar ve ticaret açığı meydana gelir. İthalat para arzını azalttığı için LM eğrisi bu doğrultuda sola doğru hareket eder. Bu kayma ticaret açığı sona erene kadar devam eder. Son durum daha yüksek bir faiz oranı ve eski haline dönmüş bir çıktı düzeyidir. Yani maliye politikası sabit döviz kuru ve sınırlı sermaye hareketliliği durumunda etkin değildir (Arslan, 2008: 478).

3.3.2. Esnek Döviz Kuru Sisteminde Para ve Maliye Politikası

Döviz kuru rejimleri anlatılırken açıklandığı gibi nominal döviz kuru, piyasada arz ve talebe bağlı olarak belirlenmektedir. Buradaki asıl fark LM eğrisinin dışsal olarak ayarlanmasıdır. Sabit döviz kurunda para otoritesi bağımsız para politikası uygulayamazken esnek döviz kuru sisteminde para arzı üzerindeki kontrolü tamdır. IS eğrisi ise içsel olarak hareket eder. Bu durum aşağıda örneklendirilmiştir.

Örneğin merkez bankası tahvil satın alarak daraltıcı para politikası uygulamış olsun (LM eğrisi sola kayar). Bu durumda faiz oranları yükselmiş olacak ve açık bir ekonomide olduğumuz için yükselen faiz oranlarıyla birlikte ekonomiye sermaye girişi olacaktır. Yabancı yatırımcıların ekonomiye gelip yerli varlıklara talepte bulunması ulusal paraya değer kazandıracak yani döviz kuru düşecektir. Döviz kurunun düşmesiyle birlikte göreli olarak pahalılanan ihraç mallarına olan talep azalacak (yani ulusal ekonominin ticari rekabet gücü azalacak) ve IS eğrisi de sola kayacaktır. Yeni kesişim noktasında faiz oranı yeniden dünya faiz oranına dönmüş ve toplam talep dolayısıyla hasıla azalmış olacaktır. Bu sonuçtan yola çıkarak tersi bir durumda yani genişletici bir para politikasında ise faiz oranının sabitken, toplam talebin dolayısıyla toplam çıktının artacağı öngörülebilmektedir.

Sırada maliye politikasının ele alınması vardır. Kamu harcamalarındaki bir artış IS eğrisini sağa kaydırır. Yükselen faiz oranıyla ekonomiye sermaye girişi olur ve yukarıda açıklandığı gibi ulusal para değer kazanır. Ticari rekabet gücünü

kaybeden ekonominin net ihracatı azalır. Bu, IS eğrisinin sola kayarak eski yerine dönmesi anlamına gelir. Yani çıktı düzeyi değişmemiştir. Maliye politikasının en baştaki etkisi, net ihracattaki değişmeyle dışlanmıştır. Yani esnek döviz kurunda maliye politikası etkin değildir (Sachs & Larrain, 1993: 414-421).

3.4. Dış Denkleştirme Uygulamaları ve Makroekonomik Etkileri

Dış denkleştirme politikaları, ödemeler bilançosu dengesizliklerini gidermeyi amaçlayan ve hükümetlerin iradi olarak uyguladıkları politikalardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta söz konusu dengesizliklerin kısa vadeli olmamasıdır. Kısa vadeliyse otomatik istikrar sağlayıcılar ortadaki dengesizliği giderecektir. Eğer bu dengesizlikler uzun vadeliyse hükümetlerin dış denkleştirme politikalarını izlemeleri gerekmektedir. Aşağıda bu politikalar sırasıyla ele alınmıştır.

3.4.1. Harcama Değiştirici Politikalar

Bu politikalar toplam harcamaların hacmini aşağı veya yukarı yönde etkileyerek dış dengesizlikleri düzeltmeyi amaçlar. Bunun için para politikası ve maliye politikası kullanılır.

3.4.1.1. Para Politikası

Bilindiği gibi merkez bankasının üç ana politika aracı vardır. Bunlar açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılık oranları ve reeskont oranlarıdır. Bir dış açık durumunda yani tüketimin kaynakları aşması durumunda para otoritesi bu araçları harcama azaltıcı yani daraltıcı yönde kullanır. Açık piyasa işlemlerinin daraltıcı yönde uygulanması şu şekilde olur. Merkez bankası para arzını kısmak istediğinde sermaye piyasasına girerek bono ve tahvil satar. Bu durum piyasadaki nakit miktarını düşürür. Zorunlu karşılık oranlarındaki bir artış ise yine daraltıcı nitelik taşır. Zorunlu karşılık oranları yükseldiğinde bankalar artık açtıkları mevduat hesaplarından daha yüksek oranda zorunlu karşılık ayırmak zorunda kalır. Yani kullandırabilecekleri kredi miktarı azalır. Son olarak reeskont oranları yükseltildiğinde bankalar ellerindeki ticari senetleri yeniden iskonto ettirmeye

merkez bankasına gittiklerinde daha az fon elde eder. Bu da kredi hacmini daraltır. Üç durumun da sonucu faiz oranlarının yükselmesidir. Daha yüksek faiz oranları daha az yatırım ve tüketim anlamına gelir. Daha önce de bahsedildiği gibi tüketim harcamalarının bir kısmını ithalat oluşturur. Bu durumda ithalat da azalır ve dış dengesizlik azaltılmış olur.

Dış ödeme fazlasında ise para otoritesi tam tersi bir politika izler ve para arzını genişletici uygulamalarda bulunur. Para arzının artması faiz oranlarını düşürür, bu da yatırım ve tüketim harcamalarını arttırır. İthalat da artmış olur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta örneğin daraltıcı para politikası uygulamasında faiz oranlarının yükselmesiyle beraber ülkeye yabancı sermaye akımlarının giriş yapmasıdır. Dış açık veren ekonomilerde bu türde bir sermaye akımı, dış açıkları kapatmaya yardımcı olur.

3.4.1.2. Maliye Politikası

Maliye politikasında da durum çok farklı değildir. Bilindiği gibi maliye politikası araçları vergiler ve kamu harcamalarıdır. Ödemeler açığı durumunda hükümet daraltıcı bir politika izler. Vergilerin arttırılmasına (bununla beraber kamu harcamalarının kısılmasına) karar verilirse yine toplam harcamalar azalacak ve dış açık düşecektir.

Tersi bir durumda yani dış fazla durumunda vergiler azaltılacak kamu harcamaları arttırılacaktır. Milli gelir ve talep artacak, ithalat miktarı artacaktır. Dış fazla durumunda dış denge bu şekilde sağlanmaya çalışılır.

Maliye politikasında da yabancı sermaye girişleri göz önüne alındığında ise dış fazla durumunda genişletici maliye politikası sonucu faiz oranları yükselir. Ülkeye sermaye girişi sağlanır ve dış ödeme açıkları bu şekilde iyileşebilir.

3.4.2. Harcama Kaydırıcı Politikalar

Harcama kaydırıcı politikalar kısaca yerli mallarla ithal edilen mallar arasında talebi kaydıran politikalardır. Adından da anlaşılacağı üzere buradaki politikalar

harcamaların hacminden ziyade bileşimini değiştirme amacı güderler (Dornbush, Fischer & Startz: 2007:554).

3.4.2.1. Dış Ticaret Kısıtlamaları

Gümrük tarifeleri, miktar kısıtlamaları (kotalar), tarife dışı engeller gibi hükümetin uygulamaya koyduğu uygulamalardır. Örneğin gümrük tarifelerinin veya bir diğer adıyla ithalat vergilerinin yükselmesi ithalatı caydırıcı bir etki yaratır ve bu yolla ödemeler bilançosu dengesizliklerini düzeltir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası örgüt ve anlaşmaların gümrük tarifelerini hoş karşılamaması gibi sebeplerden ötürü çoğu ülke gümrük tarifelerini serbestçe kullanamaz (Fouda, 2012: 351).

3.4.2.2. Döviz Kontrolü

Kambiyo kontrolleri, yurtdışına sermaye ihracı üzerine koyulan vergiler döviz kontrolü araçlarıdır.

3.4.2.3. Döviz Kuru Ayarlamaları

Kur ayarlamaları sabit veya müdahele edilen kur rejimlerinde uygulanabilir. Ancak dış açıklar uzun vadeliyse durum düzelene kadar döviz satıp, ulusal para satın almak mümkün değildir. Çünkü yabancı rezervler belli bir yere kadar dayanabilir. İşte bu durumda aşağıda yakından incelenecek olan devalüasyon ve revalüasyon gibi uygulamalara başvurulmak zorunda kalınır.

3.4.3. Devalüasyon

Sabit döviz kurunu benimseyen ülkelerde devalüasyon ve revalüasyon önemli politika araçlarıdır. Devalüasyon sabit kuru rejimlerinde hükümet kararı ile resmi döviz kurunun yükseltilmesine denir. Bunun tersine de revalüasyon adı verilir (Seyidoğlu, 2003: 475). Esnek döviz kurunda ise döviz kurunun yükselmesine veya düşmesine sırasıyla değer kazanma (appreciation) ve değer kaybetme (depreciation) adı verilir (Farmer, 1997: Chaper 11:3). Bunun devamında devalüasyon kapsamlıca anlatılacaktır.

3.4.3.1. Devalüasyon ve Esneklik

Devalüasyon ulusal para cinsinden ülkenin ithal mallarını ucuzlatırken, döviz olarak ülkenin ihraç mallarını yabancılar için ucuzlatır. Devalüasyon, ithal malların yurtiçi talebini kısarak ülkenin döviz giderlerini azaltır. Yani döviz tasarrufu artar. Bu tasarrufun miktarını ise ithal mallarının esnekliği belirler. Eğer esneklik yüksekse yani talep eğrisi yatıksa devalüasyonun ithalata olan etkisi o kadar büyük gerçekleşir. Tersi durumda ise yani talep eğrisi dikleştikçe etki o kadar azalır.

Hükümetleri devalüasyon yapmaya teşvik eden faktörlerden biri enflasyondur. Fiyatlar genel düzeyinin yükselmesiyle beraber ihraç malları pahalılanacak ve ihracat azalacak, ithalat ise göreli olarak ucuzlayacak ve artacaktır. Bu durumda ödemeler dengesi açığı da büyüyecektir. Devalüasyon bunu önleme amacı taşır (Carbaugh, 1995: 150-151).

Yabancı para cinsinden ele alındığı zaman ise devalüasyonun başarısı ekonominin ihraç mallarına olan talebin esnekliğine bağlıdır. Yani yurtdışındaki ithalatçıların talep esnekliğine bağlıdır. Devalüasyon sonucu kurların yükselmesi ile birlikte ihraç mallarına olan talep ne kadar fazla artıyorsa yani talep esnekliği ne kadar yüksekse, devalüasyon da o kadar başarılı olacaktır. Yukarıda döviz giderlerini azaltmaktan yani döviz tasarrufundan, burada ise döviz kazandırıcı etkiden söz edilmektedir (Mark, 2000: 234).

Bu noktada Marshall-Lerner koşulundan bahsedilmesi gerekmektedir. Örneğin devalüasyon sonrasında ihraç mallarının fiyatları döviz cinsinden %50 ucuzlamış olsun. Yabancıların talebi ise %100 genişlemiş olsun. Bu durumda esneklik katsayısı 2'dir. Ülkenin ihracattan sağladığı döviz gelirleri yüzde elli artmış olur. Tersi bir durumda yani ihraç malları yüzde 50 ucuzladığında ihracat hacmindeki artış yüzde 25 olarak gerçekleşirse esneklik 1/2 olarak gerçekleşmiş olur ve döviz gelirleri net olarak azalır. Marshall-Lerner koşuluna göre ithal mallarının yurtiçi talep esnekliği (Em) ile ihraç mallarının yurtdışı talep esnekliği (Ex) toplamının 1'e eşit veya 1'den fazla olması durumunda devalüasyon dış ticaret dengesini iyileştirici bir etki yaratır (İyibozkurt, 200: 367).

$Em + Ex \geq 1$

3.4.3.2. Toplam Harcama Yaklaşımı

‘’Toplam harcama’’ veya ‘’massetme’’ olarak adlandırılan bu yaklaşım ekonominin dış açık sorununu toplam hasılası ve toplam harcamalarıyla ilişkilendirerek devalüasyonun etkisini milli gelir üzerinde yarattığı değişiklikler üstünden açıklar. Denklemi:

$Y = C + I + G + (X-M)$

Bilindiği gibi Y yurtiçi hasılayı, C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G hükümet harcamalarını ve X-M dış dengeyi gösterir. C + I + G aynı zamanda yurtiçi harcamalar olarak adlandırılır ve burada kolaylık olsun diye A olarak adlandırılacaktır. B de dış dengeyi temsil ediyor olsun.

$Y = A + B$

$Y – A = B$

Eğer yurtiçi üretim yani Y, yurtiçi harcamalardan azsa bir dış ticaret açığı vardır yani ülke ürettiğinden fazlasını tüketmektedir. Dış açığın sebebi budur. Tersi durumda yani Y, A’dan büyükse ekonomi fazla verecektir. Y’nin A’ya eşit olması durumunda ne bir dış açık, ne de bir dış fazla olacaktır. Devalüasyon sonucu iç harcamalar arttarken yurtiçi üretim arttırılamazsa bu durum dış dengeyi de negatif yönde etkileyecektir (Lipsey & Chrysal, 1999:94-95).

3.4.3.3. Parasalcı Yaklaşımla Devalüasyon ve Denkleştirme Politikaları

Bu yaklaşıma göre dış ödeme açıklarının sebebi para arz ve talebi arasındaki dengenin bozulmasıdır. Devalüasyon bu dengesizliği düzeltebilir ve dış açıkları ortadan kaldırabilir. Dış ödeme açığı para arzının para talebini aşması durumunda meydana gelir. Devalüasyon fiyatlar genel düzeyini yükseltir. Bu durumda hanehalkı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için para talebini arttırmak zorunda kalır. Para otoritesi bu talebi emisyonla karşılamazsa ekonomiye yabancı sermaye girişi olur (Artan para

talebiyle birlikte faiz oranları da yükselir). Merkez bankası fazla dövizi satın alır karşılığında ulusal para verir. Yani para talebi para arzı tarafından karşılanmış olur. Parasalcılara göre devalüasyon ülkenin net döviz rezervlerini arttırır. Ancak devalüasyon aynı zamanda enflasyonist bir etki de yaratmıştır. Bu sürecin devamında elde edilen tek sonucun iç fiyat düzeyinin yükselmesi olduğu savunulmaktadır. Uzun vadede devalüasyon etkisini kaybetmektedir (Heffernan & Sinclair, 1990: 90-91).

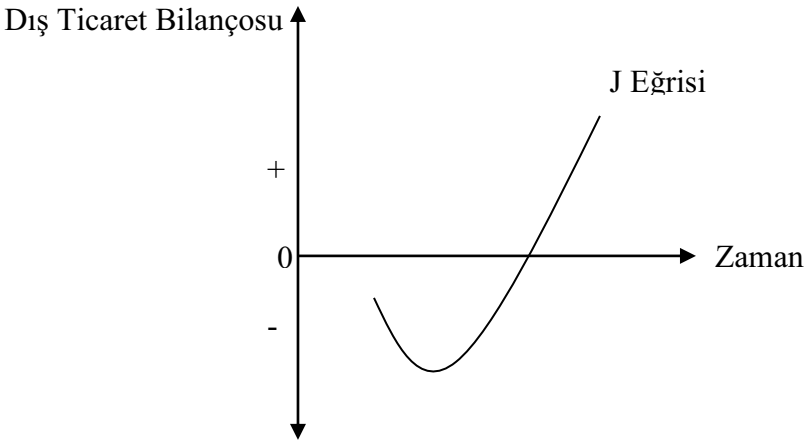
Parasalcılara göre ödemeler bilançosundaki bir dengesizlik kendi kendine düzelecektir. Eğer hükümet ödemeler dengesini etkilemek için tarife, kota veya kambiyo denetimi uygulamaya karar verirse sonuç devalüasyonla aynı olacaktır. Gümrük tarifelerinin yükseldiğini varsayılsın. Bu durumda fiyatlar genel düzeyi de yükselecektir. Bu durumda yeniden para talebi artacak, eğer para otoritesi bu ihtiyacı karşılamaz ise ekonomiye yabancı sermaye akımları giriş yapacak ve denge iyileşecektir. Ancak uzun vadede elde edilecek tek sonuç iç fiyat düzeyinin yükselmesi olacaktır (Seyidoğlu, 2013:120).

3.4.3.4. J Eğrisi Etkisi

Birçok iktisatçı, bir paranın değerinin düşmeye başlamasıyla ticaret dengesinin ilk birkaç çeyrekte (3 ve 6 arasında) kötüleşebileceğini savunur. J eğrisine benzeye bu eğri ticaret dengesindeki hareketi belirtir. Ulusal paranın değer kaybetmesinden sonra ticaret dengesi önce kötüleşmekte, daha sonra iyileşmektedir. J eğrisi etkisi budur. Buna göre süreç şu şekilde işler. İlk olarak ihraç miktarı artar, ithal miktarı azalır ve ticaret dengesi üzerinde pozitif bir etki yaratır. İkinci olarak ihracatın dolar fiyatı başlangıçta pek değişmeyecektir. İhracatın dolar fiyatı, ABD'deki fiyatlar genel düzeyi değiştiği zaman değişiklik gösterecektir. Ancak yurtiçi fiyat düzeyi üzerinde paranın değerinin düşmesinin ilk etkisi büyük ihtimalle büyük olmayacaktır. Üçüncü olarak ithalatın yabancı para cinsinden fiyatı artar. Yani ulusal ekonomide ithalat pahalı hale gelir çünkü ulusal para değer kaybetmiştir. İthalatın fiyatındaki artış ticaret dengesini negatif etkiler. Yani değer kaybı ihracatı arttırır ithalatı kısar ancak aynı zamanda ithalatın fiyatını arttırır. İthalat fiyatı üzerinde değer düşüşünün etkisi çok çabuk hissedilir ama ihracat ve ithalat miktarlarının fiyat değişimine etkisi uzun zaman alır. Kısa dönemde ithalatın değeri

ihracatın değerinden daha fazla artar ve bu yüzden ticaret dengesi kötüleşir. Zaman içinde ithalat ve ihracat değer kaybına tepki verdiğinde ticaret dengesi üzerindeki net etki pozitife dönecektir. Ne denli pozitif olacağı ise az önce değinildiği gibi talep esnekliklerine bağlıdır (Fair, Case & Oster, 2012: 703-705).

Şekil 4: J-Eğrisi Etkisi



Unutulmamalıdır ki devalüasyon toplam üretimi arttırmaktan çok talep yapısını değiştirmeye yönelik bir uygulamadır. Bu sebepten ötürü devalüasyon başarı sağlasa bile bu sınırlı başarı olacaktır. Dış açıklar, ekonomide verimsizlik, üretim yetersizliği, teknolojide gerilik ve yönetimde istikrarsızlık gibi yapısal nedenler devalüasyonun başarısını sınırlandırır.

Bir başka nokta devalüasyonun yarattığı talep artışlarını karşılayabilmek için ya yeterli miktarda mal stoku ya da ihracata yönelik atıl olan bir üretim kapasitesi mevcut olmalıdır. Eğer ekonomi tam istihdamdaysa kaynak hareketliliği yüksek olmalı, yani kaynaklar yurtiçi kesimlerden dış ticaret kesimlerine kolayca hareket edebilmelidir. İthalat açısından ise eğer yabancı ihracatçılar ihraç mallarının fiyatlarını devalüasyon oranı kadar düşürürlerse devalüasyonun döviz tasarrufu sağlayıcı hiçbir etkisi olmaz. Devalüasyondan sonra yurtiçi fiyatların bir nebze yükselmesi muhtemeldir. Bunun sebebi ithal malı girdilerindeki fiyat artışlarıdır. Ancak bu fiyat artışları sürekli hale gelirse ya da iç fiyatlar devalüasyon miktarı kadar artış gösterirse devalüasyonun fiyat ayarlama etkisi sıfırlanır (Seyidoğlu, 2003: 483-485).

Tüketici alışkanlıkları da önemli bir faktördür. Eğer bir ülkenin ihraç mallarının kalitesine güvenilmiyorsa, bu ekonomide gerçekleşecek olan bir devalüasyon pek bir etki yaratmayabilir. Çünkü söz konusu malların talep esneklikleri düşüktür, yani fiyat değişimleri talebini az etkiler veya hiç etkilemez.

3.4.3.5. Devalüasyonun Diğer Etkileri

3.4.3.5.1. Yurtiçi Gelir ve Fiyatlar Üzerindeki Etkisi

Devalüasyon sonucu ihracata ve ithalata rakip olan üretim alanlarında toplam talep yükselir. Bu durum çarpan mekanizmasıyla ekonomi genelinde toplam talebi arttırır ve fiyatlar genel düzeyi yükselir. Fiyatlar genel düzeyindeki artışı ücretlerdeki artış izler. Ancak fiyatlar genel düzeyindeki artış maliyet enflasyonu sebebiyle de olabilir. Eğer ithalatın büyük bir kısmı yatırım malları ve üretimde kullanılan girdi kalemlerinden oluşuyorsa, devalüasyon sonucu ulusal paranın değer kaybetmesi bu girdileri daha pahalı hale getirir. Fiyat artışları makul bir seviyede tutulmazsa devalüasyonun başarısı da tartışılır hale gelir. İthalat daha cazip hale gelir, ihracattan ise gitgide cayılır (Karluk, 1998:39).

3.4.3.5.2. Kaynak Dağılımı

Devalüasyon sonrası ihraç malları ve ithalata rakip malların üretimi arttığından dolayı bu sektörlere kaynak aktarımı meydana gelir. Ya atıl duran ya da yurtiçi üretim kesimlerinin kaynakları söz konusu alanlara kayar (Seyidoğlu, 2003:490).

3.4.3.5.3. Yabancı Sermaye ve İşçi Dövizleri Üzerine Etki

Aşırı değerlenmiş ulusal para yabancıların iç ekonomide alım gücünün düşük olması anlamına gelir. Devalüasyonla ise bu durum tersine döner. Böyle bir ortamda yabancı sermaye girişleri ile işçi dövizleri artar.

3.4.3.5.4. Bütçe ve Dış Borç Etkisi

Bir devalüasyon yabancı para cinsinden borçların reel değerini arttırır. Bir taraftan da net ihracatı arttırarak döviz kazandırır. Yani dış borç ödemeleri göreli olarak kolay hale gelir (İyibozkurt, 1995:118-119).

3.4.3.5.5. Dış Ticaret Hadlerine ve Ortaklarına Etkisi

Ticaret hadleri ihracat fiyatlarıyla ithalat fiyatlarının oranıdır. Devalüasyon uygulamasında ihraç mallarının yabancı para cinsinden değeri düştüğü için dengeyi korumak için daha fazla miktarda mal ve hizmet ihracatı gerekir. Büyük bir ekonominin ise devalüasyon uygulaması bilindiği üzere ithalatını azaltır. Bir ülkenin ithalatı bir başka ülkenin ihracatı demek olduğu için, diğer ekonomilerin ihracatı azalır. Bu durum söz konusu ülkelerde devalüasyon uygulanması gibi bir zincirleme reaksiyona yol açabilir. Bu sebepten ötürü büyük ekonomiler devalüasyonla başarıya ulaşamayabilir (Alkin, 1990: 144-145).

3.4.3.5.6. Spekülasyon Etkisi

Eğer devalüasyon uygulama süreci gizlilik içinde sürdürülmezse bu durum spekülatörleri ellerindeki ulusal para fonlarını dövize çevirmelerine ve beklemelerine yol açar. Devalüasyon sonrası da yabancı paralarını yerli paraya çevirip büyük kazançlar elde ederler. İthalatçılar ise ithalatı hızlandırıp stok yaparlar (Seyidoğlu, 2003: 492).

3.4.4. Revalüasyon

Revalüasyon sabit kur sisteminde hükümet veya merkez bankası kararı ile milli paranın dış değerinin yükseltilmesidir. Devalüasyonun tersidir. Revalüasyon ülke içi fiyatları arttırararak ihracatı azaltırken dış fiyatları düşürür ki, bu da ithalatı arttırır. Unutulmamalıdır ki bu kural ticarete konu olan mallar için geçerlidir. Gerek devalüasyon gerek revalüasyon dış ticarete konu olmayan malları etkilemez (Düğer ve Dulupçu, 2007:248).

3.5. Döviz Kurları ve Makroekonomik Göstergelerin Etkileşimi

Döviz kuru bir ekonominin iç ve dış dengesini önemli ölçüde etkileyen bir makroekonomik değişkendir. Döviz kurlarındaki volatilite ekonomik aktiviteleri olumsuz etkiler. Daha önce bahsettiğimiz gibi esnek döviz kurları belirsizliğe yol açar. Belirsizliğin artması demek yatırımların dolayısıyla milli gelirin azalması demektir. Belirsizlik ortamında girişimciler yapmayı planladıkları yatırımları hayata geçirmekten vazgeçebilirler. Döviz kurlarındaki değişkenlikler fiyatlar genel düzeyi, faiz oranları, büyüme, yabancı sermaye hareketleri, ithalat ve ihracat gibi makroekonomik göstergelerde değişmelere yol açar. Sıradaki bölümde döviz kurları ve söz konusu makroekonomik göstergelerin ilişkisine daha yakından bakılacaktır.

3.5.1. Döviz Kurları ve Faiz Oranı İlişkisi

Faiz oranlarının göreli olarak yüksek olduğu ekonomiler yabancı sermaye akımları için cezbedicidir. Sermaye akımları faiz oranları yüksek olan ülkelere gelip ulusal paraya talepte bulunur ve sermaye piyasalarına giriş yapar. Bu durum ulusal paranın değerini arttırır ve döviz kurları düşer. Tersi durumda yani faiz oranlarının düşmesi durumunda yabancı sermaye akımları söz konusu ekonomiyi eskisi kadar cezbedici bulmaz ve ulusal parayla yazılmış varlıklarını satıp döviz talebinde bulunur. Bu durumda döviz kuru yükselir.

Para otoritesinin para arzını arttırması veya azaltması durumunda da aynı süreç işler. Para arzı arttığında halkın elindeki fon miktarı artar. Bu fonlarla ulusal para cinsinden yazılmış olan varlıklara talepte bulunulduğunda söz konusu varlıkların fiyatı artar, nominal faiz oranları düşer. Bu etki diğer varlık piyasalarında da görülür. Para arzının artmasıyla beraber halkın elinde tuttuğu fon miktarının bir kısmı yabancı varlıkların alımına gider. Yabancı parayla yazılmış olan varlıkların talebindeki artış bunların fiyatını arttırır. Yani döviz kuru yükselir. Görüldüğü gibi para arzının genişletilmesi durumunda yurtiçi faiz oranları azalırken döviz kuru artmaktadır.

Para arzının daraltılması durumunda ise yukarıda bahsedilmiş olan süreç tersine işleyecektir. Ulusal varlıklara olan talep azalacak, bu da onların fiyatlarının düşmesine ve faiz oranlarının yükselmesine yol açacaktır. Faiz oranlarının yükselmesi para talebini azaltacaktır. Örneğin mevduat faizinin artması durumunda hanehalkı ekonominin dışında atıl şekilde tuttukları fonlarını götürüp bankalara yatıracaktır. Burada para talebinin faiz oranıyla negatif yönde hareket ettiğini görülmektedir.

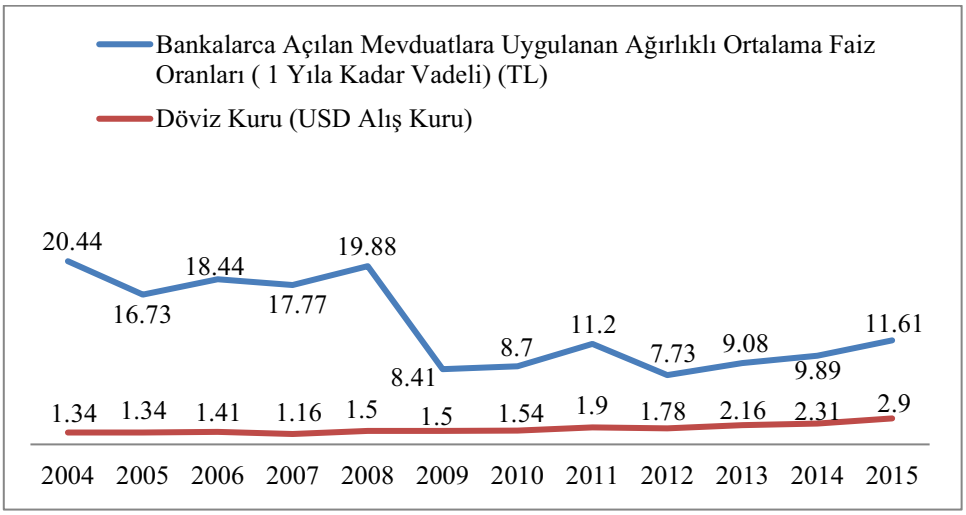
Bu nokta geride bırakılmadan önce değinilmesi gereken bir diğer nokta ‘’Fisher Etkisi’’dir. Buna göre para arzı büyümesi durumunda nominal faiz oranında bir düşüş meydana gelir. Para arzının genişlemesiyle beraber toplam talep ve enflasyon dolayısıyla faiz oranı da artacaktır. Bunun sebebi fon ödünç verenlerin reel getiri elde edebilmeleri nominal faiz oranının beklenen enflasyon oranından büyük olmasına bağlıdır. Eğer enflasyon artarsa faiz oranı da bu oranda artmak zorundadır.

Nominal Faiz Oranı = Reel Faiz Oranı + Beklenen Enflasyon Oranı

Fisher etkisine göre iki ülke arasındaki faiz oranı farklılıkları, bu ülkelerin ulusal paralarının paritesini belirler. Bu etkiye göre enflasyon oranları göreli olarak yüksek olan ülkelerde faiz oranları da yüksek olmalıdır. Uluslararası Fisher etkisine göre faiz oranları yüksek olan ülkelerin ulusal paraları faiz oranı farkı kadar değer kaybeder. Enflasyon oranı düşükse faiz oranları da düşük olur ve ulusal para döviz piyasasında değer kazanır (Rabin, 2004:118).

Bu durum farklı bir şekilde de ifade edilebilir. Enflasyonun artması demek dış ticarette rekabet gücünün azalması anlamına gelir. Çünkü ihraç edilen malların fiyatı artmış olur. Bu durumda ekonominin elde ettiği döviz kazancı azalır. Bu da ulusal paranın değer kaybetmesine yol açar.

Grafik 8: Mevduat Faiz Oranı ve Döviz Kuru



Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve Dünya Bankası (www.worldbank.org).

Burada Türkiye'de 2004-2015 yılları arasındaki 1 yıla kadar vadeli Türk lirasıyla açılan mevduatlara uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları ile döviz kurunun seyri arasındaki ilişki gözlemlenebilmektedir. Kriz yıllarına kadar ve 2012 yılı ve sonrasındaki döviz kuru artışlarının ağırlıklı mevduat faiz oranını yükselttiği görülmektedir. TL'deki değer kaybı mevduat faiz oranlarını yükseltici bir etki yaratmıştır. Uluslararası Fisher Etkisi'ne göre faiz oranları yüksek ekonomilerin ulusal paralarının da bu oranda değer kaybedeceği yukarıdaki kısımda anlatılmıştı. Burada da bunu doğrulayan bir sonuca varılmaktadır.

3.5.2. Döviz Kurları ve Enflasyon

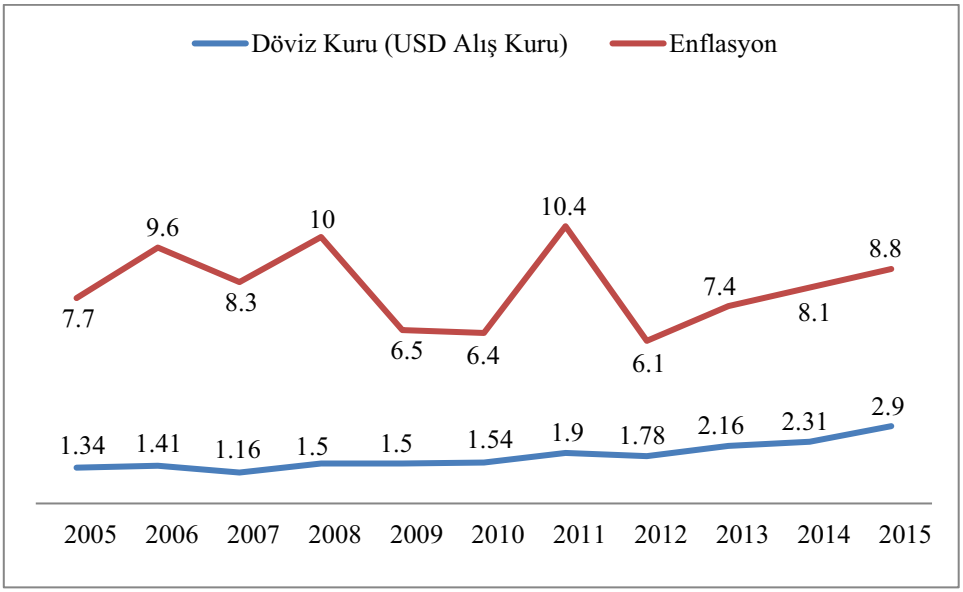
Enflasyon fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış anlamına gelir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta birkaç mal ve hizmetteki fiyat artışlarının enflasyon olarak adlandırılamayacağıdır. Belirli bir mal sepetindeki sürekli fiyat artışı enflasyon olarak adlandırılır.

Döviz kurlarındaki volatilitenin bir başka etkisi ise fiyatlar genel düzeyi veya enflasyon oranı üzerinedir. Döviz kurlarının yükselmesi üretimde kullanılan ithal girdilerin maliyetlerini yükseltir. İthal edilen tüketim malları ve girdilerin (ara malları, yatırım malları vs.) fiyatları göreli olarak artmış olur. Maliyetlerin yükselmesi ise doğal olarak fiyatların yükselmesine yol açacaktır. Fiyatların

yükselmesiyle beraber çalışanlar daha yüksek ücret talep ederler. Bunun yanısıra ithalatın eskiye nazaran pahalı hale gelmesi ithal ikameci sektörlere olan talebi de arttırır. Bu durumda burada da bir talep enflasyonu ortaya çıkar.

Enflasyon artışı ticarete konu olan malların da pahalılanması anlamına gelir. Yani ekonomi ticari rekabet gücünden kaybetmeye başlamıştır. Bu durumda ihracat azalır ve buna paralel olarak elde edilen döviz gelirleri de azalır. Yabancı bir ekonomide fiyatlar genel düzeyinin yükselmesi durumunda ise ithal mallara rakip mal üreten üreticiler kar marjlarını arttırmak için fiyatlarını yükseltmeye yönelirler. Bu da enflasyonist bir etki yaratır (Dornbush & Fischer & Startz, 2007: 564). Şimdi sıra döviz kuru ve enflasyon oranı arasındaki ilişkinin yakından incelenmesindedir.

Grafik 9: TÜFE ve Döviz Kuru



Kaynak: TÜİK (www.tuik.gov.tr), Temel İstatistikler ve TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr).

2006-2007 seneleri arası döviz kurunun düşmesiyle birlikte fiyatlar genel düzeyindeki artış yerini düşüşe bırakmıştır. 2007-2008 aralığında 1 Amerikan doları 1.16 TL'den 1.5 TL'ye yükselmiş, bu yükselişi enflasyon oranındaki bir artış takip etmiştir. 2009 kriz senesinden sonra ise 2011-2012 aralığında döviz kuru düşüş göstermiş ve enflasyon oranı da aynı yönde hareket etmiştir. 2012 ve sonrasında ise döviz kuru yükselme trendine girmiş ve enflasyon oranı da sırasıyla 7.4, 8.1, 8.8 olarak gerçekleşmiştir.

3.5.3. Döviz Kurları ve Ekonomik Büyüme

Bu kısımda döviz kurlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Ekonomik büyüme gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYH) artış anlamına gelir. Gayri safi yurt içi hasıla; bir ülkedeki yerleşik üretim birimlerinin, yurtiçi faaliyetleri sonucu üretmiş olduğu mal ve hizmet parasal (nominal) değerlerinin toplamından söz konusu üretimde kullanılan girdilerin çıkarılmasıyla elde edilir. Yani gayri safi yurtiçi hasıla katma değeri dikkate alır. Yani buradaki hesaplamada dikkate alınan rakamlar firmaların satışlarından üretim boyunca ödediği mal ve hizmet masraflarının düşülmesiyle elde edilenlerdir. Bunun sebebi hesaplamada çift sayımlara mani olmaktır. Bu üretim yöntemiyle hesaplamadır.

Gayri safi yurtiçi hasıla hesaplama yöntemlerinden ikincisi harcamalar yöntemidir. Burada kullanılacak olan formül daha önce de sıkça üstünde durulan formüldür.

$$Y = C + I + G + (X-M)$$

Gayri safi yurtiçi hasılayı tüketim, yatırım ve hükümet harcamaları ve net ihracat toplamı belirler.

Üçüncü hesaplama yöntemi ise gelir yöntemidir.

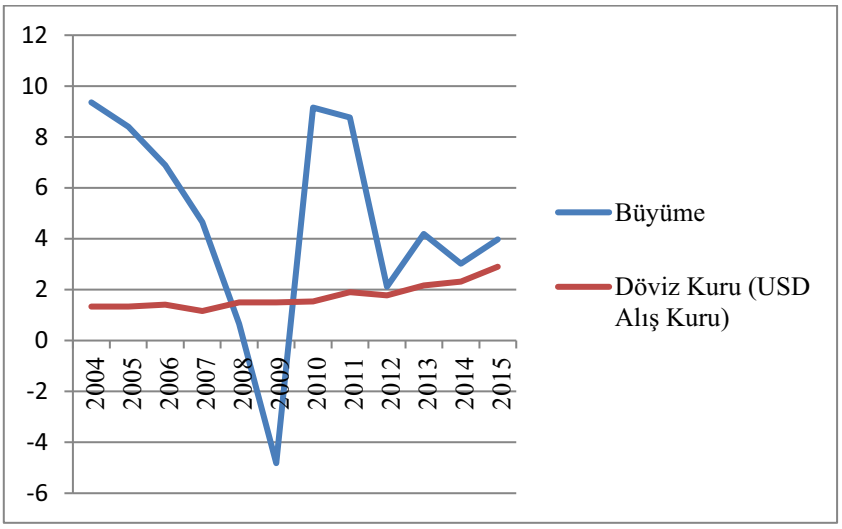
$$Y = w + i + r + p$$

Denklemdeki w ücret gelirlerini, i faiz gelirlerini, r rant gelirlerini ve p kar gelirlerini temsil eder (Temple, 2003:106-107).

Daha önce de değinildiği gibi esnek döviz kuru sisteminde döviz kuru, döviz arzı ve döviz talebine göre serbestçe belirlenir. Merkez bankası döviz kurlarına herhangi bir müdahelede bulunmaz. Döviz talebinin artması durumunda döviz kuru yükselecek ve ihracata konu olan malların fiyatları nispeten düşük olacaktır. İthalat ise göreli olarak pahalılanacaktır. Bunun sonucu olarak net ihracat artış gösterecektir yani ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratacaktır. Sabit döviz kuru rejiminde ise döviz kuru önceden belirlenmiş olan aralık içinde tutulmaya çalışılacaktır. Para politikası bu taahhüdü sağlamak için kullanılacaktır. Ekonomiden

döviz çıkması durumunda para otoritesi piyasaya yabancı para satacak, ulusal para satın alacaktır. Parasal tabanın daralması sonucu ekonomik büyüme negatif etkilenecektir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki döviz kuru ve ekonomik büyüme arasında kabul edilmiş bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Şimdi bu ilişki grafik üzerinden incelenecektir.

Grafik 10: Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme



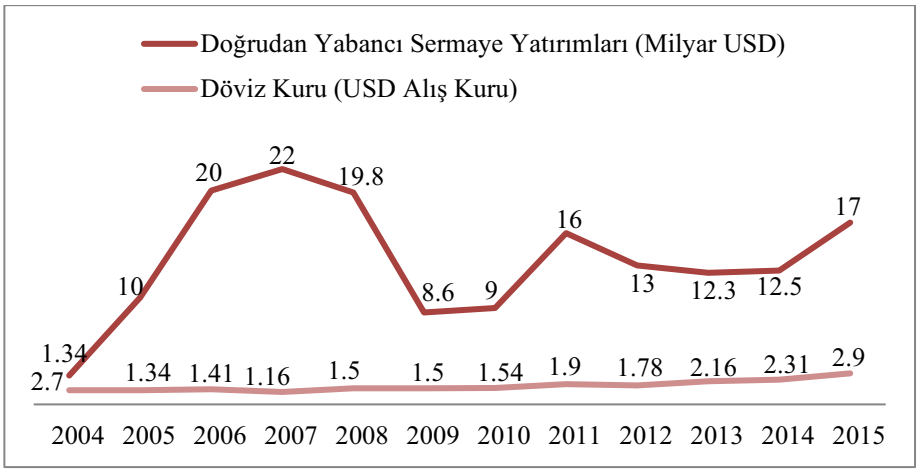
Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve Dünya Bankası (www.worldbank.org).

Grafik incelendiğinde döviz kurları ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığı göze çarpmaktadır. 2006-2007 yıllarındaki döviz kurundaki düşüşe rağmen ekonomik büyümedeki düşüş devam etmektedir. 2007-2008 dönemindeki kur yükselişi de ekonomik büyümenin kötüleşmesini durdurmakta etkisizdir. 2008 global ekonomik kriziyle birlikte negatif büyüme veren ulusal ekonomi baz etkisiyle birlikte büyük bir düzelme göstermiştir. 2012 sonrasında döviz kuru yükselme trendinde olmasına rağmen ekonomik büyüme inişli çıkışlı bir görünüm sergilemiştir. Burada varılan sonuç döviz kurları ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığıdır.

3.5.4. Döviz Kurları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Teoride ulusal para birimindeki bir değer azalışı refah seviyesi ve işgücü maliyetlerini yakından ilgilendirir. Böyle bir değer kaybı sonucu yabancı işletmelerin refahı ve yerli mallara olan harcamaları artış gösterir. Bir yandan da ulusal paradaki değer kaybı yerli işgücünü daha ucuz hale getirir ve ticari rekabet gücünü arttırmak isteyen yabancı sermaye akımlarını cezbeder (Güngör, 2002:76). Bu teori bir de Türkiye ekonomisi yönünden irdelenecektir.

Grafik 11: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Döviz Kuru



Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve Dünya Bankası (www.worldbank.org).

Grafik kriz yıllarını göz ardı ederek incelendiğinde kriz seneleri öncesindeki döviz kurundaki yükselmelerin doğrudan yabancı sermaye akımlarını cezbedici bir etki ortaya çıkardığı görülmektedir. Kurların yükseldiği yıllarda doğrudan yabancı sermaye yatırımları da artış göstermektedir. Kriz yılları sonrasındaki sürece baktığımızda 2011-2012 yılındaki TL değerlenmesini sermaye çıkışı izlemektedir. 2012 ve sonrasındaki dönemde ise TL gittikçe değer kaybetmiş ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları da artmıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki sermaye girişleri, faiz oranları ve döviz kurlarındaki değişmelerden ziyade riskler ve diğer faktörlere bağlıdır. Riskler daha önce de değindiğimiz gibi ticari risk, siyasal risk ve kur riskidir. Diğer faktörler de tablo şeklinde ortaya koyulacaktır.

Tablo 8: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Belirleyicileri

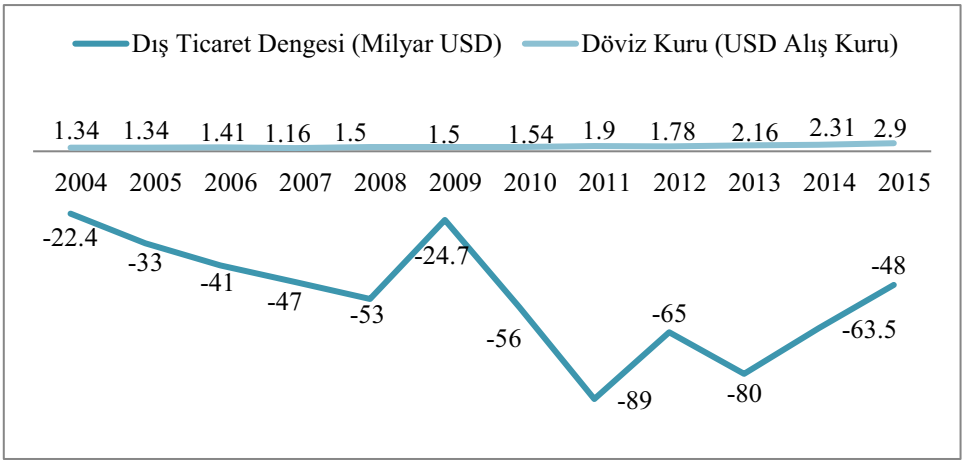
<table>
<tr><td>Faktör Grupları</td><td colspan="2">Faktörler</td></tr>
<tr><td>1. Politik Faktörler</td><td colspan="2">a) Ekonomik, politik ve sosyal istikrar,
b) Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar,
c) Vergi politikası,
ç) Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYSY tutarlılığı,
d) Özelleştirme politikası,
e) Piyasaların yapısı ve ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve işletme satın alma ve birleşme politikaları),
f) Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları.</td></tr>
<tr><td>2. Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler</td><td colspan="2">a) Yatırımların promosyonu (ülkenin pazarlanması vs.),
b) Yatırım teşvikleri,
c) Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb.),
d) Yatırım sonrası hizmetler,
e) Sosyal etkenler (yaşam kalitesi vb.).</td></tr>
<tr><td rowspan="4">3. Ekonomik Faktörler</td><td>Yatırım Stratejileri</td><td>Faktörler</td></tr>
<tr><td>Pazara Yönelme</td><td>a) Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir,
b) Piyasanın büyümesi,
c) Bölgesel ve küresel piyasalara giriş imkanları,
d) Tüketici tercihleri
e) Piyasaların yapısı</td></tr>
<tr><td>Kaynağa/Stratejik Varlığa Yönelme</td><td>a) Hammaddeler,
b) Düşük ücretli vasıfsız işgücü,
c) Vasıflı işgücü,
d) Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon),
e) AR-GE,
d) Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.).</td></tr>
<tr><td>Etkinliğe Yönelme</td><td>a) Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği,
b) Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar),
c) Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi.</td></tr>
</table>

Kaynak: UNCTAD, (1998), World Investment Report, S:91.

3.5.5. Döviz Kurları ve Dış Ticaret İlişkisi

Daha önceki bölümlerde dış ticaret ve döviz kurları ilişkisini açıklandığı için bu bölümde teori kısmı es geçilip grafik üzerinden analiz yapılacaktır.

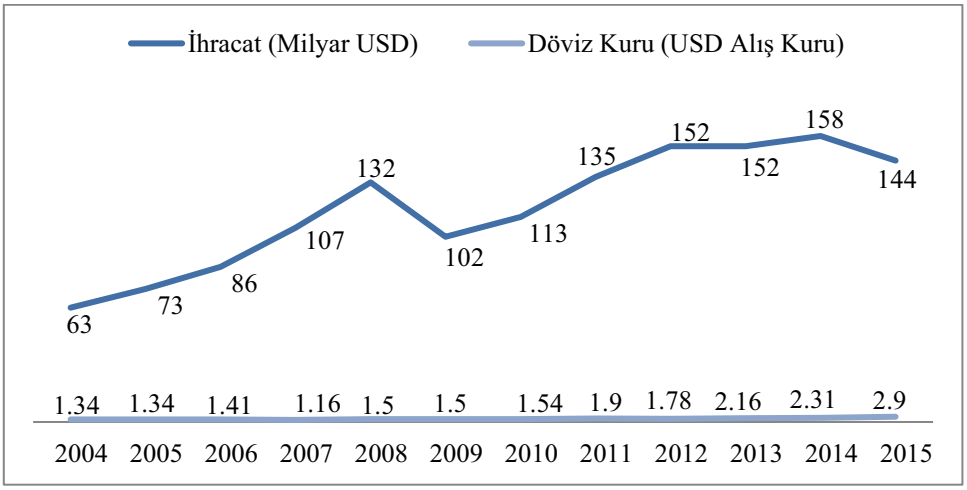
Grafik 12: Dış Ticaret Dengesi ve Döviz Kuru



Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve TÜİK (www.tuik.gov.tr), Temel İstatistikler.

Dış ticaret dengesi ve döviz kuru ilişkisi incelendiğinde ise bu ikili arasında da anlamlı bir ilişki kurulamadığı görülmektedir. Kimi senelerde döviz kurundaki yükselişe rağmen dış ticaret açığı artmış; kimi senelerde ise ulusal paranın değerlenmesini dış ticaret açığındaki azalma takip etmiştir. Daha net bir sonuca varmak için ihracat ve ithalatı ayrı ayrı ele alınacaktır.

Grafik 13: İhracat ve Döviz Kuru

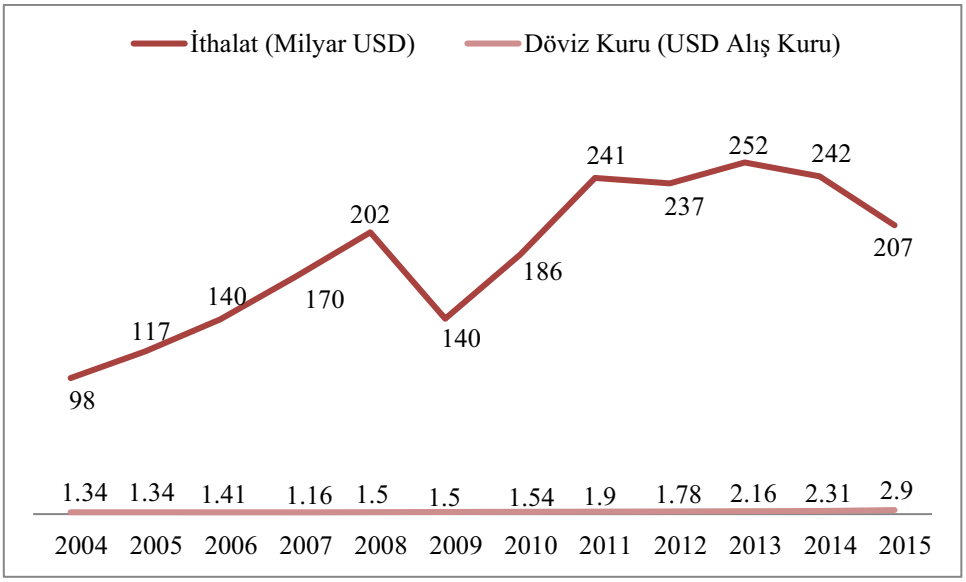


Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve TÜİK (www.tuik.gov.tr), Temel İstatistikler.

Yurtiçi fiyat düzeyi ve yurtdışı fiyat düzeyinin aynı kaldığı durumlarda döviz kurlarındaki değişimler ihracat fiyatlarını belirleyecektir. Ulusal paradaki değer kaybı ihracata konu olan malların fiyatlarını yurtiçi fiyatlara oranla pahalılandıracaktır. Bu durum ihracat sektörüne kaynak kaydırılmasına yol açacak ve ihracata konu olan malların üretimi artacaktır.

Yıllara göre ihracat ve döviz kurlarının hareketlerine yakından bakıldığında döviz kurlarının dış ticaretin kesin belirleyicisi olduğu sonucuna varılamamaktadır. Döviz kurlarındaki volatilite ihracatı olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir. Yukarıda değinilen teori bu ikili arasındaki ilişkiyi tek başına belirleyemez. Unutulmamalıdır ki ulusal paranın değer kaybı aynı zamanda üretimde kullanılan yabancı girdilerin de pahalılanması anlamına gelmektedir. İhracat 2009 kriz yılı ve 2015 yılları dışında her sene bir önceki yıla göre artarak hareket etmiştir. 2007 yılı sonunda TL, Amerikan dolarına karşı değerlenmesine rağmen (1.41'den 1.16'ya) ihracat, artış trendinden sapmamıştır. 2014 yıl sonu döviz kuru 1$=2.31 TL iken 2015 yıl sonu 1$=2.90 TL olmuştur. Ancak bu döviz kuru artışı, ihracatın miktarının bir önceki seneye göre azalmasına engel olamamıştır.

Grafik 14: İthalat ve Döviz Kuru



Kaynak: TCMB EVDS (www.tcmb.gov.tr) ve TÜİK (www.tuik.gov.tr), Temel İstatistikler.

İthalat grafiği kriz yılı öncesi ve sonrası olmak üzere iki parçaya ayrılıp incelenecektir. Kriz öncesi ithalat miktarı her yıl bir önceki senedeki değerine göre artış göstermiştir. 2010-2011 sürecinde döviz kuru artış göstermesine rağmen ithalat miktarı da artmıştır. 2012 yıl sonunda TL 2011 yıl sonuna göre değerlenmiş gözükse de ithalat miktarı azalma göstermiştir. 2015 yıl sonuna gelene kadar döviz kurundaki artışları ithalat miktarı bir önceki seneye göre azalarak takip etmiştir.

Ekonominin ithalatının büyük oranda ara ve yatırım mallarından oluşması, ulusal para değer kaybettiğinde maliyet artışlarına yol açar. Söz konusu maliyet artışlarının fiyatlar genel düzeyini yükseltmesi durumunda ihracat bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Kısacası üretimde ne kadar yabancı girdi kullanılıyorsa döviz kurundaki değişmelerin dış ticaret üzerindeki etkisi de o kadar farklı olacaktır.

Global krizin ardından Dünya ekonomisinde genişleyici para ve maliye politikaları uygulamaya konmuştur. Bunun sonucunda Türkiye'ye büyük miktarda sermaye girişi yaşanmış ve söz konusu sermaye girişleri TL'yi değerlendirerek düşük kurlardan ithalat miktarında büyük bir artış meydana gelmiştir. Üretim için kullanılan girdilerin büyük bir kısmı ithal edildiğinden ithalatı düşürmek ancak ve ancak ekonomik büyümeden fedakarlık ederek sağlanabilir (Yeldan, 2005:51-53).

Tablo 9: Türkiye'nin İthalat Bileşenleri

Yıllar	Ara M.	Yüzde	Sermaye	Yüzde	Tüketim	Yüzde	Diğer	Yüzde	Toplam
1999	26854.2	66	8727.0	21	4820.4	12	269.6	0,7	40671.3
2000	36009.6	66	11365.3	21	6928.5	13	199.4	0.4	54502.8
2001	30300.8	73	6940.4	17	3813.4	9	344.4	0.8	41399.0
2002	37655.8	73	8399.6	16	4898.3	10	600.0	1.2	51553.8
2003	49734.8	71	11325.9	16	7813.3	11	465.7	0.7	69339.7
2004	67549.4	69	17397.4	18	12100.3	12	492.6	0.5	97539.8
2005	81868.3	70	20363.2	17	13975.3	12	567.3	0.5	116774.2
2006	99604.7	71	23347.6	17	16116.3	12	507.6	0.4	139576.2
2007	123639.6	73	27054.4	16	18694.0	11	674.6	0.4	170062.7
2008	151747.1	75	28020.7	14	21489.2	11	706.6	0.3	201963.6
2009	99509.8	71	21462.8	15	19289.7	14	666.1	0.5	140928.4
2010	131445.4	71	28818.2	16	14734.9	13	545.7	0.3	185544.3
2011	173140.2	72	37270.6	15	29692.3	12	738.5	0.3	240841.7
2012	174930.3	74	33925.4	14	26699.3	11	990.2	0.4	236545.1
2013	183811.3	73	36771.1	14	30415.8	12	662.9	0.2	251661.2
2014	176721.6	73	35995.5	14	29006.3	12	453.1	0.1	242177.1
2015	143316.8	69	34904.9	16	28586.7	13	425.7	0.2	207234.3
2016	134315.4	67	35918.9	18	27947.0	14	436.8	0.2	198618.2

Kaynak: TÜİK (www.tuik.gov.tr), Konularına Göre İstatistikler, Dış Ticaret İstatistikleri.

Türkiye ithalatının bileşimi ele alındığında mevcut ithalatın %70-75'inin ara malı ithalatı olduğunu görülmektedir. Bunun anlamı yurtiçi üretimin büyük oranda ithal edilen ara mallarına bağlı olduğudur. Türkiye iç ve dış talebi karşılayabilmek için enerji ve diğer ithal ara mallarına bağımlıdır.

Yukarıdaki değişkenlere ek olarak döviz kurunun etkileşim içinde olduğu birkaç başlık daha mevcuttur. Bunlara da ayrı bir parantez açılması gerekmektedir.

Bunların başında maliye politikaları gelmektedir. Maliye politikaları işbu analizde yurtiçi ve yurtdışı olarak ikiye ayrılacaktır. Bu analizde dikkat edilmesi gereken hükümet harcamaları dışında kalan değişkenlerin (milli gelir, tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları) sabit kabul edilmeleridir. Yurtiçi maliye politikalarına açık ekonomi dengesi denklemiyle başlanacaktır:

$$Y = C + I + G + (X-N)$$

Bu eşitlikte Y milli geliri, C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G kamu harcamalarını, X ihracatı, N ithalatı ve (X-N) net ihracatı (NX) ifade etmektedir. Bu denklemde tasarrufun yani S'nin bulunması için milli gelirden harcamaları çıkartmak gerekmektedir. Bu durumda:

$Y – C – G = S$ olacaktır. Buradan devam edildiğinde;

$S = I + NX$

$S – I = NX$ olacaktır.

Diğer değişkenler sabitken bu noktayı yorumlamak gerekirse; kamu harcamalarındaki bir azalış veya vergi oranlarında meydana gelecek bir yükseliş durumunda kamu tasarruflarının artışıyla birlikte özel kesim ve kamu tasarruflarının toplamından oluşan ulusal tasarruflar artacak ve S-I farkı (özel kesim tasarrufları sabit varsayımı altında) tasarruflar lehine büyüyecektir. Bu durumda eşitliğin öteki tarafındaki net ihracat da artacaktır. Burada tasarruflardaki artış dış fazlaya yol açmaktadır. Daha fazla tasarrufun olması daha fazla yabancı varlık satın alımına dönüşecek, bu durum ulusal paranın değerini düşürecek ve sonuç olarak söz konusu ekonominin dış ticarette rekabet gücü artacaktır (Mankiw, 2010:130-150).

Yurtdışı maliye politikasında ise diğer ülke ekonomilerinde maliye politikalarının daraltıcı olduğunu varsayımı altında hareket edilecektir. Bu durumda kamu harcamaları azaltılacak veya vergi oranları yükseltilecektir. Böylece S-I eşitliğinde özel kesim tasarrufları sabitken kamu kesimi tasarrufları artarak ulusal tasarrufları arttıracaktır. Bu durumda dünya faiz oranları düşmüş olacak ve dış ekonomilerden borçlanmak daha az maliyetli hale geleceğinden yurtiçi yatırımları artacaktır. Diğer ekonomilerin varlıkları faiz oranları düştüğünden eskisi gibi cazip olmayacak ve talep görmeyecektir. Bu durumda ulusal ekonomide S-I değeri küçülecek ve denkliğe göre net ihracat da azalacaktır. Yabancı varlıklara olan talep azaldığından döviz kuru düşecektir yani ulusal para değerlenecektir. (Mankiw, 2010:150). Benzer şekilde yurtiçi yatırımların teşvik edilmesi durumunda yatırımlar artış gösterecek ve S-I değeri yine küçülecektir. Aynı şekilde net ihracat azalmış

olacak ve ulusal paranın değeri artmış olacaktır. Burada parantez kapatılıp grafik incelemesine dönüş yapılacaktır.

Grafik incelemelerinden elde edilen sonuç döviz kurunun yükselmesiyle ihracatın artacağı, ithalatın azalacağı şeklindeki teoriyi desteklememektedir. Belirli makroekonomik değişkenler ile döviz kuru arasındaki ilişki yakından incelendiğinde döviz kurlarının söz konusu makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu sonucuna varılmaktadır. Bir sonraki bölümde döviz kurları ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişki ekonometrik çalışmayla saptanmaya çalışılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖVİZ KURLARI VE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİ: EKONOMETRİK ÇALIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye ekonomisi ele alınacak; döviz kurları ve dış ticaret ilişkisi (ve dolayısıyla rekabet gücü) uygun bulunan ekonometrik modelle ortaya koyulacaktır.

4.1. Ampirik Çalışmalar

Döviz kuru ve dış ticaret arasındaki ilişki üzerine yapılmış çalışmaların sonuçları çalışmadan çalışmaya değişkenlik göstermektedir. Bunun sebebi inceledikleri dönemlerin farklılık göstermesi ve veri ölçüm yöntemlerindeki farklılıklar olarak kabul edilmektedir. Söz konusu çalışmaların birkaçına ve sonuçlarına kısaca göz atılacaktır.

Kenen ve Rodrik (1986), döviz kuru riskinin dış ticaret üzerinde negatif etkileri olduğu sonucuna varmışlardır. Yaptıkları çalışma istatistiksel olarak anlamlı bir etki olduğunu ortaya koymuştur.

Rose ve Yellen (1989) ise, Kenen ve Rodrik'in çalışmasının tam aksine, reel döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisini istatistiksel olarak anlamsız bulmuşlardır.

Hassan ve Khan (1994), Pakistan ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada devalüasyonun ihracatı arttırıcı, ithalatı ise azaltıcı bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Koentegrasyon yöntemini kullanan Hassan ve Tufte (1998) ise, Bangladeş üzerine yaptıkları çalışmada net ihracatın döviz kuru hareketlerine bağlı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Fountas ve Bredin (1998) ise İrlanda'nın 1979'tan 1993 dönemi dış ticaret bilançosunun üzerine yaptıkları çalışmada döviz kuru hareketlerinin ihracatı kısa dönemde olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Türkiye ekonomisi üzerine yapılan çalışmalara değinmek gerekirse; Abuşoğlu (1990) yaptığı çalışmada 1980-1988 döneminde uygulanmış döviz kuru politikalarının ihracata etkisini ele almış ve reel efektif döviz kuru ile ihracat arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Aşıkoğlu ve Uçtum (1992) ise 1980-1990 dönemini inceleyip döviz kuru politika uygulamalarının net ihracatı etkilemediği sonucuna varmışlardır.

Terzi ve Zengin (1999) 1989-1996 dönemini VAR modeliyle incelemişler ve. ithalatın uygulanan döviz kuru politikalarından etkilenmediğini ortaya çıkarmışlardır. İhracat ve döviz kuru arasında ise iki yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlamışlardır. Varılan nihai sonuç ise döviz kuru değişikliklerinin dış ticaret bilançosunu etkilemediğidir.

Sivri ve Usta (2001) Türkiye'nin 1994-2006 dönemini incelemişlerdir. Döviz kuru, ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişki araştırılmış ve VAR analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak döviz kurunun dış ticaret dengesini etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Gürbüz ve Çekerol (2002) Türkiye'nin 1995-2002 dönemini aylık verilerle ele almış ve dış ticaret hacmi, ihracat fiyat endeksi ve ithalat fiyat endeksi değişkenlerinin reel döviz kuru ile olan ilişkilerini araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre söz konusu değişkenler ile döviz kuru arasında uzun dönemli bir ilişki mevcut değildir.

Akbostancı (2004) ise 1987-2004 dönemini araştırmış ve reel döviz kurunda meydana gelen şokun dış ticaret dengesini başta olumlu etkilediği, daha sonra kötüleştirdiğini, en sonda ise tekrar iyileştirdiğini gözlemlemiştir. Bu döngü sürecinin 5 yıla yakın bir sürede tamamlandığını ifade etmiştir. Vardığı sonuç geleneksel J eğrisi hipoteziyle uyuşmamakta ancak Backus ve diğerlerinin (1994)'te ortaya çıkardığı S eğrisi modeliyle uyuşmaktadır.

Ata ve Arslan (2003) Türkiye'nin 1980-2000 dönemini ele almış ve bu dönemde döviz kuru ve dış ticaret hacmi ilişkisini araştırmışlardır. Regresyon analizi

ve Granger nedensellik testi uygulanmış ve döviz kuru ve dış ticaret arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu sonucuna varmışlardır.

Aydın, Çıplak ve Yücel'in ortaya koyduğu ''Türkiye Ekonomisi için İhracat Arzı ve İthalat Talebi Modelleri'' (2004) adlı çalışmada ise ihracat arzının belirleyicileri olarak milli gelir, ihracat fiyatları ve işgücü maliyeti saptanırken ithalat talebinin belirleyicileri olarak reel döviz kuru ve milli gelir belirlenmiştir. Burada görüldüğü üzere döviz kuru şoklarının ihracat üzerindeki etkileri dolaylı yoldan yani ithalat değişkeni kanalıyla gerçekleşmektedir.

Karagöz ve Doğan (2005) 1995-2004 dönemi reel döviz kuru ve dış ticaret değişkenleri ilişkisini araştırmış ve uzun dönemli bir ilişkiye rastlayamamışlardır. Kısa dönemde ise J etkisini anlamlı bulmuşlardır. Türkiye'de uygulanan devalüasyonlar kısa vadede dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilerken, zaman geçtikçe dış açıklarda büyüme gözlemlenmiştir. Bunun sebebi olarak ihracatın ithal girdilere büyük oranda bağımlı olmasıdır. İlan edilen bir devalüasyon sonucu ithal girdi fiyatları da yükselmekte ve devalüasyonun etkisi azalmaktadır.

Gül ve Ekinci (2006) 1990-2006 dönemini incelemiş, birim kök ve Johansen koentegrasyon analizleriyle reel döviz kuru ile ithalat ve ihracat arasında eşbütünleşme ilişki bulmuşlardır. Granger nedensellik testi sonucunda ise ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

Barışık ve Demircioğlu (2006) Türkiye'nin 1980-2001 dönemini ele aldıkları çalışmada döviz kuru, ihracat ve ithalat değişkenlerinin belirleyicilerini araştırmışlardır. Döviz kurundan ihracat ve ithalatı etkilediği ancak ihracat ve ithalatın döviz kuruna etkisinin zayıf olduğunu saptamışlardır.

Yılmaz ve Kaya (2007) Türkiye'nin 1990-2004 aralığını ele alarak ihracat, ithalat ve reel döviz kuru ilişkisini araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlar ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki karşılıklı nedensellik ilişkisini ortaya koymakta ancak diğer taraftan döviz kurundaki şoklarla ticaret bilançosu arasında anlamlı bir ilişki kurulamamaktadır.

Ay ve Özşahin (2007) Türkiye'nin 1995-2007 dönemini araştırmış ve ihracat fiyat endeksinin yegane belirleyici olarak döviz kurunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre ithalat fiyat endeksi ise hem döviz kurundan hem de ihracat fiyat endeksi tarafından belirlenmektedir. Elde ettikleri sonuç ihracat ve ithalat fiyat endekslerinin döviz kuru tarafından büyük ölçüde açıklandığıdır.

Kızıltan ve Ciğerlioğlu (2008) ise Türkiye'nin 1982-2005 dönemini ele alarak döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Zaman serisi ve eşbütünleşme analizleriyle yapılan çalışma sonucu reel döviz kurunun dış ticaret dengesini iyileştirmede etkin biçimde kullanılmasının mümkün olmadığıdır.

Peker (2008) yaptığı çalışmada 1992-2006 dönemini incelemiş ve reel döviz kurundaki değişikliklerin dış ticaret dengesini hem kısa hem uzun olumsuz yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Duasa (2009) Malezya üzerine yaptığı çalışmada 1999-2006 dönemindeki reel döviz kurundaki hareketlerin ihracat ve ithalat fiyatlarını nasıl etkilediğini ele almıştır. Araştırmaları sonucunda döviz kurunda meydana gelen şokların ihracat ve ithalat fiyatlarını önemli ölçüde değiştirdiğini saptamıştır.

Vergil ve Erdoğan (2009) Türkiye'yi inceleyip Marshall-Lerner koşulunun sağlanıp sağlanamadığını araştırmışlardır. Değişkenlerin durağanlığı ADF ve PP birim kök testleri ile sınanmış, ardından ARDL koentegrasyon testi uygulanarak 1985-2005 döneminde Türkiye için Marshall-Lerner koşulunun geçerli olduğunu tespit etmişlerdir.

Jabara (2009) ABD'nin 1999-2008 yılları aralığını ele aldığı çalışmasında döviz kuru ve ithalat ilişkisini incelemiştir. Sonuçlarına göre mal ithalatı döviz kuru değişkenliklerinden etkilenmektedir.

Aktaş (2010) Türkiye üzerine ortaya koyduğu çalışmada döviz kuru ve ihracat-ithalat ilişkisini VAR analizi uygulayarak ele almıştır. 1989-2008 dönemini kapsayan çalışmasında döviz kurundaki değişikliklerin dış ticareti anlamlı olarak etkilemediği sonucuna varmıştır.

Hepaktan, Çınar ve Dündar (2011) ise 1982-2011 dönemine ait aylık verilerle çalışmışlar ve reel efektif döviz kurunun, ihracat ve ithalatla olan ilişkisini araştırmışlardır. Johansen koentegrasyon testi ve Granger nedensellik analizi uygulanmış ve ihracat ve ithalatın reel döviz kuru üzerindeki etkisinin, reel efektif döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerindeki etkisinden daha yoğun olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak varılan sonuç döviz kuru politikalarının dış ticaret dengesini sağlamada etkisiz olduğu yönündedir.

Aziz ise (2012) Bangladeş ekonomisi üzerine bir çalışmaya imza atmıştır. 1976-2009 dönemini ele almış ve durağan olmayan veri için çok değişkenli eşbütünleşme ve etki tepki fonksiyonları kullanarak döviz kurunun uzun ve kısa vadede meydana getirdiği etkileri ele almıştır. Buna göre Bangladeş'in dış ticaret bilançosu döviz kurundan hem kısa hem uzun vadede anlamlı ve pozitif etkilenmektedir. Bunun anlamı döviz kurunun yükselmesinin ihracatı arttırıcı bir etki yarattığı; döviz kurunun düşmesinin ise ithalatı arttırıcı bir etki yarattığıdır.

Karaçor ve Gerçekler (2012) Türkiye'de döviz kuru ve ithalat-ihracat ilişkisini ele almışlardır. Birim kök analizi, VAR analizi ve koentegrasyon analizinin uygulandığı araştırmada 2003-2010 dönemi araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre döviz kuru dış ticaret dengesi üzerinden anlamlı etkiye sahiptir.

Chan ve Hooy ise (2012) Çin ve Malezya arasındaki iki taraflı ticaret dengesinin, döviz kurundaki değişimlerden nasıl etkilendiğini araştırmışlardır. Gözlem yılları 1990-2008 aralığıdır. Burada elde edilen sonuçlar Çin'in ihracat miktarındaki artışının temel belirleyicisinin ulusal paraları olan Yuan'ın değer kaybı olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak uzun dönem ihracat ve ithalat modelleri ele alınarak değerlendirme yapıldığında, Yuan'ın değer kaybı Çin'in Malezya karşısındaki ticaret dengesini geliştirdiğini göstermektedir.

Sweidan (2013) ise araştırmasında Ürdün'ü ele almıştır. İncelediği dönem 1976-2009 dönemidir. Döviz kurundaki değişikliklerin ihracat ve ithalatı etkileyip etkilemediğini, etkiliyorsa ne ölçüde olduğunu araştırmıştır. Bound testi eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli kullanımıyla yapılan çalışma sonucunda döviz kurunun ihracat ve ithalatı kısa dönemde etkilediği sonucuna varmıştır.

Tapşin ve Karabulut (2013) Türkiye'nin 1980-2011 yılları aralığı için reel döviz kuru, ithalat ve ihracat ilişkisini ele almışlardır. Elde edilen bulgulara göre ithalattan ihracata ve reel kur endeksinden ithalata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Bu durumda kur politikası değişiklikleri ithalatı doğrudan etkilerken ihracatı ise dolaylı yoldan etkilemektedir. Başka bir deyişle bu çalışma sonucunda ihracat ve ithalat değişkenlerinin birbirleriyle olan bağın, uygulanacak döviz kuru politikasını işe yaramaz hale getirdiği ortaya çıkmaktadır.

4.2. Veri

İşbu çalışmada döviz (dolar) kurundaki değişmelerin Türkiye'nin ihracat ve ithalat bileşenleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. İktisat ders kitaplarında gösterildiği üzere ulusal parada meydana gelebilecek bir değer kaybı veya yabancı paranın değerlenmesi ihracatı arttırken ithalatı azaltır. Değişken olarak ARAM, SERM, TUKM ithalatın bileşenlerini göstermek için; ARAX, SERX, TUKX ihracatın bileşenlerini göstermek için; USDA dolar kuru alışı göstermek için kullanılmıştır. ARAM ara malı ithalatını, SERM sermaye malı ithalatını ve TUKM ise tüketim malı ithalatını ifade etmektedir. İhracat bileşenlerinde ise ARAX ara malı ihracatını, SERX sermaye malı ihracatını ve TUKX ise tüketim malı ihracatını temsil etmektedir. İhracatın ve ithalatın bileşenleri BEC sınıflaması ürün grubuna göre seçilmiştir. BEC sınıflamasına sermaye malları, ara malları ve tüketim malları girmektedir. Dolar kuru olarak ise TL dönüştürülmesi yapılmış, dolar alış değişkeni kullanılmıştır. Zaman serileri 1990-2016 dönemi aralığını kapsamaktadır. Serilerin frekansı çeyrekliktir. İhracatın ve ithalatın bileşenleri TÜİK'ten, dolar kuru ise EVDS'den alınmıştır.

4.3. Metodoloji

İlk olarak değişkenler arasındaki esneklik ilişkisini bulabilmek için değişkenlerin logaritması alınmıştır.

İkinci aşamada, uygulanacak optimal ekonometrik modeli belirleyebilmek için öncelikle değişkenlerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Birim kök sınaması uygulanması aynı zamanda sahte regresyon modelinden kaçınma imkanı da

vermektedir. Durağanlık sınaması için Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. Sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10: ADF Birim Kök Testi

		ADF		
	Seviye	**Seviye Prob.**	**Birinci Fark**	**Birinci Fark Prob.**
LNARAM	-2.151258	0.5113	**-9.710252***	0.0000
LNSERM	-2.807683	0.1981	**-3.418131***	0.0126
LNTUKM	-2.362696	0.3967	**-6.193176***	0.0000
LNARAX	-2.228393	0.4688	**-13.36369***	0.0000
LNSERX	-2.152031	0.2252	**-5.373933***	0.0001
LNTUKX	-2.226204	0.4699	**-4.000354***	0.0116
LNUSDA	-1.904012	0.6456	**-8.713120***	0.0000

* %5 göre anlamlıdır.

ADF birim kök testi uygulaması sonucu serilerin birinci dereceden durağan oldukları ortaya çıkmıştır. Zaman serileri birinci dereceden eşbütünleşiktir. Zaman serileri düzey seviyelerinde durağan olmamalarına rağmen seriler arasında uzun vadeli bir ilişki mevcut olabilir. Bundan ötürü Johansen yaklaşımı uygulanmıştır. Dolar kurundaki değişimlerin ithalat ve ihracat üzerindeki etkileri iki ayrı modelde incelenmiştir.

4.4. Modelin Kurulması ve Testler

4.4.1. Birinci Model

Modelin kurulmasında ilk adım uygun gecikme uzunluğunun saptanmasıdır. VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu seçildikten sonra, VECM modeli için bulunan gecikme uzunluğunun bir eksiği yazılmalıdır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi uygun gecikme uzunluğu LR, FPE, AIC ve HQ kriterlerince 6 olmalıdır. Bu noktadan hareketle VAR(6) ve VECM(5) modelleri kurulmalıdır. Son olarak belirtmek gerekirse SC kriteri 2 gecikme uzunluğunu tavsiye etmiştir.

Tablo 11: Uygun Gecikme Uzunluğunun Seçilmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-184.0129	NA	0.000469	3.686528	3.789468	3.728212
1	341.4328	999.3772	2.15e-08	-6.302604	-5.787903	-6.094184
2	379.1272	68.73680	1.41e-08	-6.727984	-5.801523*	-6.352828
3	397.6965	32.40538	1.34e-08	-6.778364	-5.440142	-6.236472
4	425.2720	45.95909	1.08e-08	-7.005333	-5.255351	-6.296706
5	447.3492	35.06379	9.69e-09	-7.124494	-4.962752	-6.249131
6	477.7290	**45.86758***	**7.43e-09***	**-7.406451***	-4.832949	**-6.364352***

Tablo 12: Kısıtlanmamış Eşbütünleştirici İz Aşama Testi

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.295375	72.54979	63.87610	0.0078
At most 1	0.173507	36.84068	42.91525	0.1773
At most 2	0.101961	17.40316	25.87211	0.3854
At most 3	0.061129	6.433876	12.51798	0.4073

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Tablo 13: Kısıtlanmamış Eşbütünleştici Maks Aşama Testi

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.295375	35.70911	32.11832	0.0174
At most 1	0.173507	19.43752	25.82321	0.2769
At most 2	0.101961	10.96928	19.38704	0.5165
At most 3	0.061129	6.433876	12.51798	0.4073

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Sıradaki etapta ise model için uygun aşamanın tespit edilmesi bulunmaktadır. Model 4 uygun model olarak belirlenmiştir. Uygun aşamanın bulunması için Johansen İz ve Maks İstatistikleri ele alınmıştır. İz İstatistiğine ve Maks İstatistiğine göre uygun aşama 1. aşamadır. Bunun anlamı değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleştirici bir tane ilişki mevcuttur.

Sırada zayıf dışsallık sınaması vardır. Bu teste göre, sıfır hipotezi reddedilmezse, ilgili değişkenin zayıf dışsal olduğu sonucuna ulaşılır. Eğer değişkenlerden bir ya da birkaçı böyle çıkarsa endojen kabul edildikleri için modelden dışlanabilir (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 589-590).

Tablo 14: Zayıf Dışsallık Sınaması

Değişkenler	Sıfır Hipotezi	LR (derece=1)	Prob.
LNARAM	**$H_0 : a_{11} = 0$**	0.165874	0.683805
LNSERM	**$H_0 : a_{21} = 0$**	**13.05234***	0.000303
LNTUKM	**$H_0 : a_{31} = 0$**	0.173264	0.677227
LNUSDA	**$H_0 : a_{41} = 0$**	2.292364	0.130012

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Rank daha önce 1 olarak belirlendiği için, 1 kabul edilmiştir. Burada LNARAM, LNSERM, LNTUKM VE LNUSDA değişkenlerinin zayıf dışsal olmaları için ilk denklemde LNARAM değişkeninin, ikinci denklemde LNSERM değişkeninin, üçüncü denklemde LNTUKM değişkeninin ve dördüncü denklemde LNUSDA değişkeninin kendi gecikmeli değerinin bir fonksiyonu olarak bulunması gerekir. Tabloya göz atıldığında sıfır hipotezinin LNSERM değişkeninde reddedildiği görülmektedir. Söz konusu değişken zayıf egzojen olarak tespit edildiğinden içsel değişken olarak kabul edilir. Bundan ötürü LNSERM değişkeni modelin bağımlı değişkeni olacaktır.

Tablo 15: Normalleştirilmiş Eşbütünleşim Katsayılar

	ARAM	SERM	TUKM	USDA
SERM MODELİ				
Katsayılar	0.5974	1.0000	**-0.8286***	**0.3238***
Standart Hata	(0.40063)		(0.30865)	(0.06199)

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Yukarıdaki sonuçlara göre ortaya çıkan denklemler şöyledir:

LNSERM = 0.8286LNTUKM – 0.3238LNUSDA

Bulgulara ticaret dengesi açısından bakmak gerekirse dolar kurundaki değişimlerin ithalat malları üzerindeki etkilerine bakılmalıdır. Dolar kurundaki % 1 oranındaki bir artış, ithal edilen sermaye mallarını % 0.32 oranında azaltmaktadır. Sermaye malları ithalatının dolar kurundan beklenildiği gibi negatif şekilde etkilendiği tespit edilmiştir. Dolar kurunun değerlenmesi veya bir diğer deyişle yerli paranın değer kaybı sermaye mallarının ithalatını azaltmaktadır.

Ayrıca tüketim malları ithalarındaki %1'lik bir artış sermaye malları ithalatını %0.82 arttırmaktadır.

Tablo 16: Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

	ARAM	SERM	TUKM	USDA
Katsayılar	0.0195	-0.2068*	-0.0274	-0.0662
Standart Hata	(0.04694)	(0.05611)	(0.06440)	(0.04115)

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Vektör hata düzeltme modeli, uzun dönem denge ilişkisinde meydana gelebilecek kısa vadeli dengesizliklerin hangi sürede normale döneceğini ortaya koymaktadır. Söz konusu katsayılar durağan olmayan zaman serilerinden doğan dengesizliklerin sonraki döneme kadar uzun dönem dengesine yaklaşma süratini ortaya koymaktadır. Kısa dönemde SERM değişkeninde ortaya çıkacak dengesizliklerin %20'si bir sonraki dönemde ortadan kalkmaktadır.

Tablo 17: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Dependent variable: D(LNSERM)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNARAM)	14.31760	5	**0.0137**
D(LNTUKM)	17.98090	5	**0.0030**
D(LNUSDA)	13.62926	5	**0.0181**
All	59.67225	15	0.0000

Dependent variable: D(LNARAM)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNSERM)	7.017276	5	0.2194
D(LNTUKM)	4.664256	5	0.4582
D(LNUSDA)	3.648579	5	0.6010
All	19.51568	15	0.1913

Dependent variable: D(LNTUKM)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNSERM)	25.60717	5	**0.0001**
D(LNARAM)	6.273994	5	0.2805
D(LNUSDA)	1.075655	5	0.9562
All	35.90680	15	0.0018

Dependent variable: D(LNUSDA)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNSERM)	1.877947	5	0.8658
D(LNARAM)	1.351113	5	0.9296
D(LNTUKM)	4.324511	5	0.5037
All	19.93011	15	0.1746

Kısa dönem nedensellik ilişkileri yukarıdaki tabloda Granger-Nedensellik testine göre verilmiştir. Kısa dönem nedensellik ilişkilerine dolar kuru açısından bakılacak olursa sonuçlar şöyledir:

USDA → SERM

NONE → USDA

Kısa dönemde ithal edilen hiçbir mal türü dolar kuru üzerinde etkili olmamaktadır. Dolar kuru ise kısa dönemde ithal edilen sermaye malları üzerinde etkili olmaktadır.

4.4.2. İkinci Model

Tablo 18: Uygun Gecikme Uzunluğunun Seçilmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-161.9145	NA	0.000304	3.253226	3.356166	3.294910
1	360.0633	992.7813	1.49e-08	-6.667907	-6.153207*	-6.459488
2	391.1718	56.72726	1.11e-08	-6.964152	-6.037691	-6.588997
3	424.2695	57.75876	7.99e-09	-7.299402	-5.961180	-6.757510
4	465.4839	68.69068	4.91e-09	-7.793802	-6.043820	-7.085175
5	495.5180	**47.70116***	**3.77e-09***	-8.068980	-5.907237	**-7.193616***
6	511.5666	24.23027	3.83e-09	-8.069933*	-5.496430	-7.027834

Modelin kurulmasında ilk adım uygun gecikme uzunluğunun saptanmasıdır. VAR modeli için uygun gecikme uzunluğu seçildikten sonra, VECM modeli için bulunan gecikme uzunluğunun bir eksiği yazılmalıdır. Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere uygun gecikme uzunluğu LR, FPE ve HQ kriterlerine göre 5 olmalıdır. Bu noktadan hareketle VAR(5) ve VECM(4) modelleri kurulmalıdır. Belirtmek gerekir ki SC kriteri 1 ve AIC kriteri gecikme uzunluğu olarak 6'yı tavsiye etmiştir.

Tablo 19: Kısıtlanmamış Eşbütünleştirici İz Aşama Testi

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.415408	88.48105	54.07904	0.0000
At most 1	0.157326	33.18646	35.19275	0.0810
At most 2	0.102106	15.55542	20.26184	0.1962
At most 3	0.042395	4.461959	9.164546	0.3477

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Tablo 20: Kısıtlanmamış Eşbütünleştici Maks Aşama Testi

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.415408	55.29459	28.58808	0.0000
At most 1	0.157326	17.63103	22.29962	0.1978
At most 2	0.102106	11.09346	15.89210	0.2450
At most 3	0.042395	4.461959	9.164546	0.3477

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Sıradaki etapta ise model için uygun aşamanın tespit edilmesi gerekmektedir. Model 2 uygun model olarak belirlenmiştir Uygun aşamanın bulunması için Johansen İz ve Maks İstatistikleri incelenmiştir. İz İstatistiğine ve de Maks İstatistiğine göre uygun aşama 1. aşamadır. Bunun anlamı değişkenler arasında uzun

dönemde eşbütünleştirici bir tane ilişkinin mevcut olduğudur (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 586-589).

Tablo 21: Zayıf Dışsallık Sınaması

Değişkenler	Sıfır Hipotezi	LR (derece=1)	Prob.
LNARAX	**$H_0 : a_{11} = 0$**	1.314939	0.251502
LNSERX	**$H_0 : a_{21} = 0$**	**15.07886***	0.000103
LNTUKX	**$H_0 : a_{31} = 0$**	0.143232	0.705089
LNUSDA	**$H_0 : a_{41} = 0$**	**17.37290***	0.000031

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Zayıf dışsallık sınaması uygulanmıştır. Rank daha önce bulunduğu gibi 1 olarak kabul edilmiştir. Burada LNARAX, LNSERX, LNTUKX VE LNUSDA değişkenlerinin zayıf egzojen olmaları için birinci denklemde LNARAX değişkeninin, ikinci denklemde ise LNSERX değişkeninin, üçüncü denklemde LNTUKX değişkeninin ve dördüncü denklemde LNUSDA değişkeninin kendi gecikmeli değerinin bir fonksiyonu olması gerekmektedir. Üstteki tablo ele alındığında sıfır hipotezlerinin LNSERX ve LNUSDA değişkenlerinde reddedildiği görülmektedir. Bu değişkenler zayıf egzojen bulunduklarından ötürü içsel değişkenler olarak kabul edilirler. Söz konusu değişkenler bağımlı değişkenler olmalıdır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 589-590).

Tablo 22: Normalleştirilmiş Eşbütünleşim Katsayılar

	ARAX	SERX	TUKX	USDA
SERX MODELİ				
Katsayılar	-0.4623	1.0000	-0.4638	**-0.1455***
Standart Hata	(0.25953)		(0.37929)	(0.03267)
USDA MODELİ				
Katsayılar	**3.1774***	**-6.8720***	3.1875	1.0000
Standart Hata	(1.37560)	(0.88413)	(2.52764)	

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

Yukarıdaki sonuçlara göre ortaya çıkan denklemler şöyledir:

LNSERX = C +0.1455LNUSDA

LNUSDA = 6.8720LNSERX – 3.1774LNARAX

Bulguları yeniden ticaret dengesi açısından ele almak gerekirse ilk olarak dolar kurundaki değişimlerin ihracat malları üzerindeki etkilerini incelenmelidir. Dolar kurunda gerçekleşen % 1 oranında bir artış, ihraç edilen sermaye mallarını % 0.1455 arttırmaktadır. Sermaye malları ihracatının dolar kurundaki yükselişten beklendiği gibi pozitif etkilendiği tespit edilmiştir. Dolar kurunun değerlenmesi veya yerli paranın değer kaybı sermaye mallarının ihracatını arttırmaktadır. Ayrıca dolar kuru uzun dönemde sermaye ve ara mallarının ihracatından da etkilenmektedir. Kısa dönem ilişkilerini incelemek için Granger-Nedensellik Testi uygulanması gerekmektedir.

Tablo 23: Vektör Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

	ARAX	SERX	TUKX	USDA
Katsayılar	-0.0081	**-0.2927***	-0.0021	**-0.2018***
Standart Hata	(0.00688)	(0.07550)	(0.00590)	(0.04715)

* %5 düzeyine göre anlamlıdır.

İlk modelde de bahsedildiği gibi vektör hata düzeltme modeli, uzun vadeli denge ilişkisinde meydana gelebilecek kısa vadeli dengesizliklerin düzelmesinin ne kadar süreceğini göstermektedir. Söz konusu katsayılar durağan olmayan zaman serilerinden kaynaklanan dengesizliklerin bir sonraki döneme kadar uzun dönemli dengeye yaklaşma süratini ortaya koymaktadır. Kısa dönemde SERX değişkeninde ortaya çıkacak dengesizliğin %29'u bir sonraki dönemde ortadan kalkmaktadır. Kısa dönemde USDA değişkeninde ortaya çıkacak dengesizliğin %20'si bir sonraki dönemde gitmektedir.

Tablo 24: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Dependent variable: D(LNUSDA)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNARAX)	5.470808	4	0.2423
D(LNSERX)	8.436866	4	0.0768
D(LNTUKX)	9.090138	4	0.0589
All	21.18866	12	0.0477

Dependent variable: D(LNARAX)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNUSDA)	8.258430	4	0.0826
D(LNSERX)	8.529527	4	0.0740
D(LNTUKX)	8.512529	4	0.0745
All	33.26525	12	0.0009

Dependent variable: D(LNSERX)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNUSDA)	21.33874	4	**0.0003**
D(LNARAX)	2.271789	4	0.6859
D(LNTUKX)	5.188200	4	0.2685
All	41.22407	12	0.0000

Dependent variable: D(LNTUKX)

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
D(LNUSDA)	4.957446	4	0.2917
D(LNARAX)	3.417743	4	0.4905
D(LNSERX)	5.357957	4	0.2525
All	15.62745	12	0.2089

Kısa dönem nedensellik ilişkileri yukarıdaki tabloda Granger-Nedensellik testine göre verilmiştir. Kısa dönem nedensellik ilişkileri dolar kuru açısından incelenecek olursa sonuçlar şöyledir:

USDA → SERX

NONE → USDA

Kısa dönemde ihraç edilen hiçbir mal cinsi dolar kuru üzerinde etkili olmamaktadır. Dolar kuru ise kısa dönemde ihraç edilen sermaye malları üzerinde etkili olmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme süreci ile birlikte küçülen dünyanın yanısıra yakınlaşan ve birbirlerine olan bağımlılıkları artan ekonomiler için rekabet daha da kızışmış bir hale gelmiştir. Bu süreçte bir devletin ekonomik alanda üstünlük elde etmesi rekabet gücünün arttırılması ile mümkün olmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınlamış olduğu Global Rekabet Endeksi'ne göre Türkiye 138 ülke içinde 55. sıradadır. Türkiye'nin küresel rekabet gücüne yakından bakıldığında ise Türkiye'nin verimlilik temelli ekonomilerden (2. Grup) inovasyon temelli ekonomilere (3. Grup) geçme aşamasında olduğunu görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, komşu ülkelerin istikrarsız jeopolitik durumlarından etkilenmesine rağmen dayanıklı bir ekonomi olarak nitelendirilmektedir. 138 ülke alınarak yapılan araştırmada Türkiye'nin inovasyon alanında sıralaması 71'dir. Bu alanda önemli reformlara ve yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası patent başvuruları (milyon kişi başına başvuru sayısı) inovasyon temelli ekonomilerde ortalama 119,3 olarak gerçekleşmişken Türkiye'de 9,2 olarak gerçekleşmiştir. Bilimsel araştırma kurumlarının nitelikleri de ıslah edilmesi gereken ana başlıklardan biridir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişikliklerin ve bozulmaların üstesinden gelebilmek için ülkeler belli başlı yapısal değişikliklere ihtiyaç duymaktadır. Yapısal reformlar bilindiği üzere bir sistemin daha etkin ve verimli faaliyet göstermesi ve meydana gelebilecek şokların üstesinden daha rahat gelinebilmesi için mevcut sistemin yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir.

Rekabet gücü kavramı ve onun başlı belirleyicilerinden biri olan döviz kurunun öneminin farkında olan hükümetler geçmişten günümüze türlü uygulamalarla döviz kurlarını kontrol altında tutma ve belirleme uğraşı içinde olmuştur. Uluslararası ödemelerde kullanılan ödeme araçlarının tümü anlamına gelen döviz kavramı, ekonomilerin dış ticaret bilançolarını ve dolayısıyla rekabet güçlerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Devletler döviz kurlarını, iki aşırı ucu temsil eden sabit ve esnek döviz kuru rejimleri arasında kalan ve her ikisinden de belirli özellikleri taşıyan karma politika

uygulamalarıyla yönetmeye çalışmışlardır. Ekonomiler söz konusu politika seçimlerini yapısal durumlarına göre seçmektedir.

Bunların yanısıra döviz kurlarının oluşumu ve hareketlerini açıklamaya yönelik teoriler de iktisat literatüründe yer etmiştir. Söz konusu teorilerin başlıcaları dış ticaret yaklaşımı, satınalma gücü paritesi yaklaşımı, parasalcı döviz kuru yaklaşımı ve portföy dengesi yaklaşımıdır. Bu teorilerin ilk ikisi geleneksel olarak kabul edilirken son ikisi ise yeni olarak kabul edilir. Çalışmada söz konusu yaklaşımlar açıklanmış ve hangi noktalarının günümüzdeki işleyişi açıklamada yetersiz kaldıkları ortaya koyulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan 1980 yılına kadar döviz kurunu ayarlayan ve kontrol eden politikalar benimsemiştir. Bu dönemde uygulanan sabit döviz kuru politikası dünya ekonomileri tarafından sıkça tercih edilen bir politika idi. Türkiye döviz kuru politikalarında dünya konjonktürüyle paralel şekilde hareket etmiştir denilirse yanlış söylenmiş olmayacaktır. 1980 öncesi dönem aynı zamanda devletçi sanayileşme politikası olan ithal ikameci politikaların sıklıkla uygulandığı bir dönemdir. Ancak söz konusu ithal ikameci uygulamalar ülke ekonomisini hedeflenen duruma getirmekte yetersiz kalmıştır. Sabit döviz kuru rejimiyle ilgili bir parantez açmak gerekirse sabit döviz kuru rejimi önemli miktarda döviz rezervi gerektirmektedir. Döviz rezervinin yeterli miktarda olmadığı durumlarda spekülatif ataklar sabit döviz kuru sistemini benimsemiş ekonomileri zor durumlara sokmaktadır.

Bunların sonucu olarak 1980 yılında yine dünya konjonktürüyle paralel biçimde küreselleşme adımları atılmıştır. 24 Ocak 1980 Kararları ile sabit döviz kurundan esnek döviz kuruna geçiş süreci başlamıştır. Günümüzde TL serbest dalgalanmaya bırakılmış haldedir. Şunu da belirtmek gerekir ki esnek döviz kuru sistemi dış dengeyi sağlamak konusunda hiçbir dönemde başarılı olamamıştır.

İşbu çalışma rekabet gücünün temel belirleyicilerinden biri olan döviz kurundaki (USD) hareketlerin, belirli mal türlerinin ithalatını ve ihracatını nasıl etkilediği yani rekabet gücünü nasıl etkilediği üzerinedir. Türkiye ekonomisinin sermaye, ara ve tüketim mallarının ithalat ve ihracatının döviz kuru hareketleriyle

olan ilişkisi detaylı bir şekilde incelenmiştir. En başta serilerin durağanlığı ADF birim kök testiyle sınanmıştır. Model ikiye bölünmüş; ilkinde ithalata konu olan mallar ve döviz kuru ilişkisi, ikincisinde ise ihracata konu olan mallar ve döviz kuru ilişkisi ortaya konmuştur. Optimal yöntemler olarak Johansen eşbütünleşme (koentegrasyon) ve Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Burada elde edilen sonuç döviz kuru hareketlerinin ulusal rekabet gücünü anlamlı bir şekilde etkileyip etkilemediğini göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar ithalat açısından incelenecek olursa, dolar kurundaki bir artış ithal edilen sermaye malı miktarını azaltmaktadır. Sermaye mallarının ithalatı beklenildiği şekilde döviz kurunda gerçekleşen artıştan veya ulusal paranın değer kaybından olumsuz yönde etkilenmiştir.

Diğer yandan tüketim mallarının ithalatındaki % 1'lik bir artış sermaye mallarının ithalatını % 0.82 oranında arttırmaktadır.

Sonuçlar ihracat açısından ele alındığında ise dolar kurundaki %1 oranındaki bir artışın sermaye malları ihracatını % 0.14 oranında arttırdığı gözlemlenmektedir. İhracat veya sermaye malları ihracatı ulusal paranın değer kaybından veya doların değerlenmesinden olumlu yönde etkilenmektedir.

Bunun yanısıra dolar kuru uzun dönemde, sermaye ve ara mallarının ihracatından da etkilenmektedir.

Granger nedensellik testi yani kısa dönem nedensellik ilişkilerine gelindiğinde ise dolar kurunun kısa dönemde ithal edilen sermaye mallarını etkilediği görülmektedir. Ancak kısa dönemde söz konusu mal türlerinin hiçbiri dolar kuru üzerinde etkili değildir.

Elde edilen bulgulardan bir diğeri de kısa dönemde sermaye malları ihracat değerinde meydana gelebilecek bir dengesizliğin %29'unun bir sonraki dönemde ortadan kalkmasıdır. Bununla beraber kısa dönemde döviz kurunda meydana gelebilecek bir dengesizliğin de %20 kadarı bir sonraki dönem ortadan kalkmaktadır.

Nedensellik ilişkisine ihracat açısından bakıldığında ise dolar kurunun kısa dönemde, ihraç edilen sermaye mallarını etkilediği görülmektedir. Ancak kısa dönemde, ihraç edilen hiçbir mal cinsi dolar kuru üzerinde etkiye sahip değildir.

Bu çalışma ile döviz kurunun dış ticaret bilançosu dolayısıyla rekabet gücü üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu etki sınırlı bir ölçüde kalmaktadır. Bu sınırın önemli bir kısmını yöneticilerin kararları ve uygulamaları ve üreticilerin faaliyetleri çizmektedir.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Ö.: 1990 ‘’Döviz Kuru ve İhracat Üzerine Etkisi’’, **TOBB**, Ankara.

Adıgüzel, M.: 2011 ‘’Uluslararası Rekabet Gücü: Belirleyici Faktörler ve Ölçülmesi, Türkiye Bağlamında Bir Değerlendirme’’, **Nobel Akademik Yayıncılık**.

Adıgüzel, M.: 2011 ‘’Küresel Rekabet Gücü ve Türkiye İçin Sistematik ve Eklektik Bir Yaklaşım’’, **Nobel Yayıncılık**, Ankara, Nisan.

Ahiakpor, J. C.W.: 2003 ‘’Classical Macroeconomics: Some Modern Variations and Distortions’’, **Psychology Press**.

Akbostancı, E. 2004 ‘’Dynamics of The Trade Balance: The Turkish J Curve’’, **Emerging Markets Finance and Trade**.

Aktan, C. C. & Vural, İ. Y.: 2004 ‘’Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri’’, **TİSK Yayınları**, Ankara.

Aktan, C. C. & Vural, İ. Y.: 2004 ‘’Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet’’, **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**, Ankara.

Aktaş, C.: 2012 ‘’Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin VAR Tekniğiyle Analizi’’**, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 6(11).**

Alkin, E.: 1990 ‘’Uluslararası Ekonomik İlişkiler’’, **Filiz Kitabevi**, İstanbul.

Alper, A. M.: 2010 ‘’Sürdürülebilir Reel Döviz Kuru Türkiye Örneği’’, **Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.**

Altay, A. & Pazarlıoğlu, M. V.: 2007 ‘’Uluslararası Rekabet Gücünde Beşeri Sermaye: Ekonometrik Yaklaşım’’, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 12, 9 Haziran 2007.

Appleyard, D. R. ve Field, A. J.: 2014 ‘’International Economics’’, **McGraw-Hill Irwin**, 8. Baskı.

Arat, K.: 2003 “Türkiye’de Optimum Döviz Kuru Rejimi Seçimi ve Döviz Kurlarından Fiyatlara Geçiş Etkisinin İncelenmesi”, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Uzman Yeterlilik Tezi**, Ankara.

Arslan, M. H.: 2008 ‘’Makro İktisat Politikası’’, **Alfa Aktüel**.

Aşıkoğlu, Y. ve Uçtum, M.: 1992 “A Critical Evaluation on Exchange Rate Policy in Turkey**” ,** **World Development**, 20(10).

Ata, H. A. ve Arslan, İ.: 2003 ‘’Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2000)’’, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 5(2).

Atik, H.: 2005 ‘’Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü’’, **Detay Yayıncılık**, Ankara.

Ay, A. ve Özşahin, Ş.: 2007 ‘’J Eğrisi Hipotezinin Testi: Türkiye Ekonomisinde Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi’’, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 26(1).

Aydın, M. F. & Çıplak, U. & Yücel, M.E.: 2004 "Export Supply and Import Demand Models for the Turkish Economy", **Central Bank of Republic of the Republic of Turkey Research Department Working Paper**, 4(09).

Aziz, N.: 2012 ''Does a Real Devaluation Improve The Balance of Trade? Empirics From Bangladesh Economy'', **The Journal of Developing Areas**, 46(2).

Backus, D.K. & Kehoe P.J. & Kydland F.E.: 1994 ''Dynamics of the Trade Balance and the Terms of Trade: The J-Curve?'', **American Economic Review**, 84(1).

Barışık, S. ve Demircioğlu, E.: 2006 ''Türkiye'de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)'', **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(3).

Best, M. H.: 2001 ''The New Competitive Advantage the Renewal of American Industry'', **Oxford University Press**, New York.

Carbaugh, R. J.: 1995 ''İnternational Economics'', 5th edition, **South-Western College Pub.**

Carbaugh, R. J.: 2005 ''International Economics'', 10th Edition, **Thomson South-Western**, USA.

Case, K. E. & Fair, R. C. & Oster, S. M.: 2012 ''Ekonominin İlkeleri''**, Palme Yayıncılık**, 9. Baskı, Ankara.

Chan, H. T. & Hooy, C.W.: 2012 ''Role of Exchange Rate on China-Malaysia Long Run Trading: Complementary or Conflicting?'', **Malaysian Journal of Economic Studies**, 49 (2).

Charalamgos, G. T. & Ramirez, G.: 2007 ''Competitiveness in the CFA Franc Zone'', **IMF Working Papers 07/212**, International Monetary Fund.

Copeland, L.: 2005 ''Exchange Rates and İnternational Finance''**,** 4. Baskı, **Pearson Education Limited**, Great Britain.

Çağlayan, E. & Şak, N.: 2009 "OECD Ülkelerinde Satınalma Gücü Paritesi: Panel Eşbütünleme Yaklaşımı", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 26(1), İstanbul.

Çapoğlu, G.: 1993 ''Sanayi Stratejileri ve Rekabet Gücünü Etkileyen Faktörler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme'', **TMMOB Sanayi Kongresi 1993**, arsiv.mmo.org.tr/pdf/10101.pdf

Çufadar, Ü.: 2010 "Türkiye'deki Döviz Piyasasının Katılımcıları Ve Katılımcıların Piyasadan Beklentileri'', **Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finansman Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara.

Dadkhah, K.: 2009 ''The Evolution of Macroeconomic Theory and Policy'', **Springer Science & Business Media.**

Dinçer, N. D.: 2005 "Döviz Kuru Dalgalanmalarının Asimetrik Etkiler: Türkiye Örneği", **DPT Uzmanlık Tezi,** Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara. http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3066/dovizkur.pdf

Dixit, A.: 1989 ''Hysteresis, Import Penetration, and Exchange Rate Pass-Through'', **The Quarterly Journal of Economics**, 104(2).

Dornbusch, R. & Fischer, S. & Startz, R.: 2007 ''Macroeconomics''**,** 9. Baskı, **McGraw-Hill/ Irvin**, USA.

Duasa, J.: 2009 ''Exchange Rate Shock on Malaysian Prices of Imports and Exports: An Empirical Analysis'', **Journal of Economic Cooperation and Development**, 30(3).

Dunn Junior, R.M. & Mutti, J. M.: 2005 ''İnternational Economics'', 5. Baskı, **Routledge**, London ve New York.

Dunning, J.: 1993 '' The Globalization of Business'', **Routledge**, London.

Düğer, İ. H. & Dulupçu, M. A.: 2007 ''İktisada Giriş'', Geliştirilmiş 3. Baskı, **Türkmen Kitabevi**, İstanbul.

Dünya Bankası Data, http://www.worldbank.org/.

Edwards, S. & Savastano, M.A.: 1999 ''Exchange Rates In Emerging Economies: What Do We Know? What Do We Need to Know?'', **National Bureau of Economic Research Working Paper Series**, 7228.

Eğilmez, M.: 2013 ‘’İmkansız Üçleme ya da Üçlü Açmaz’’, (Çevrimiçi), www.mahfieğilmez.com/2013/03/imkansz-ucleme-ya-da-uclu-acmaz.html, 5 Mart 2013.

Eren, E.: 1992 ‘’Makro İktisat: Kavramlar, Tarihsel Yaklaşım, İstikrar Politikaları ve Açık Ekonomi’’, **Ezgi Kitabevi Yayınları**, Bursa.

Eşiyok, B. A.: 2001 “Dünya Rekabet Gücü İçerisinde Türkiye’nin Yeri”, **Türkiye Kalkınma Bankası, Araştırma Müdürlüğü, İktisadı Araştırmalar**, http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2001-GA/GA-01-04-07_Dunya_Rekabet_Gucu_ve_Turkiye.pdf , (5.1.2017).

Fagerberg, J.: 1995 ‘’User-Production Interaction, Learning and Comperative Advantage’’, **Cambridge Journal of Economics**, Vol.19.

Farmer, R. E. A.: 1998 ‘’Macroeconomics’’, **Department of Economics UCLA**, Los Angeles.

Fleming, M.: 1962 "Domestic Financial Policies under Fixed and under Floating Exchange Rate’’, **IMF Staff Papers**, 9(3).

Fouda, R.: 2012 ‘’Protectionism and Free Trade: A Country’s Glory or Doom?’’, **İnternational Journal of Trade, Economics and Finance**, Volume 3(5).

Fountas, S. & Bredin, D.: 1998 “Exchange Rate Volatility and Exports: The Case of Ireland’’**, Applied Economics Letters**, 5(5).

Frank, R.H. & Bernanke, B.S.: 2004 ‘’Principles of Macroeconomics’’, 2. Baskı. **McGraw-Hill/Irwin**, Boston.

Froyen, R. T.: 2004 ‘’Macroeconomics: Theories and Policies’’, 8. Baskı, **Pearson Prentice Hall**, New Jersey.

Gardiner, B.: 2003 ‘’Regional Competitiveness Indicators For Europe –Audit, Database Construction and Analysis’’, **Regional Studies Association International Conference Pisa**, 12-15 April, 2003.

Göker, A.: 1993 ‘’Türkiye Sanayinde Rekabet Gücü ya da Teknoloji Faktörü’’, TMMOB 1993 Sanayi Kongresi, **Bildiriler Kitabı**, Ankara, arsiv.mmo.org.tr/pdf/10110.p

Gökmenoğlu, S.M. & Akal,M. & Altunışık, R.: 2012 ‘’Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler’’, **Rekabet Dergisi**, 13(4), Ekim 2012.

Gül, E. & Ekinci, A.: 2006 “Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990–2006”, **Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı: 16, Kütahya.

Güleş, H. K. & Bülbül, H.: 2004 ‘’Yenilikçilik, İşletmeler İçin Stratejik Rekabet Aracı’’, **Nobel Yayın Dağıtım**, Ankara.

Bayram, G.: 2004 ‘’Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Yabancı Direkt Sermaye Politikaları’’, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, 17(200), Kasım.

Gürbüz, H. & Çekerol, K.: 2002 ''Reel Döviz Kuru İle Dış Ticaret Haddi ve Bileşenleri Arasındaki Uzun Dönemli İlişki'', **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 4(2).

Hasan, M. A. & Khan, A. H.: 1994 "Impact of Devaluation on Pakistan's External Trade: An Econometric Approach"**, The Pakistan Development Review,** 33(4).

Kabir H. M. & Tufte, D. R.: 1998 "Exchange Rate Volatility and Aggregate Export Growth in Bangladesh", **Applied Economics**, 30(2).

Hepaktan, C. & Çınar, S. & Dündar, Ö.: 2011 ''Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi'', **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)**, 3(5). http://dergipark.gov.tr/kilisiibfakademik/issue/19253/204523

Heffernan, S.& Sinclair, P.: 1990 ''Modern İnternational Economics'', **Basil Blackwell**.

Hossain, A. A., & Chowdhury, A.: 1998 ''Open-Economy Macroeconomics For Developing Countries'', **Edward Elgar**.

İyibozkurt, E.: 2001 ''Uluslararası İktisat'', Genişletilmiş 4. Baskı, **Ezgi Kitabevi**, Bursa.

İyibozkurt, E. 1995 ''Uluslararası İktisat'', 3.Baskı, **Ezgi Kitabevi**, Bursa.

İzmen, Ü.: 2005 ''Geçmişte ve Günümüzde Büyüme Stratejisi Uygulamaları İçinde Türkiye'nin Büyüme Perspektifleri: Makroekonomik Çerçeve/ Dinamikler/ Strateji'', **TÜSİAD**, İstanbul.

Jabara, C. L. 2009 ''How Do Exchange Rates Affect Import Prices? Recent Economic Literature and Data Analysis'', **In United States International Trade Commission, Office of Industries**, Publication ID-21, Revised.

Kansu, A.: 2006 ''Döviz Kuru Sistemleri, Döviz Krizleri: Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri''. **Güncel Yayıncılık**, İstanbul.

Karaçor, Z. & Gerçeker, M.: 2012 ''Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği (2003-2010)'', **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı. 23.

Karagöz, M. & Doğan, Ç.: 2005 "Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği", **Fırat Üniversitesi SBE Dergisi**, 15(2), Elazığ.

Karluk, R.: 1998 ''Uluslararası Ekonomi'', 5. Baskı, **Beta Basım Yayıncılık**, İstanbul.

Kenen, P. & Rodrik, D.: 1986 "Measuring and Analyzing the Effect of ShortTerm Volatility on Real Exchange Rate", **The Review of Economics and Statistics**.

Kızıltan, A. & Ciğerlioğlu O.: 2008 ''Türkiye'de Reel Döviz Kuru Değişmelerinin İhracat ve İthalata Etkisi'', **EKEV Akademi Dergisi**, 36.

Kibritçioğlu, A.: 1996 ''Uluslararası (Makro) İktisat: Okumalar''. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, Ankara.

Kotler, P.S.: 2000 ''S. Fatusripitap ve S. Maesincee'': Ulusların Pazarlanması, **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, İstanbul.

Krugman, P.R.: 1994 "Competitiveness: A Dangerous Obsession", **Foreign Affairs**, 23(2).

Krugman, P.R. & Obstfeld, M.: 1997 ''International Economics, Teory and Policy'', 4. Baskı, **Addison Wesley**, USA.

Krugman, P.R.: 1994 ''Rethinking International Trade'', **The MIT Press**, USA.

Levi, M. D.: 2005 ''İnternational Finance''**,** 4. Baskı, **Taylor & Francis**.

Lipsey, R. G. & Chrystal, K. A.: 1999 ''Principles of Economics'', 9th Edition, **Oxford University Press**, New York.

MacDonald, R.: 2007 ''Exchange Rate Economics: Theories and Evidence'', **Psychology Press**.

Mankiw, N. G.: 1992 ''Macroeconomics'', **Worth Publishers**, New York, NY.

Mankiw, N. G.: 2003 ''Macroeconomics''**,** 5th Edition, **Worth Publishers**, New York, NY.

Mankiw, N. G.: 2010 ''Makroekonomi'', Çeviri Editörü: Ömer Faruk Çolak, **Efil Yayınevi**, Ankara.

Mark, Nelson C.: 2000 ''İnternational Macroeconomics and Finance: Theory and Emperical Methods'', **Blackwell Publishers**.

Miles, D. & Scott, A.: 2005 ''Macroeconomics, Understanding The Wealth of Nations''. **John Wiley & Sons**, New York.

Mundell, R. A.: 1963 "Capital Mobility and Stabilization Policy Under Fixed and Flexible Exchange Rates", **Canadian Journal of Economics and Political Science**, 29(4).

Oral, M.: 1993 ''A Methodology for Competitiveness Analysis and Strategy Formulation in Glass Industry'', **European Journal of Operational Research**, 68(1).

Orhan, O. Z., & Erdoğan, S.: 2015 ''Para Politikası'', 2. Baskı, **Umuttepe Yayınları**. Kocaeli.

Yılmaz, Ö. & Kaya, V.: 2007 "İhracat, İthalat ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye İçin Bir VAR Modeli", **İktisat İşletme ve Finans**, 22(250).

Öniş, Z.: 1989 ''Türkiye'de Dış Ticaret Politikaları ve Dış Borç Sorunu, 1980-1988'', **İTO Yayın**, No: 1989-33, İstanbul.

Öz, Ö.: 1999 ''The Competitive Advantage of Nations: The Case of Turkey, **Ashgate**, England.

Özbek, D.: 1998 ''Döviz Kuru Sisteminde Seçenekler'', **Ekonomik Yaklaşım**, 9(29).

Öztürk, N. & Bayraktar, Y.: 2010 "Döviz Kurlarını Açıklamaya Yönelik Yeni Yaklaşımlar", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 11(1), Sivas.

Paya, M.: 2013 ''Küresel Ortamda İktisat Politikaları'', **Türkmen Yayınevi**, İstanbul.

Peker, O.: 2008 "Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği", **Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 22(1), Erzurum.

Porter, M.: 1990 ''The Competitive Advantage of Nations'', **Harvard Business Review**, March – April 1990.

Porter, M.: 1998 ''Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü'', **Küresel Rekabet**, Der: Mustafa Özel, İz Yayıncılık, İstanbul.

Porter, M.,: 2000 ''Rekabet Stratejisi: Sektör ve Rakip Analizi Teknikleri'', Çeviren: Gülen Ulubilgen, **Sistem Yayıncılık**, İstanbul.

Porter, M.E.: 2004 "Building the Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Business Competitiveness Index**", Global Competitiveness Report 2003-2004**, World Economic Forum.

Posner, M. V.: 1961 ''International Trade and Technical Change'', **Oxford Economic Papers**, 13(3).

Rabin, A. A.: 2004 ''Monetary Theory''. **Edward Edgar Publishing Limited**.

Rekabet Kurumu: 2014 **''Rekabet Terimleri Sözlüğü''**, 5. Baskı, Nisan.

Rose A. K. & J. L. Yellen.: 1989 "Is There a J-Curve?"**, Journal of International Economics**, 24(1).

Rugman, A.M. & D'Cruz, J.R.: 1993 ''The Double Diamond Model of International Competitiveness: The Canadian Experience'', **Management International Review**, Vol: 33.

Sachs, J. D. & F. Larrain B.: 1993 ''Macroneconomics in the Global Economy''. **Prentice Hall**.

Salvatore, D.: 1990 ''Theory and Problems of International Economics'', Third Edition, **McGraw-Hill**, USA.

Samuelson, P. A. & Nordhaus W. D.: 2010 ''Economics'', **McGraw-Hill Irwin**, 19. Baskı.

Sarno L. & Taylor. M.: 2002 ''The Economics of Exchange Rates''. **Cambridge University Press**, United Kingdom.

Scott, B. R. & Lodge, G. C.: 1985 ''US Competitiveness in the World Economy'', **Harvard Business School Press**, Boston.

Sevüktekin, M., & Çınar, M.: 2014 ''Ekonometrik Zaman Serileri Analizi'', 4. Baskı, **Dora Yayıncılık**, Bursa.

Seyidoğlu, H.: 2003 ''Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama'', Geliştirilmiş 15. Baskı, **Güzem Can Yayınları**, İstanbul.

Seyidoğlu, H.: 2013 ''Uluslararası Finans'', Geliştirilmiş 5. Baskı, **Güzem Can Yayınları**, İstanbul.

Sivri, U. & Usta, C.: 2001 ''Reel Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki'', Uludağ **Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 19(4).

Snowdon, B. & Vane, H.R.: 2012 ‘’Modern Makroekonomi’’, **Efil Yayınevi**.

Sweidan, O. D.: 2013 **‘**’The Effect of Exchange Rate on Exports and Imports: The Case of Jordan’’, **The International Trade Journal**, 27(2).

Sykes, M.: 2004 ’’Understanding Economic Growth: A Macro-level, Industry-level and Firm-level Perspective’’.**OECD Publications**.

Taban, S.: 2004 ‘’Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir Mi?’’, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(1).

Tapşın, G. & Karabulut, A. T.: 2013 ‘’Reel Döviz Kuru, İthalat Ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği’’**, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi,** (26), 2013, www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868636.pdf, 05.01.2016.

TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, **https://evds2.tcmb.gov.tr/**

Temple, P.: 2002 ‘’First Steps in Macroeconomic Indicators’’, **Financial Times Prentice Hall**.

Terzi, H. & Zengin, A.: 1999 “Kur Politikasının Dış Ticaret Dengesini Sağlamadaki Etkinliği”, **Ekonomik Yaklaşım**, 10(33).

Tewari M. & Goebel, J.: 2002 ’’Small Firm Competitiveness in a Trade Liberalized World’’**, Center for International Development at Harvard University**.

Pétursson, T. G.: 2000 ‘’Exchange Rate or İnflation Targeting in Monetary Policy’’, **Monetary Bulletin**, A Quarterly Publication of the Central Bank of Iceland.

TÜİK “İstatistik Göstergeler”, **https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/**

TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu **http://ref.sabanciuniv.edu/tr/veritabanlari/dis-ticarette-rekabet-kiyaslamasi**

Unctad.: 1998 **World Investment Report**.

Uzunoğlu, S.: 2003 ‘’Para ve Döviz Piyasalar’’, Genişletilmiş 2. Baskı, **Literatür Yayınları**, İstanbul.

Ünsal, E.: 2005 ‘’Uluslararası İktisat (Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı)’’, **İmaj Yayıncılık**, Ankara.

Ünsal, E. M.: 2009 ‘’Makro İktisat (Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı)’’, **İmaj Yayıncılık**, Ankara.

Vergil, H. & Erdoğan, S.: 2009 ‘’Döviz Kuru-Ticaret Dengesi İlişkisi: Türkiye Örneği’’, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(9).

Wang, P.: 2009 ‘’The Economics of Foreign Exchange and Global Finance’’, 2. Baskı, **Springer-Verlag Berlin Heidelberg**.

Gruber W. & Mehta, D. & Vernon, R.: 1966 “The R and D Factor in International Trade and International Investment of the United States Industries”, **Journal of Political Economy**, 75(1).

World Economic Forum.: 2016 **‘’The Global Competitiveness Report’’,** 2016–2017.

Yeldan, E.: 2005 ‘’Türkiye Ekonomisi’nde Dış Açık Sorunu ve Yapısal Nedenleri’’, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 4.

Yenal, O.: 2001 ‘’Cumhuriyet’in İktisat Tarihi’’, **Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını**.

Yentürk, N.: 1991 ‘’Teknoloji Yoğun Mallar Açısından Türk Sanayiinin Rekabet Gücü, Geliştirme Stratejileri ve Politika Önerileri’’, **TMMOB, 1991 Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı**.